

P. Andruška

M. M. Bančej

M. Baloghová

M. Bátorová

L. Čúzy

E. Farkašová

J. Fedor

M. Ferko

M. Gajdoš

M. Grupač

K. Habovštiaková

A. Halvoník

P. Janík

M. Jurčo

L. Kepštová

2/1999

ročník IV

Literárnokritický štvrťročník
Vydáva Literárne informačné centrum v Bratislave

V. Kondrót

N. Krausová

V. Marčok

J. Melicher

Š. Moravčík

D. Podmaková

Z. Stanislavová

P. Števček

B. Šikula

V. Timura

E. Tkáčiková

J. Uličiansky

P. Vongrej

D. Zavadová

M. Žilková

ŠTEFAN
MORAVČÍK

Málo to iskrí
v zmysle božej iskry,
talentu, nezáväzné
slohové cvičenia
sú rajom grafomanov.

Literárna kritika
si dnes vo vzťahu
k čitateľovi
takmer neplní
selekčnú
funkciu.

LADISLAV
ČÚZY

MILOŠ
FERKO

Je naozaj úlohou
literatúry hľadať
zmysel za každú
cenu a všade?

OBSAH

JOZEF PORUBČIN

sa narodil 20. apríla 1950 v Malých Ledniciach. Po skončení Strednej školy umeleckého priemyslu v roku 1968 pokračoval v štúdiu na Vysokéj škole výtvarných umení (1969–1975) v oddelení monumentálneho maliarstva a súčasne v oddelení reštaurovania umeleckých pamiatok. Je členom Umeleckej besedy slovenskej v Bratislave. V komornej tvorbe sa sústreďuje na pastel, akvarel a olejomalbu, v monumentálnej tvorbe sa zameriava na výtvarné dotvorenie architektonických objektov a v reštaurátorskej práci sa venuje reštaurovaniu sakrálnych pamiatok. V poslednom období sa venuje aj knižnej tvorbe a ilustrácii.

Literika č. 2/1999 je ilustrovaná prácami Jozefa Porubčina, ktorých výber zachytáva jeho umelecký vývoj.

3

Literatúra sa neráta na roky
(Trialóg o literárnom roku 1998)

11

Mária Bátorová:

Labuť a on

Kritické stanoviská: Ľuboš Svetoň, Miloš Ferko, Etela Farkašová

16

Alexander Halvoník:

Zlom proti zlu

Diskusia: Dušan Roll, Alexander Halvoník, Ľuboš Svetoň, Viktor Timura, Vojtech Kondrót

25

Pavol Vongrej:

Z nádejaní

Kritické stanovisko: Ján Majerník

29

Maroš M. Bančej:

Na vlnách mierneho optimizmu

Diskusia: Milan Jurčo, Maroš M. Bančej, Emília Boldišová

39

Pavol Janík:

Básne

Kritické stanoviská: Štefan Moravčík, Jozef Melicher, Michal Otčenáš

44

Eva Tkáčiková:

Rázcestie a scestie literárnej vedy

Diskusia: Pavol Števček, Viliam Marčok, Viktor Timura, Marta Žilková, Nora Krausová, Eva Tkáčiková

57

Jozef Fedor:

Krv kvetu v očiach trávy

Kritické stanoviská: Vojtech Kondrót, Ján Majerník

60

Dagmar Podmaková:

Nič nie je také zlé, aby nemohlo
byť ešte horšie

Diskusia: Osvald Záhradník, Dagmar Podmaková,
Andrej Maťašík, Adela Demeková,
Viliam Marčok

74

Kamil Zbruz:

Óm mani padme húm

76

Peter Andruška:

Generačné odlišnosti v prístupe k žánru

Diskusia: Milan Zemko, Ondrej Marušiak, Milan
Jurčo, Anton Habovštiak, Dušan Roll, Ladislav
Švihran, Ľuboš Svetoň

87

Milan Jurčo:

V predĺžení tradície, alebo bez nej?

90

Danka Zavadová:

Tretí deň nedel'a

Kritické stanovisko: Alexander Halvoník
Recenzie: Marián Grupač, Martin Gajdoš

103

Zuzana Stanislavová:

Quo vadis, pôvodná tvorba pre deti?

Diskusia: Viliam Marčok, Anton Habovštiak,
Zuzana Stanislavová, Marta Žilková,
Ján Uličiansky, Ľubica Kepštová,
Magda Baloghová, Peter Čačko

116

Literárna hádanka

117

Recenzie

LITERIKA 2 / 1999

Vydáva Literárne informačné centrum
Šéfredaktor Július Balco
Redakčná tajomníčka Miroslava Donnerová

Grafická úprava, sadzba a zalomenie
SAPAC, spol. s r. o., Bratislava
Tlač SEPOL, spol. s r. o., Modra
© Obálka Dušan Babjak
Autor ilustrácií Jozef Porubčín

Adresa redakcie:

Literárne informačné centrum – Literika
Nám. SNP 12, 812 24 Bratislava
telefón 07/365 207, fax 364 563

Objednávky na predplatné prijíma

L. K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. č. 4,
834 14 Bratislava, tel. 07/44 45 37 11–12,
fax 44 37 33 11, každá pošta, doručovateľ,
predajňa a stredisko PNS.

Objednávky do zahraničia prijíma
L. K. Permanent.

Vychádza 4x do roka
Cena čísla 39.– Sk

Registračné číslo MK 1438/96
Tematická skupina 6
Medzinárodné identifikačné číslo (ISSN)
1335–180X

Neobjednané rukopisy sa nevracajú.
Uzávierka Literiky č. 2.: 30. apríla 1999

**Základné materiály tohto čísla
odznali na literárnokritických
seminároch NLC 3. a 4. marca
1999.**

LITERATÚRA SA NERÁTA NA ROKY

Miloš Ferko: O minuloročnej literatúre ako o celku môžeme uvažovať, môžeme o nej hovoriť, diskutovať, nedokážeme ju však v tejto polohe hodnotovo uchopiť. Odstup je primálny na akékoľvek všeobecné závery, a preto sa mi ako najschodnejšia cesta prieniku „dovnútra“ nesmierne rozmanitej problematiky javí pút postupných zastávok pri tom, čo ma zaujalo v behu letiaceho času ešte v podstate bezprostredne pôsobiacich dojmov.

Začnem zbierkou poviedok, v ktorej vydavateľstvo L. C. A. uverejnilo finálové poviedky súťaže *Poviedka 1997*. Knižka tak vlastne plní funkciu akejsi „miniantológie“, prehľadu aktuálnych tendencií súčasnej slovenskej prozaickej tvorby. Pri čítaní tejto knihy mi pred očami do popredia výrazne vystúpilo niekoľko momentov.

1 – pomerne veľká časť úspešných autorov sú osobnosti v kontexte slovenskej literatúry ešte neznáme. Prevažná väčšina z nich v čase vyhlásenia súťaže neprekročila hranicu tridsiatich rokov.

2 – v tvorbe týchto autorov je zrejмый odklon ako od metódy popisného realizmu, tak i od „programovej postmodernity“. Na rozdiel od textov zámerne rozbíjajúcich a spochybňujúcich jednotu sveta – v pocite slastného uvoľnenia, porevolučnej slobody a zničenia šedivého kontinua – v prózach týchto autorov je vystopovateľná snaha o spätnú rekonštrukciu skutočnosti, hatenú vedomím nemožnosti či neschopnosti jej dosiahnutia. Postmoderné prvky imaginácie, paródie či žánrovej synkrézy a prelínania vyjadrujú už nie radosť z hry s textom, pre text a v texte, ale nepokoj zo sveta, zakliateho do rozbitých priestorov. Autori nereflektujú na širšie spoločenské problémy nie preto, aby dali ostentatívne najavo nezájum o ne, ale aby vyjadrili pocit zmätku, zraniteľnosti, neistoty. Problémom tejto generácie je postavenie *medzi* – početná skupina debutantov, narodených zhruba okolo roku 1975, nestihla v predošlej skutočnosti tzv. reálneho socializmu zaujať pevné hodnotové stanovisko – revolúcia bola zmenou, ktorá prehrmela nad jej hlavou. Vtedajší pätnásť

či šestnásťroční nepocitovali „tlak režimu“ natoľko uvedomele, aby po jeho páde pocítili bohvieakú eufóriu. Revolúcia v novembri roku 1989 im dala možnosť, otvorila im cesty, na ktoré vkročili so spontánnou samozrejmou, a preto boli a sú schopní vnímať porevolučnú situáciu nie ako odraz toho, čo bolo predtým, lež ako autonómnou realitu, plnú problémov a rozporov. Je to ich svet – lenže predsa len ešte nie celkom. V povedomí ostávajú spomienky na ono *predtým* z detstva. Spomienky, ktoré znemožňujú plné nasadenie pri dravom valcovaní dnešných dní, dravom valcovaní, v ktorom sú skutočnými majstrami tí o pár rokov mladší, skutočné deti Nového veku. Výsledkom tohto postavenia *medzi* je latentná nedôvera v zovšeobecňujúce závery, prejavujúca sa napr. v častom opakovaní motívu pozorovania vlastného tela ako jedinej opory, v opieraní sa o autenticitu spomienky a pod.

Práve spomienka sa stáva bázou možného rozvinutia poetiky tejto generácie na väčšej ploche, ako o tom svedčí citlivo „skomponovaná“ zbierka poviedok Petra Karpinského *Oznamujeme všetkým majiteľom hrobov*. Karpinský, autor narodený roku 1973 (teda skutočne zaraditeľný k vyššie zmienenej generácii), buduje svoje prózy na prelínaní autobiografickej autenticity s imagináciou inšpirovanou textom. Postupuje podľa pravidiel – reálne je to, čo som naozaj prežil (pásmo spomienky). Vymyslené nie je vymysleným, ale kombináciou, vcítením, modifikáciou cudzích textov (vrstva alúzií na mytologické texty a Bibliu). Realistické videnie sveta je obmedzené jeho neprehľadnou zložitou, imaginatívne videnie textu bohatou už existujúcich literárnych štruktúr. V oboch prípadoch je zrejмая autorova snaha o rozšírenie manévrovacieho priestoru, o pochopenie univerza reality a textu – a súčasne obava z nadmernej kvantity bitov a vnevmov, tendencia a túžba po prostom začiatku „na zelenej lúke“ detstva a domova (začiatok príbehu života) či pradávnych textov (Biblia a mýty ako začiatok života textu).

budú práve tie „maličkosti podstatné?“ Kritik je povinný zaoberať sa i literárnym odpadom, lebo nevie a nie je schopný teraz a tu povedať, či skutočne ide o kal – a súčasne práve rozoberanie nie príliš literárne hodnotných diel vedie často v teórii k vytvoreniu koncepcie nepreukázateľnej na skvoste, ktorý sa vymyká akejkoľvek metóde. Takže by sme mali „slabým“ autorom vlastne poďakovať – bez masy týchto tvorcov (ako povedal už Thibaudet) nie je možná existencia umeleckých vrcholov, rovnako ako by nebola možná seriózná vedecká práca.

Ladislav Čúzy: Našou úlohou je debatovať o minuloročnej produkcii, nie ju súdiť a vynášať konečné hodnotenia. Takže naša diskusia sa bude pohybovať vo viac-menej subjektívnej diskurzívnej rovine. Naše pocity z minuloročnej slovenskej literárnej produkcie môžu byť, a ako Štefan Moravčík a Miloš Ferko aj naznačili, rozpačité. Niektorí našiel viac kvalitných kníh, iní menej. Osobne si myslím, že jeden rok vo vývine literatúry je veľmi krátka doba a nám ako literárnym kritikom sa veľmi ťažko nachádzajú tie iniciálne texty, ktoré budú v budúcnosti snáď povšimnuté literárnou históriou. Je pravdepodobné, že my dnes nevidíme hodnoty, ktoré jednotlivé knižky prinášajú, ale môže to byť aj opačne, že texty, ktoré sa nám zdajú ako-tak iniciálne, o niekoľko rokov už nikto ani nespomenie.

Ja by som situáciu v slovenskej literatúre momentálne nechápal veľmi tragicky a ani by som nechcel do tejto problematiky vnášať politické aspekty, hoci, tak ako naznačil Štefan Moravčík, tá „politika“, najmä pri pridelovaní dotácií na vydanie knižiek, je bez diskusií stále prítomná.

Po „nežnej revolúcii“ sa situácia medzi spisovateľmi polarizovala a polarizácia tu funguje aj dnes a odráža sa to vo všetkých rovinách literárneho života. V súčasnosti však vládne všade ekonomické hľadisko. Dnes ak hociktorý grafoman alebo človek túžiaci vidieť svoje meno na knižnej publikácii získa peniaze (z akýchkoľvek zdrojov), tak si vydá knižku v podstate bez problémov. Nikto mu ju nemusí recenzovať a chudáci literárni kritici sa potom môžu zamýšľať nad tým, či je to naozaj nehorázna drzosť vydať knižku, ktorá obsahuje len slovný bľabot, neraz sa tváriaci hlboko filozoficky, alebo či to nebodaj nie je niečo geniálne, čomu chudák kritik v danom momente ešte nerozumie. Takže je to všetko dosť problematické.

Ťažkú situáciu nemá len literárny kritik, ale aj čitateľ. Literárna kritika si dnes takmer neplní vo vzťahu k čitateľovi selekčnú funkciu. Okrem literárnych časopisov takmer každé periodikum vyžaduje len strohé publicisticko-propagačné vyjadrenia o knihách, ktoré sú všetky geniálne a neopakovateľné. Noviny nemajú veľký záujem o systematické recenzovanie kníh a čitateľ si nemôže nájsť svojho kritika, ktorému by mohol veriť, a siahnuť po knihe, ktorú mu odporúča. A aby som sa vrátil priamo k téme, o ktorej hovoríme. Akými

smermi ide súčasná slovenská literatúra, aký je jej charakter a hodnota? Myslím si, že v slovenskej próze existuje v súčasnosti základná opozícia, akési tvorivé napätie (nevím, či to tak je aj v poézii, to nám azda povie presnejšie Štefan Moravčík) medzi tradičnou orientáciou na realistickú poetiku, ktorá je v slovenskom kontexte prítomná už vyše storočia, a rôznymi ťažko definovanými experimentálnymi pokusmi, ktoré by sme možno mohli občas nazvať aj experimentálnymi poetikami. Pri akceptovaní realistickej poetiky nemožno už hovoriť o klasickom realizme. Kto chce z realizmu vychádzať, musí do určitej miery inovovať svoj text prostredníctvom originálneho individuálneho rukopisu. Alebo, čo je azda dnes ešte ťažšie, prostredníctvom „nového obsahu“, novej filozofie tematizujúcej pocity dnešného človeka. Ináč je jeho realizmus neprijateľný. Individuálne novinky alebo nebodaj nejaké syntézy sa hľadajú v minuloročnej produkcii ťažko.

Prakticky celá staršia stredná a stredná generácia slovenských prozaikov sa neozvala so svojimi prácami. Pavla Hružza tu spomenul Miloš Ferko azda ako jediného z tejto generácie. Predstavitelia najstaršej generácie už dlhšiu dobu žiadne výraznejšie podnety k vývinu slovenskej prózy taktiež neprinášajú, hoci plodnosť niektorých z nich je v posledných rokoch obdivuhodná (Karvaš, Ťažký, Zelinová).

Autori mladšej generácie, ak sa rozhodnú využívať podnety realistickej poetiky, zväčša nedokážu dať svojím textom práve individuálne ingrediencie. Určité progresívne trendy sa však občas objavujú, napríklad texty Veroniky Šikulovej.

Ešte sa vrátim k Hružzovi. Ja nesúhlasím s tým, ako ho hodnotí Miloš Ferko. Hružzove texty sú naozaj neraz ťažšie čitateľné, vytvárajú určité interpretačné bariéry a vyžadujú si citlivého diskurzívneho čitateľa, ktorý dokáže nielen vnímať estetickú hodnotu, ale dokáže dešifrovať aj filozofické pozadie a spoločenský kontext, ktorý Hružzove texty tematizujú. Potom sa môže stať, že aj text sa číta inak v prvoplánovom čítaní a inak diskurzívne. Pavel Hruž je však jedným z autorov, ktorý má vyhranený individuálny rukopis, aj keď tento rukopis môžeme vnímať minimálne v dvoch variantoch (akosi manieristickom a zdanlivo denotačnom) a má aj svoju skepticismom a ironickým tragizmom sformulovanú filozofiu. Čitateľ však tieto nuansy musí objaviť. Ak ich neobjaví, tak nech radšej jeho knižky nečíta.

M. F.: Môj vzťah ku knižke *Hore pupkom, pupkom sveta* bol ovplyvnený práve tým, že som čítal takmer všetky predošlé Hružzove knižky. Považujem ho naozaj za svojského, originálneho autora. Avšak, ako som sa už zmienil, na pozadí toho, čo už autor napísal, je táto knižka akoby pokračovaním seriálu. A ja sa teraz pýtam, či človek, ktorý dokázal byť v každej svojej knihe iný, je seriálový programovo, alebo preto, že zlenivel. V tom spočívala moja otázka...

zalo sa, do akej miery títo rozbíjači tradičných hodnôt súvisia, aj nebezpečenstvá bezbrehej „slobody“ vedúcej k nudnému verbalizmu. V protiklade k nadrealistom fungovala syntetizujúca katolícka moderna, takýto protipól tu dnes chýba. A táto večná, nekonečná puberta už lezie čitateľovi na nervy, zbrúžovské vytlačanie uhrov už nikoho nebaví. Samotní „barbari“ potrebujú čas, aby ľudsky dozreli a mohli veci pevnejšie vziať do rúk, čo potom mladší, najmladší... Pravda, nedá sa tu byť prepiatym maximalistom, musíme sa tešiť z toho, čo je na stole. Napríklad milo ma prekvapila Bančejova *Vampiriáda* i jeho prózy. Podľa mňa jeho „strašidelná“ knižka bola svojrázna vzbura proti Kraszkovi a jeho temno-šeru, ponurým témam. Mladý poet si zobral celé storočie, nadhodil si ho ako loptu a vykopol do povetria. Vtipné čítanie priniesol aj Pavol Janík (*Niektoko ako boh*), Vincent Šikula (*Bubeník september, Efemeridy*) alebo aj Jozef Čertík v *Perovkách*. Každý si mohol niečo jedinečné, duchaplné nájsť aj v knižke Andreja Ferka *Orbis dictus*. Toto sú napochytr vymenované najkrajšie nahrávky čitateľovi na gól. Netreba zabúdať ani na nevšedné poetky – Prokešovej *Pleť* či rafinované písanie Dany Podrackej. Mladí dnes všetko ovládajú, nemajú problémy s gramatikou ani poetikou, nepotkávajú sa, vedia čokoľvek napísať, len nemajú o čom. Rýpu sa vo svojich temných zákutiach, opisujú rôzne neduhy a slabosti tela, drobné manželské perverzity, ale ja by som rád popri tomto žartovnom, pochabom spôsobe videl aj niekoho vážnejšieho.

M. F.: Vy ste tu naznačili problém rýpania sa vo vlastných citoch. Mladí autori poznajú dokonale len seba, píšú teda o sebe – lebo o ničom inšom nemajú materiál, nič inšie nemajú zažitie a nažité. Vážim si tvorcov, ktorí sú schopní priznať si takúto nekompetenciu, v dôsledku čoho sa obmedzujú predovšetkým na haptické dojmy. Okolité svet sa javí ako čoraz nejasnejšie hodnotovo usporiadaný, takže jedinec sa cíti neschopný obsiahnuť veľký priestor.

Čo však ďalej? O sebe môžem písať len pre seba. Tu si musíme uvedomiť, že mimo Slovenska – v často zložitejšej spoločenskej situácii – epika naďalej vzniká. Podľa môjho názoru však na vytvorenie rozsiahleho epického diela treba ČAS bez výrazných a prudkých otrasov – a ODSTUP. Voláme po zobrazovaní dneška v mohutných konštrukciách. Žiadame nemožné. Prinajmenšom na vyššej umeleckej úrovni. Všetky veľké realistické diela, všetky široko koncipované plátna sú konštruované pomocou spomienky na dobu, ktorá je už uzavretá, vnímateľná objektívne. Balzac napríklad *Ľudskú komédiu* po revolúcii roku 1830 o zvrhnutom režime rokov dvadsiatych, Hugovi *Bedári* sa odohrávajú za čias autorovej mladosti – podobne buduje svoje romány Stendhal (väčšinou zachytáva napoleonskú dobu), Lagerlöfová či Dickens. Pulz dneška môže zachytiť nanajvýš krátka poviedka.

L. Č.: Súhlasím s Milošom Ferkom, že momentálne nevznikla žiadna románová situácia, ako by bol povedal Ján Števec, ale nepovažujem túto skutočnosť za problém. Spisovateľ sa môže vysloviť veľmi razantne a umelecky účinne aj prostredníctvom akéhokoľvek iného žánru. Ťažko dnes žiadať od spisovateľa, aby predkladal veľké epické pásma, syntetizujúce dokonca problémy súčasného života, keď ten súčasný život nie je ničím scelený, keď sa stratili hodnoty, keď sa súčasný človek nemá o čo oprieť. Mne nechýba veľká epika, skôr mi chýba vyhranenejší autorský názor na problémy, ktoré sa dotýkajú ľudí žijúcich koncom dvadsiateho storočia. Skôr ako s umeleckým a filozofickým hľadaním spisovateľov sa stretávam s veľkými gestami tiežliterátov, ktorých veľkosť však neraz medializujú tí, ktorí sa pohybujú okolo literatúry, neraz aj niektorí literárni kritici.

M. F.: Nositeľ Nobelovej ceny za literatúru Czesław Miłosz napísal vynikajúce eseje o situácii kultúry v totalitnom režime. Hovorí v nich o veľkom tlaku, ktorý na jednej strane vyvolával úžasnú schopnosť prispôsobivosti, vynaliezavosti, tvorivosti pri obchádzaní zakázaných zón. Vzniká tzv. poetika kentumu. Autori vytúžené idey prepašujú do kníh v zovretí posväcujúcich dedikácií strane, pochybne znejúce argumenty v polovici prerušujú citátom z klasikov a pod. Na druhej strane – v atmosfére tejto ustavičnej pretvácky je všetko jasné – my a oni, oni a my. Základný konflikt, ústredná os napätia existuje – stačí písať. Tým, že tlak znemožňuje priame vyjadrovanie, nesmierne obohacuje výrazovú a tematickú stránku diel. Bez normalizačného tlaku by na Slovensku pravdepodobne nevznikla veľká časť produkcie kvalitných historických románov, vedecko-fantastických diel, diel detskej literatúry či textov populárnych piesní. Dnes je však všetko otvorené, všetko dovolené – niet čo hľadať, niet za čo bojovať – mizne konflikt a s ním aj príbeh. Pri čítaní prózy Petra Valčeka *Savojský kríž* som narazil na pozoruhodnú pasáž, ktorá sa vymyká štruktúre diela, presiaknutého nedejovými intelektuálnymi úvahami. Ide v podstate o jediný súvislejší príbeh v texte, ktorý sa odohráva za socializmu v bývalom Československu. Pre Valčeka – a domnievam sa, že pre viacerých autorov – sa obdobie tzv. reálneho socializmu stalo obdobím akéhosi „epického raja“, obdobím, keď bol možný čin. Práve tu – aby som nadviazal na svoju výpoveď v predchádzajúcom vstupe – sa črtá možnosť spomenutej epiky s odstupom. Nemyslím si však, že by k jej mimoriadne vydareným ukážkam patrila obria, rozľahaná kronika od Michala Záleto *Bratia v dažďoch* a *Bratia vo víchrici*. Materiál zo súčasnosti sa autorom zatiaľ nepoddáva, autori sklzávajú buď do anekdotického sentimentu (Stadtrückerov veľ román *Kto zhasil svätajánsku mušku*), alebo presycujú dielo faktografiou a úvahami (Gustáv Murín – *Ako sa máš*). Skutočne prenikavé pohľady som objavil skôr v poviedkach či novelách.

del, musím najprv veľa vedieť. Takže hádam neskôr – rázne gesto napokon patrilo k mladosti vždy... a riešenie sa napokon musí nájsť...

L. Č.: Musíme ho aspoň čiastočne nájsť.

M. F.: Život je podľa mňa neprestajné hľadanie. Bez pocitu prerušovaného, prechodného vyriešenia problému by človek zošalel. V dôsledku čoraz viac sa zrýchľujúceho tempa je chvíľka tejto blaženosti príkrátka na to, aby sa dala zachytiť na papieri. Kým si ju autor stihne uvedomiť, schytiť papier a pero – už aj naráža na problém nový.

L. Č.: Isteže, žiadne konečné riešenie človek nájsť nemôže, ale stále si myslím, že pre človeka je určitým východiskom často aj to, keď sa dokáže s druhým človekom len celkom normálne porozprávať, a to je veľmi dôležité. Ja som neustále v kontakte s mladými ľuďmi a vidím, akí sú až prekvapujúco zraniteľní. Tá suverénita, ktorú vidíme u niektorých jedincov a najmä v amerických filmoch, to je nehorázne pokrytectvo. To je už prejav určitého odľudštenia. Človek potrebuje pochopenie a občas aspoň čiastočné povzbudenie a vysvetlenie od druhého človeka a hneď sa na veci začína dívať ináč, a o tom stále hovorí aj Štepka.

A ešte niečo k tej telesnosti, aj tá patrí do literatúry. Samozrejme, záleží na tom, v akej podobe sa predkladá. Telesnosť a živočíšnosť bola aj v prvých knižkách Štefana Moravčíka, ale bola to telesnosť radostná a povzbudzujúca, nebola ničím, čo malo človeka znechutiť a zraziť na kolená.

M. F.: Ja sa tiež domnievam, že dobrý spisovateľ by mal byť aj človekom, ktorý nechce len navonok vyliť svoje žiale, uľahčiť si, ale ktorý skutočne má čo dať, má viac a dáva rád. Tento pocit som mal napríklad pri Pankovčinovej rozprávačskej verve. Autor by mal prinajmenšom cítiť viac a rozmanitejšie než my. Dnes totiž existuje množstvo autorov, ktorí vedia písať – remeslo sa totiž naučiť dá – nie sú však skutočnými autormi, lebo nedokážu byť skutočnými ľuďmi.

Ja si nemyslím o Michalovi Hvoreckom, že je to človek bez citu, práve naopak. Jeho texty chápem ako určitú formu vyjadrenia protestu, ako memento. Lenže mnoho dnešných čitateľov si nezoberie knižku preto, aby ich tá knižka psychicky zničila a totálne znechutila, ale aby sa dostali do určitého dialogického vzťahu s tým, o čom autor píše, a aby mali z čítania aj estetický zážitok. Spomínam si na svoje pocity pri čítaní prvej Hvoreckého poviedky *Silný pocit čistoty*. Čítal som, text sa mi celkom páčil, Hvorecký píše dynamicky, dá sa to čítať a zrazu sa tam kumulovali tie surovosti a čo z toho? Ja ako čitateľ z toho nič nemám, len zhnusenie, ale to zhnusenie z tohto sveta mám aj tak, nepotrebujem k tomu správu takéhoto typu. Ja sa stále vraciam pocitovo k literatúre zo šesťdesiatych rokov. Pamätám sa, ako som čítal Slobodovho *Narcisa*. To bola tiež knižka, ktorá sa zdala byť formálne nekompaktná, rozbitá, deziluzívna, ale napriek tomu z toho textu bo-

lo stále cítiť odmietanie niečoho a hľadanie niečoho iného. Slobodov hrdina východisko vlastne nenašiel, ale to nebolo podstatné. Východisko nenašli ani hrdinovia ďalších Slobodových knižiek, ale jeho texty napriek tomu azda najvýraznejšie odrážajú pocity zdeptaného človeka socializmu.

Š. M.: Mne to mladé písanie neraz pripomína písanie podenky: som tu len minútu, preto chcem rýchlo rozpoznať všetky biologické súčiastky, preskúmať všetky otvory a podať o tom správu. Som omnoho múdrejší ako Sloboda, som Jung a Freud v jednej osobe, tých mám v malíčku, tak aký problém. Sám som začínal ako výtržník v literatúre, prevracal som tróny národných umrlcov a experimentoval. Na sebe však vidím, že nemožno zostať iba pri tom, pretože raz príde chvíľa, keď ti povedia, tak nám to predveď, čo vieš. Nielen búrať, ale aj stavať. Junácke hormóny sa rýchlo vystrieľajú, treba sa oprieť o niečo pevnejšie, o národ, o jeho reč. Ako môže mladý čitateľ (ak vôbec čítajú svojich predchodcov, o čom silno pochybujem) porozumieť takému Stachovi, nájsť si v ňom povznášajúci kumšt a perspektívu, ak nemá čujnosť na tú reč, ktorú Stacho doviedol k nesmiernej dokonalosti, ekvilibristike? Ak človek používa reč len na urážanie a zhadzovanie, posmievanie, stavia si z tejto reči múr proti sebe, nenájde cestu von. A to ma mrzí, že som v posledných rokoch – po Koleničovi a vari ešte Klimáčkovi – nenašiel v našej poézii nikoho, kto by „pofažkal vajcia“ tohto jazyka, vyskúšal si, čo všetko v ňom je, čo to obnáša. A tak aj mladí berú na svoje objavné výpravy staré vybavenie, ošúchané slová, ktoré zničili úradníci, politici atď., a nimi chcú novo postihnúť a vylotiť svoj i tento svet. Nemôže sa to podariť, preto ten hmyzí život a nemožnosť povedať niečo o perspektíve a zmysle. Veľké písanie potrebuje veľké zázemie...

M. F.: Chcel by som si niečo ujasniť. Ak to zhrniem a zjednoduším, pán docent Čúzy od literatúry čaká, že nás povznesie a trocha pozabáva, pán Moravčík od nej zase vyžaduje, aby poučala a polepšovala.

Š. M.: Ja som nehovoril o polepšovaní, ale o návraťte k reči. Aby mladí cítili reč, nebrali jej konštrukcie ako hotové, aby ju vyzliekli zo železnej košeľe zvyku. Moderný vedec, keď rozmýšľa trebárs o astronomických problémoch, skúma, kde ho klame jeho predĺžené oko, čiže ďalekohľad. Náš spisovateľ sa však nepýta, kde ho slovo klame, zavádza, podvádza, používa to stokrát zneužitú slovo z novín, ktoré je už dávno „znepravdené“, už neobsahuje žiadnu energiu, tajomstvo kľúčového zrnka – tu sa len dopíja pivo po tých najhroznejších bezdomovcoch...

M. F.: Nemám ten dojem. Prinajmenšom v próze som vybadal tendencie opačné – cizelovanie slova ako hradby pred zmätkom skutočnosti. Nevie, aká je situácia v poézii... Vrátim sa radšej k replike pána docenta Čúzyho o povznášajúcej úlohe umenia, o vyvolaní estetického zážitku. Predovšetkým takmer všetky

Mária
Bátorová

LABUŤ A ON

FOTO: Ivona Orišková-Novotná

PhDr. Mária Bátorová, CSc.

Narodila sa 19. októbra 1950 v Trenčíne. Študovala nemčinu a slovenčinu na FF UK v Bratislave a na Univerzite M. Luthera v Halle. Tri roky pôsobila ako lektorka dejín slovenskej literatúry na univerzite v Kolíne nad Rýnom. V súčasnosti pôsobí v Ústave svetovej literatúry SAV a externe prednáša na PFUK.

Knižne vydala literárnohistorickú monografiu *Roky úzkosti a vzopätia* (1992). Roku 1994 jej vyšli prózy pod názvom *Zvony na kameni* a roku 1996 kniha noviel a básní *Tíš*.

Vídavam ho tam od jari do neskorej jesene. Nevie, či tu bol aj vlani, nechodila som tade.

Keď som ho prvýkrát uvidela, bolo nádherné jarné ráno. Obloha modrá ako vymetená, ešte čerstvo, ale vo vzduchu už cítiť miazgu pučiacich stromov, vtáci vyspevujú v sivých kriakoch a vyletujú vysoko, trblietajú sa na nebi ako čiernostriebristé hviezdy.

Pri pohľade na neho som ostala stáť, hneď nato som sa zľakla, že ma môže vidieť, okríknuť, zahnať, ale ani sa nepohol, a tak som pozorovala túto rannú scénu: Medzi prednáškovými miestnosťami tzv. Filozofika a univerzitnou knižnicou sa rozprestiera lúka a jazero. Obe budovy spájajú betónové aj trávnaté – vyšliapané chodníky. Univerzitné budovy ležia v rozľahlom parku. Vždy do neho schádzam, hneď ako sa dá odbočiť z chodníka centrálnej šesťprúdovky, ktorá na univerzitnom námestí náhle mizne pod zem a autá sa vynoria až za ním. Môj chodník vedie po obvode knižnice, ak idem neskôr, vidím cez veľké sklá, ako si študenti vyberajú z regálov knihy alebo sedia za stolíkmi. Chodník ústi pod vysunutú, širokú, krytú betónovú stĺporadiu pri rybníku – architektonicky chladný pokus päťdesiatych rokov. Z miesta, kde stojím, vidno cez železnú konštrukciu na všetky strany. Je takto súčasťou zelene, lebo za ňou sa dvíha mierny trávnatý svah siahajúci až k šesťprúdovke, na ňom sú skupiny stromov a okrasných kriakov, ktorých sa betónový „baldachýn“ jednou stranou dotýka. Za týmto svahom každé ráno vychádza slnko. Stojím tam možno desať, pätnásť minút a nechce sa mi odísť.

Sedí chrbtom k chodníku, tvárou k zeleni, ešte v teple dlhom kaftane, ušitom z veľkých rôznofarebných, prevažne tmavých štvorcov hrubej látky. Na hlave má sivý vysoký klobúk so širokou spustenou strechou. Okolo seba veľké vrecia, nie plastikové ako ostatní, ale prírodné, teraz zrolované do rovnakej výšky, vyberá a vkladá, prekladá, nahýnajúc sa veľkým oblúkom do odľahlejších vriec. Jazero vedľa je už napustené, voda sa čerá a trbliece v jarnom, včasnom slnku, ktoré

ník a tu som mohla pozorovať, znova od chrbta, ako v sivom, vlastnoručne zhotovenom zrebnom obleku sedí obložený knihami, pohrúžený v čítaní. Okrem kníh bol stôl pokrytý množstvom farebných ceruziek, takže pracovňa môjho labuťopustovníka vyzerala ako stôl škôlkara. V monotónnej univerzitnej študovni bolo vo farebnosti tohto obrazu niečo nádherne detské.

O niekoľko dní som sa napoludnie vracala okolo jeho „domu“ a vidím, že oproti nemu sedí nejaký zahraničný študent – Ind alebo Kórejec a dve študentky sa práve lúčili. Nebol bez kontaktov, neodmietal ľudí...

– Zdá sa, že dnes máte konzultačné hodiny, – vošla som do „predizby“ jeho domu. – Dobrý deň. Môžem na chvíľu aj ja vyrušiť?

Študent v jogínskom posede sa zamrivil, ale labuťotulák vstal a pokojne sa uklonil: – Iste, madame.

– Myslela som, že nehovoríte s ľuďmi, raz som počula... ale som rada, že je to takto, aspoň mám možnosť sa vás niečo opýtať. Ale azda nie dnes, aby som nerušila. Možno zajtra? O desiatej? Budete tu? Prinesiem vám niečo prečítať.

– Iste, madame, som vám k dispozícii. Volám sa Peter Uhr.

Poviem svoje meno a rozlúčim sa.

Na druhý deň sedí na múriku a číta noviny, keď prichádzam. Jeho „dom“ zmizol, má cez plece zrebnú tašku a keby nebol bosý, bola by som sklamaná, že zotrel svoje znaky, že kvôli tomuto stretnutiu upúšťa od svojich vecí.

Sedíme potom v strede lúky, on číta reflexiu Labuť a on. Pokyvuje hlavou, usmieva sa, na konci povie: – Je to pekné, len s pravdou to nič nemá. Viete, mám kamaráta, býva tam pri japonskom múzeu. Nemá nohy. Minule sa pri ňom zastavil starší muž, vraj takýchto by mali spaľovať, očistiť od nich ulice. Potom sa dozvedám životný príbeh tohto päťdesiatdvaročného muža: pôvodne katolík, düsseldorfská rodina, otec staviteľ, matka sa zaujímala o východné filozofie, po nej mu ostal tento záujem o Indiu, ktorú ako dvadsaťpäťročný navštívil po smrti prvej lásky, dcéry maďarského lekára, s ktorou bol vo Francúzsku na letnej brigáde. Alkohol a ľahké drogy. Manželstvo, z ktorého je jedno dieťa – dnes už dospelá dcéra. Rozvod a potom spomínaná cesta do Indie, odkiaľ sa po ťažkom týfuse vrátil do Berlína asi na šesť rokov. Tu sa naučil žiť vonku, v lesoparkoch, variť zeliny, ktorých látky telo potrebuje. Ale Berlín bol drsný, ťahal ho do Kolína. Kolín je o. k., povedal, je lepší ako iné nemecké mestá. V knižnici mám svoj box, všetko mám v ňom, ale dva boxy mi nechcú dať. Aj tak dobre, veľa nepotrebujem. Zbavujem sa vecí. Pozrite, všeličo si šijem sám. Toto – roztiahne veľký golier – je až na tri gombíky, praktické, a tieto nohavice, pozrite, aby sa pod ne vošlo viac vrsťiev, aby boli pohodlné. Zbavujem sa vecí, opakujem. Ľudstvo sa civilizačne zničí, uvidíte. Ak človek raz nájde, čo hľadal, môže sa zrieknuť ostatného sveta. Od

štátu nikdy neberiem peniaze. Bral som len raz, keď zomrela matka a moja bohatá sestra sa na ňu vykašľala.

Poznám fázu zbavovania sa vecí. Mám ju za sebou za študentských čias. Opravdivé nasledovanie Krista – rozďaj, čo máš, a nasleduj ma. Rozdala som šaty, ale nezatažila som svojím odľahčením iných? Rozdávala som teda svoj čas a energiu – to robím dodnes. Len civilizovaný svet je zložitejší a ja nežijem sama ako tento človek. Mám rodinu, deti, začínam sa ospravedlňovať, lebo existencia tohto tuláka, spôsob, ako žije, mi vstupuje do svedomia.

– Čo čítate, keď sedíte v študovni?

– Budhu, Kabíra, Chan-šana, Konfucia, Háfiza, eseje k zenbudhizmu, ale aj Homéra, Platóna, Senecu, Augustína, Dostojevského, Kafku... Čítam po francúzsky aj po anglicky. Shakespeare je kráľ medzi spisovateľmi.

To, čo som počula, ma trochu zmiatlo. Nedal sa prerušiť, aby som pri istých menách mohla zistiť, ako číta týchto autorov. Iste bolo, že ich poznal, čo by som nepredpokladala.

Medzitým odbilo poludnie. Slnko páľilo. Vytiahol károvanú špinavú vreckovku zauzlenú na štyroch rohoch a založil si ju na hlavu:

– Musím prikryť tieto rany. Všimli ste si? Aj toto sú jazvy po nich, – ukázal si na líca. A potom sklonil hlavu. Videla som na vyholenej lebke krvavé škvrnky. – Sú presné, matematicky presne lezú. Zarývajú sa vždy na tom istom mieste a cicajú krv.

– Čo je to za hmyz? – spýtala som sa, neskrývajúc úžas.

– Sú to chrobáky, ktoré lezú na zvieratá. Keď spím v noci vonku, nalezú aj na mňa. Ako vravím, s matematickou pravidelnosťou, symetricky. Potom ich celé ráno vyškrabujem. Chcel by som dospieť do toho štádia, aby som ich na sebe nechal. Aj ony musia z niečoho žiť.

Hodnú chvíľu som bola ticho.

– Čo si dávate na tie rany?

– Na rany je najlepší moč, – povedal celkom prirodzene.

– Aj keď si porežem nohy, keď chodím bosý, najlepší je moč.

Komunikácia viazne.

– Stalo sa niečo? – pýta sa labuťotulák.

– Nie. Len myslím, že človek si stavia pre seba príbytok, lebo je trochu iný ako zver.

– Paláče?

Hodnú chvíľu je zase ticho.

– Viete, ja sa chystám celkom splynúť s prírodou. Pôjdem do Kórey, kde má môj priateľ pre mňa už vystavanú v lese chatrč. Tam dožijem.

– Kedy pôjdete? – pozerám na jeho bosé, špinavé nohy.

– Ešte neviem, ešte nie som pripravený ísť.

vyvolal jeho podobu zo zasúvajúcich sa vrstiev pamäti.

Ten istý chodník, ktorý vedie po obvode knižnice, z ktorého vidno cez veľké sklá, ako si študenti vyberajú z regálov knihy alebo sedia za stolíkmi, ktorý ústi pod vysunuté, široké, kryté betónové stĺporadie pri rybníku... a čo je v tejto súvislosti najdôležitejšie – ten istý chodník, na ktorom sa ocitá rozprávačka poviedky a neďaleko ktorého sedí na tráve aj jej pozoruhodný protagonist. Dodám ešte, že po tomto chodníku v blízkosti kolínskej „Filozofiky“ a univerzitnej knižnice som približne pred dvoma rokmi kráčala spolu s autorkou, vnímala tú istú lúku, ten istý mierny trávnatý svah so stromami a okrasnými krikmi, vdychovala atmosféru, akú vie utvárať iba univerzitné prostredie – a načúvala príbehu o čudáckom „filozofovi“, ktorý od jari do jesene sedáva neďaleko jazera, obložený vrecami, občas ponorený do kníh, občas kŕmiaci labute alebo len tak, nehybný, pozorujúci svet okolo seba (nazerajúci do seba?), občas však i komunikujúci s pristavujúcimi sa študentmi.

Hneď vtedy ma zaujalo rozprávanie o tomto zaujímavom človeku, s pohľadom na jazero posiate kačkami a labuťami sme sa rozdiskutovali o témach, ktoré jeho príbeh priam nanucoval a ktoré vo mne teraz – pri čítaní poviedky o ňom – opäť silnejšie zarezovali, hoci nemôžem povedať, že by sa mi inde a v iných súvislostiach tiež nepripomínali. Nedá sa im vyhnúť, otázkam o hľadani svojho miesta uprostred pretechnizovanej, prírode odcudzenej kultúry, o správnom nasmerovaní a usúvzťažňovaní svojho života, o hľadaní najvhodnejších koordinát preň, o možnosti slobodnej voľby a aj o možnosti zmysluplne využiť túto slobodnú voľbu pre svoj individuálny čas. A ani ďalším

otázkam, ktoré súviseli s osobnosťou samorastlého filozofa, odmietajúceho túto civilizáciu, opovrhujúceho konzumnou spoločnosťou a hľadajúceho optimálnejšie alternatívy v inej kultúre – tak, ako to robia dnes tisícky Američanov a Západoeurópanov, presýtených materiálным blahobytom, znechutených stereotypnosťou a hektickosťou veľkomestského života, túžiacich vyslobodiť sa z jeho pazúrov a utiekajúcich sa do (iluzórnych?) duchovných oáz Orientu.

Vychýlenie sa zo svojej kultúry však spravidla nie je ľahké, a nie je ľahký ani zásadný obrat v myslení a cítení; aj túto skúsenosť získava Bátorovej rozprávačka. Ocitá sa v ambivalentnej situácii, keď na jednej strane zrastená so svojím prostredím pociťuje zároveň sympatie, obdiv (možno i trochu závidi?) k človeku, takýmto spôsobom protestujúcemu voči spoločnosti, z ktorej vzišiel. (A tieto pocity očividne budú s ňou prežívať viacerí čitatelia poviedky: kto už nezakúsil občasnú túžbu zbavovať sa zbytočností, vymaňovať sa z nadvlády vecí, smerovať k prostote, vrátiť sa „do lona prírody“ – túžbu, ktorá sa spravidla nerealizuje?) Zrejme očakávajú istý druh intelektuálneho či morálneho zážitku, protagonistka sa odhodláva vstúpiť do kontaktu s „labuťotulákom“, chce ho spoznať, azda sa čomusi od neho naučiť. Počas stretnutia na lúke však čoskoro zisťuje, že nemôže, nie je schopná a ani nechce akceptovať mužov spôsob myslenia, jeho predstavy o splynutí s prírodou (napríklad dobrovoľne sa vystaviť náporu hmyzu cicajúcemu mu krv z hlavy – azda niekedy neskôr aj šelmám, ak by sa s nimi stretol, veď aj tie „musia z niečoho žiť“?). V konečnom dôsledku nemôže akceptovať ani spôsob mužovej revolty voči spoločnosti, o ktorej aj ona pridobré

vie, že je veľmi vzdialená od ideálneho spoločenského usporiadania. Takže – paradoxne – spočiatku pritaľhovaná, možno až očarená jeho voľbou, jeho protestným gestom, takmer úplným zrieknutím sa sveta (dokonca v istej chvíli vstupuje tento „pasívny burič“ do jej svedomia ako vzor, ktorý ona aj vzhľadom na svoje rodinné pomery nikdy nezaplní) – mu v závere stretnutia oponuje. Rozhovor sa končí (očividne) bez vzájomného hlbšieho porozumenia, dohovoru, každý z účastníkov sa vracia do svojho sveta. Bariéru zvýrazňuje autorka tým, že jej poviedkovému alter egu sa vo chvíli, keď dá mužovi prečítať poviedku *Labuť a on*, dostáva odpovede: „Je to pekné, len s pravdou to nič nemá...“

Hľadanie alternatív k spôsobu života, ktorý nás uhnietol, no ktorý nás uspokojuje čoraz menej, je priveľmi zložitú, popretie východísk vlastnej kultúry takmer nemožné. Navyše odchod do lesnej chatrče (na Kórei alebo kdekoľvek inde) nie je pre moderného človeka riešením, splynutie s prírodou vo forme predcivilizačného návratu k nej môže byť chvíľkovým snom, ktorý sa však nebude naozaj žiť (zdá sa, že si to uvedomuje aj protagonist), tobôž nie v masovom meradle – a ako individuálny akt nepresiahne svojím významom hranice individuálneho osudu.

Tak ako obe postavy Bátorovej poviedky, aj nás gníavi vedomie, že našu civilizáciu postihla obrovská kríza (ekologická, morálna, politická), a zároveň vedomie, že nepoznáme (predbežne?) jej riešenia. A hoci ich nepoznajú ani poviedky – ako napríklad tá, v ktorej som teraz opäť trochu pobudla, je potrebné, aby vznikali: nedovoľujú nám strácať citlivosť voči problémom, ktoré nás čoraz viac ohrozujú.

siatych rokov sú v slovenskom kultúrnom vedomí neustále živé, ale aj preto, že vyše tridsaťročná, napohľad mimoliterárna aktivita týchto stálic bola aj inšpiratívnu výzvou k deidologizácii a demystifikácii, teda zásadnej modernizácii slovenskej literatúry. Rovnako ako javisková aktivita Stanislava Štepku v Radošinskom naivnom divadle, ktorá sa najnovšie zhmotnila vo výbere **Otcovské znamienka alebo Sedem naivných hriechov** (Slovenský spisovateľ). V tejto súvislosti by bolo azda užitočné pomýšľať aj na vydanie divadelných textov iných javiskových tvorcov (Divadlo u Rolanda, GUnaGU, Stoka, Pegasník), ktoré v istom čase tvorili alternatívu či underground literatúry, posúvali jej obzory, ba zanechali badateľné stopy aj na výrazovej a štýlovej orientácii niektorých etablovaných literátov (napr. Andrej Ferko, Gustáv Murín, Viliam Klimáček).

K vydavateľstvám slovenskej literatúry (Slovenský spisovateľ, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Transcius, L. C. A. Levice, H&H, Matica slovenská, Drewo a srd, Modrý Peter, Proxima), ktoré sa jednoznačne vyprofilovali v ostatných rokoch, pribudlo žilinské Knižné centrum a bratislavská illusion, čím inštitucionálna základňa vydávania slovenskej literatúry nadobúda relatívne optimálne parametre s kryštalizujúcou sa záujmovou špecializáciou.

Potešiteľným javom minulého edičného roka bol záujem o vydávanie mladých autorov, resp. záujem o vznikajúcu literatúru. K periodickej literárnej súťaži Poviedka v levickom L. C. A. pribudla, hoci odkopírovaná, literárna súťaž Poviedka Slovenských pohľadov. Podstatné je, že z oboch podujatí vyšli výbery víťazných prác (pod názvom **Poviedka '97** v L. C. A. Levice a **Úpätím času** vo Vydavateľstve Matice slovenskej), že oba výbery v istom zmysle odzrkadľujú dvojpolovosť súčasnej literárnej situácie, že oba obsahujú nesporné kvality, z ktorých možno pri dobrej vôli vyčítať aj nádej, že kvality sa budú rešpektovať a že raz opäť vytvoria integrálne literárne vedomie. Integrovaním faktorom sa stala aj edícia Rubato Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov, v ktorej vychádzajú víťazné práce rovnomennej súťaže pre debutantov. V prvom ročníku sme v prozaickej časti zaznamenali pozoruhodnú iniciatívu Petra Karpinského, ktorého iniciačnú energiu možno prirovnať vari len k zakladateľskej energii Jána Červeňa začiatkom štyridsiatych rokov, Ruda Slobodu v šesťdesiatych rokoch alebo Václava Pankovčína v osemdesiatych rokoch.

Pri plošnom pohľade na slovenskú produkciu pôvodnej literatúry sa črtá niekoľko vrstiev, resp. autorových hniezd spojených vnútornou spriaznenosťou poetík, tendencií a myšlienkových afínít. Pravda, akokoľvek škatulkovanie autorov či metodologické spríbužňovanie môže mať len orientačný charakter, pretože na hlbnejšie postihnutie motívácií písania či tvorby sme jednoducho nedorástli. V literárnych časopi-

soch (Literárny týždenník, Romboid, Slovenské pohľady, Dotyky, Rak) sa síce objavuje dosť recenzií, no najmä pri ich spätnom čítaní je v nich viditeľná náhodnosť, nesystematickosť a aj istá uponáhľanosť a poskytvajú skôr obraz dojmologického zmätku ako serióznej analýzy prebiehajúceho procesu. Keďže literárna kritika prestala mať ambíciu byť konštitujúcim faktorom spoločenského vedomia, ktorá by naplnila jej zmysel, je v tejto chvíli poväčšine stále len záležitosťou donkichotských amatérov a profesionálnych rutinérov. Nedopracovala sa ani k spoľahlivému pojmovému aparátu, ktorý by zachytil zložitú a dynamickú sémantiku literárneho prúdeňa, bezpochyby pretekajúceho cez okraje všeobecne uznávaných pojmológických hrncov. Takže ak budem hovoriť o autorských zoskupeniach či hniezdach, budem o nich hovoriť s vedomím rizika, s vedomím metodologického provizória, ktoré sa, prirodzene, neuchádza o žiadnu definitívnosť.

Prvú skupinu minuloročných kníh ponúkajú autori, ktorých literárne počiatky siahajú zhruba do šesťdesiatych rokov. Základným príznakom ich tvorby je analytickosť, ktorá je výrazom viery, že analýzou možno dôjsť k pravde. Analytickosť medzičasom nadobudla rozličné individualizačné varianty, ktoré možno označiť dokonca za postmodernistické. Týmto autorom je vlastná spoločenská kritickosť zviazaná s reálnym stavom spoločnosti, ale aj antropocentrizmus zvýraznený freudovským či jungovským psychologizmom. Pre túto skupinu autorov je azda charakteristický aj zápas s tradičným realistickým typom prózy, ku ktorému patrí rozrušovanie epického príbehu iracionalitou, absurditou a sarkazmom, ale aj zjavná inšpirácia literárnymi textami.

Azda najvýbojnejším a najautochtónnejším autorom tejto skupiny je Pavel Hruz. Jeho kniha s ironickým názvom **Hore pupkom, pupkom sveta** (Slovenský spisovateľ) je predovšetkým satirou. Ako sme u tohto autora navyknúť, je to satira írečitá, gruntovná, ba až zlostná, satira, ktorej invocácia nahrádza svetónázor. Na rozdiel od predchádzajúcich kníh, kde dominovali presne vymodelovaný príbeh a vecná situácnosť, sa Hruz v tejto knihe odhodlal ponoriť do histórie. Jeho úlet však neznamená úctu k dejinám. Naopak, do zaznamenaných a navrstvených dejín preniesol svoju filozofiu nespokojenca a jeho pochybovačný sarkazmus rozpochybováva ustálené dejinné klišé, napáda mýty o dejinách a ich zneužívanie, aby za nimi znovu objavil svojho malého človečička a zvyčajne veľkého naničhodníka bez morálky a bez autenticity, ale o to prispôsobivejšieho historickým okolnostiam a svojmu neustále prázdnu pupku. Hruz si vyberá zo slovenských dejín epizódy, v ktorých by maticiarски dejinotvorcovia zaiste našli dôvody pre národnú hrdosť (napr. prítomnosť rímskych légii na slovenskom území, Paracelsova návšteva, Montesquieuova návšteva slávneho výrobcu ohnivých strojov Isaaca Pot-

ciou (tam je asi Holkova najistejšia zbraň), do ktorej vtrhne iracionálny element a situáciu späťne posúva do virtuálnej polohy. V najlepších textoch (napr. *Žltý sen*) je však magické snové pradiivo vpradené priamo do príbehu, ktorý tým získava interpretačnú otvorenosť, ale zároveň i dynamizujúcu tvarovú uzavretosť. Kde niet tejto významovo-tvorivej synkrézy a kde sa voľnejšie uplatňujú snové, meditatívne alebo iluzívne prvky, Holkovo sebvýjadrenie akoby strácalo na presvedčivosti (texty *Kokosový sen*, *Svadobný sen*).

Do tejto autorskej zostavy tak trochu nenáležite zapadá Ján Lenčo so svojou novelou **Didaktická kronika rodu Hohenzollerovcov** (illusion). Novela pôsobí naozaj didakticky. Je to vlastne Lenčova prvotina a vychádza vlastne po tridsiatich piatich rokoch, pretože pri svojom vzniku bola jednoducho zakázaná, neskôr, po r. 1968, síce vyšla, ale bola stiahnutá z predaja. Autor ňou siahol do historického pätnásteho storočia najmä preto, aby v ňom našiel poučenie o „*negatívnej moci na ktoromkoľvek mieste a v ktoromkoľvek čase*“, ako sa sám priznáva. Z dnešného pohľadu sa však novela nejaví ani ako historická, ani ako poučná, pretože to, čo v nej dráždilo voľakedajších mocipánov, pôsobí ako slabý odvar dnešného hlasného reptania proti moci. V novele zjavne absentuje Lenčov sršiaci humor, či filozofická múdrosť, na ktorú sme si zvykli v jeho ďalších knihách.

Dostávame sa teda k druhej skupine autorov, ktorú tvoria dnešní štyridsiatnici a ktorá by akiste mohla byť najvplyvnejšou zložkou nášho literárneho procesu, keby sa tak fažko nemusela vyrovnávať so socialistickou minulosťou, ktoré nezriedka tak trochu pripomína kopanie do mŕtvol, resp. hrdinstvo ex post. Literatúra totiž stojí za niečo, ak je v jej kritizme aj čosi konštitutívne. Pravdaže, vonkoncom nejde o nejakú ideológiu, ide skôr o dokončenie procesu sebabičovania a sebadeštrukcie, ide o zmenu optiky, ktorá by z ľudského príbehu urobila iba jeden z príbehov sveta ohrozeného nebezpečenstvami vyplývajúcimi z rozpadajúcej sa koncepcie antropocentrickej humanity. Kniha s výrečným titulom **Keby** a ešte výrečnejším podtitulom **Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska** Igora Otčenáša (L. C. A. Levice) by sa vari ani nemusela pokladať za prozaický výkon, keby nebola paródiou. Ide totiž naozaj o rýchle dejiny Slovenska, lenže s poprehadzovanými reálnymi postavami, s dejmi usporiadanými podľa kľúča známeho len humoristovi Otčenášovi, s dobovou fotodokumentáciou, oslovujúcou kľčovitou smiešnosťou, ale najmä dejiny sparodované a skarikované. Otčenáš, ktorého poviedky očarovali nezmieriteľnou, ale takmer nežnou kritickosťou, sa tentoraz pozrel na Slovensko s pekelníckym úškľabkom a priam mu hodil do jeho rozosváreného plemena fakľu sváru. Jednoznačná metatextovosť je plná aktuálnych narážok, urážok a zrážok, absurdít a mýtizujúcich predstáv Slovákov o sebe, z ktorých

dikciou zapadá vari jediná dáma – Rúth Lichnerová so svojou novelou **Slepá rybka** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Kniha je akýmsi citovým životopisom zrelej ženy, vyrozprávaným akoby nadúšok, ale s nepravidelnosťami, ktoré sú dôsledkom autorkinho individualizovaného štýlu. Lichnerová mení rozprávačské aspekty, k svojej postave sa skláňa v láskavom opojení, aby ju vzápätí odvrhla do samoty, z ktorej niet úniku. Aj Lichnerová premieňa skutočný príbeh na neskutočný, čím mu paradoxne dodáva autenticitu. Vstupuje do postavy cez presné a konkrétne detaily, ktoré splyývajú do vskutku básnickej jednoty preplnenej napätiami, tajomstvami, ale aj nezvyčajnou otvorenosťou a úprimnosťou. K tomu treba prirátat Lichnerovej zvláštny spôsob výstavby textu, v ktorom organizačným princípom nie je logika, ale vnútorný zmysel a ustavičný pohyb. Krátke kapitoly sú niekedy vydychnutím nekonečne dlhých viet, inokedy iba zadržavým upozornením na práve odkrytý aspekt. Tak ako Hrúz aj Lichnerová surfuje po príbehu a sleduje iba „fakty, fakty, fakty“, ktoré sa jej však v rukách skrúcajú „ako divé hady“, vzbudzujú úzkosti a strachy, ktoré autorka opäť vie premeniť na fakty. Aj Lichnerovej próza je polyfonická, mnohovýznamová, tak ako je polyfonický a mnohovýznamový život zrelej ženy, ktorá bola kedysi dieťaťom a miláčikom obecenstva, ktoré ju naučilo nekomunikovať. Takže Lichnerovej básnivý príbeh je vlastne príbehom o nekomunikovaní.

K týmto autorom možno priradiť i Milana Čarňanského, ktorý aj svojou druhou knižkou potvrdil, že napriek skúsenostnej, filozofickej i pocitovej príbuznosti s horeuvedenými sa vydáva skôr na cestu tradičného rozprávačstva, v ktorom sa ľahšie uplatní moralita a zjednodušujúca popisnosť, ako v subtilnejšie členitom a polyfónnom tvare s nejednoznačným vyústením príbehu. Čarňanský sa usiluje písať príbehy, ktoré chcú rozdávať nádej, príbehy proti samote a za úprimnú komunikáciu medzi jednotlivcami a spoločnosťou. Žiaľ, asi to nie je také jednoduché, lebo jeho poviedky v knihe **Zberateľ** (Slovenský spisovateľ) svedčia o sentimentálnite uzavretej do tvrdej škrupiny tenzívneho príbehu.

Tretiu skupinu autorov tvoria nedávni debutanti, u ktorých však badať tendenciu preraziť začarovaný kruh analytického solipsizmu a postaviť pred literatúru úlohy, s ktorými sa dá ešte zápasíť. Najmladšia vrstva autorov teda hľadá cestu, ako sa zo začarovaných bludísk podvedomia a nevedomia dostať do exteriéru ľudí, sveta, vesmíru, absolútna. Prózy týchto autorov sa nezriedka utiekajú k metafyzike, no ešte častejšie k Bohu, ktorého interpelujú akoby namiesto skompromitovanej duše.

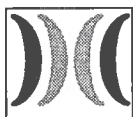
Václav Pankovčín v novele **K-85** s podtitulom **Príbeh o prerušenej mravčej ceste** exponuje opäť hrdinu individualistu, spisovateľa, ktorého trápí, že „každý, kto pracuje so slovami, zabíja vlastnú dušu. Lebo

možno otvára svoju dušu pre iného či pre iných, aby do nej vstúpili“ (s. 71). Aj motívom Pankovčínovej vízie „humanizácie existencie“ je „narušená komunikácia, rytmus, životný štýl“, a keď sa jeho hrdina dostane do nemocnice, kde prežíva absurdnú konkrétnosť príbehov ostatných pacientov, akoby sa otváral novým priestorom, v ktorých je Boh predovšetkým veľkou otázkou o živote a jeho zmysle či nezmysle. Mäkká pankovčínovská rozprávačská feéria príznačne vyúsťuje do dramatických úvah o tvorbe, ktoré sú zmysluplnou obhajobou literatúry plnej pochybností a tajomstiev.

Ešte ďalej zašiel debutant Peter Karpinský v poviedkovom výbere **Oznamujeme všetkým majiteľom hrobov** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Jeho magické poviedky majú nápadne biblickú inšpiráciu a Karpinský v nich priam záračným spôsobom spája modelovosť s bezprostrednosťou. Ich jemná, miestami až básnická obraznosť presne registruje strohé tvary reality, pomedzi ktoré sa preplietajú živé mýty ľudí, za ktorými sa skrývajú – tak ako vo Franceovej Vzbuře anjelov – padlí anjeli. Karpinského svet sa hemží symbolmi (červené myši, ropucha, sekera, potopa), ale jeho prózy vyznievajú plnokrvne, lebo ich garantuje silná téma so silným príbehom. Hovorí o hriešnom svete, ale ešte častejšie obracajú túto hriešnosť naruby. Hovorí o minulých i možných katastrofách, ale vyznievajú najmä ako

d i s k u s i a

Dušan Roll

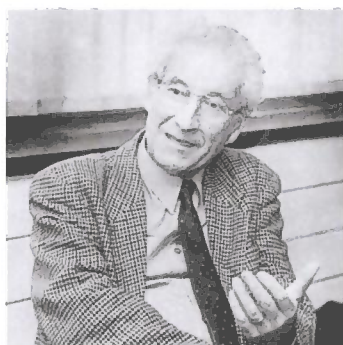

FOTO: Peter Procházka

Návštevnosť knižníc nám signalizuje čitateľský záujem. Knižnica je najlepším ukazovateľom počtu čitateľov aj ich záujmu o jednotlivé druhy vydávanej literatúry. Keď sme navštívili knižnice detskej literatúry, všimli sme si opotrebovanosť jednotlivých kníh, ktoré nám najlepšie predstavili záujem mladých čitateľov o konkrétne vydania. Aj predaj kníh signalizuje záujem čitateľov, ale už nedokumentuje, koľkým záujemcom poskytla táto kniha zážitok a či ju vôbec kupujúci prečítal. Zaujímalo by ma, či dnes existuje nejaký prieskum čítania detí a mládeže, aby sme vedeli, čo mladú generáciu dnes zaujíma, čo sú jej pozitívne hodnotiace kritériá, koho súčasná slovenská próza i poézia oslovuje a či vôbec oslovuje mladú generáciu. Dnešné náklady kníh slovenských pôvodín sú veľmi nízke, preto by ma zaujímalo, do akého prostredia sa táto knižka dostáva, koho zaujíma a najmä, ako sa jej darí formovať myslenie mladých ľudí. Mám totiž pochybnosti, či sa vôbec súčasná slovenská pôvodná literatúra pre deti a mládež dostáva k čitateľovi, a ak sa aj dostáva, či

nielen k zanedbateľnému počtu našich detí a mládeže. Je pekné a užitočné vydávať knihy, ale dôležitejšie je dostať ich v primeraných nákladoch k čitateľovi. Ak kniha prestáva mať čitateľa, prestáva mať zmysel a to by bolo pre budúcnosť slovenskej knihy pre deti a mládež katastrofou. Dnes sú knihy drahé, mnohé rodiny si nemôžu dovoliť kúpiť dieťaťu knihu na jedno prečítanie, lebo je to priveľký luxus. Preto si myslím, že naša spoločnosť by nemala zanedbávať knižnice, mala by nájsť dostatok prostriedkov na nákup kníh do knižníc, a tým znova umožniť ľuďom, aby sa začali zaujímať o súčasnú slovenskú prózu i poéziu. Vo všetkých vyspelých demokraciách starostlivosť o knižnice a ich aktivizáciu je absolútnou samozrejmosťou, lebo tam si uvedomujú, že knižnica a knihy sú základom vzdelania ľudí a ich formovania i humanizácie.

Alexander Halvoník

Knižnica je jedným z predpokladov čítania, ale myslím, že celý problém čítania je širší a oveľa zamotanejší. Vo Vydavateľstve SSS sme si dovolili nevydávať knižky slovenských autorov pod tisíc exemplárov. Tisíc exemplárov je na dnešné časy dosť veľký náklad, ale musím povedať, že väčšinu knižiek sme aj popredali. Čiže tisíc čitateľov na knižku sa nájde, ale stojí to veľa energie i peňazí, kým sa kniha stane pre čitateľa dostupnou. Keď čitateľ hľadá v knihkupectve nejakú knižku a povedia mu, že nemajú, druhý raz ju už nepríde hľadať. Knihkupci potom tvrdia, že slovenskí autori sa nepredávajú. Samozrejme, že sa nepredávajú päťtisícové náklady, a slovenská kniha málokedy stojí päťsto korún. Takéto knihy knihkupci totiž najrad-

šej predávajú: veľa a za veľa. Ale tým z trhu vytláčajú knihy v malých nákladoch a za menej peňazí. Takých je v knihkupectvách čoraz menej. Naše vydavateľstvo má obrovské čitateľské zázemie na východnom Slovensku, čo je troška aj paradoxné. Myslím, že to robí aj atmosféra, ktorú vytvárajú napríklad literárne kluby: východ je v týchto časoch hlavným mestom literatúry. V Spišskej Novej Vsi, Levoči, Prešove sa prsto literárne žije. Pôsobí tam niekoľko desiatok autorov, možno aj menej, ale tí vytvárajú priaznivú atmosféru pre čítanie, ktorá sa prsto šíri aj do knihkupectiev. Čiže nedosiahlo sa to len nejakým jednorazovým opatrením ani tým, že knihy sú v knižniciach, ale bol to jednoducho dlhšie trvajúci proces. Tento národ si musí zvyknúť, že svoju literatúru musí jednoducho čítať, ak chce byť národom.

Ľuboš Svetoň

V zmysle prijímania princípov hodnotových systémov či aspoň ich používania v literárnej praxi je, podľa môjho názoru, možné registrovať dvojpólovosť. Na jednej strane sú tradicionalisti (termíny používam voľne), na druhej experimentátori, ktorí sa radostnejšie pohybujú aj v chaose a neustálenosti. Vezmúc si na paškál debutantov posledných dvoch-troch rokov, badám tendenciu: viacerí z nich sa pokúšajú to najlepšie z oboch smerovaní vyexcerpovať a vyabstrahovať a použiť vo svojich literárnych snaženiach. Môžem sa myliť a istotne nespomeniem všetkých, ale k významným zjavom tejto tendencie syntézy, ba až synergie zaraďujem Petra Karpinského, čiastočne sa mi takým ukazoval predovšetkým svojou ranejšou tvor-

Pavol Vongrej

Narodil sa 27. júna 1935 v Liptovskom Petre. Po maturite na gymnáziu v Liptovskom Mikuláši študoval na FF UK v Bratislave. Pôsobil v Matici slovenskej, kde bol v rokoch 1967–70 zástupcom správcu MS. V rokoch konsolidácie bol politicky diskriminovaný, pozbavili ho funkcie a nesmel ani publikovať. Je autorom mnohých literárnohistorických diel, v ktorých sa venoval najmä obdobiu romantizmu.

Pavol Vongrej

Z NÁDEJANÍ

MYS NÁDEJE

*Mys dobrej nádeje:
kdesi v tebe,
i v dolnom cípe Afriky,
v rozkroku vôd a púští.
Zanovit Bartolomeo Diaz
s maketou glóbu ako obrúčkou
na prstenáku vôle
v objímaní ho objavuje...
Aby sa dovriesila túžba zaťaťá
len výkrik šľahne z objatia:
čo mohlo byť a nebolo,
čo nemalo byť – a je....*

*Je v tebe. Bolí.
Bolí ťa embrionálny strach
z neho, z nenarodeného
v dobrej nádeji...
Bráni sa bránica sťahujúca.
Spermiové semeno života,
menšie horčičného,
ešte ukrutánsky drží.
Topí sa v plodovej vode,
ktorá ho mala z hĺbok vzniesť.
Zákroky – rany z milosti
do počtu krviniek srdca.
Osudy ikier – Ikarov.
Vykrvácaný mesiac v zatmení,
v konci koridy hviezdnej arény.
Viac neotvorí ústa k úsmevu,
ani k plaču.*

V ODPUSTKU

Odpusťte všetci:
ľudia, stromy aj veci,
odpusťte vlci,
že uchýlil sa do skál
vylízať totalitný ošiaľ.
Je taký na dne, aký hore bol,
len kliešť mu mozog premohol.

Odsúďte, pľujte, tnite,
narežte biče z jeho kože na knutu,
odlejte olovené tony litier,
rúbajte mu na rováš pokutu —
ale z tých všetkých bitiek
bdie nad ním kohút rán a osudu.
Vieru má ako skalú.
Nehnutú.

Opusťte.
Azda i sám sa z obíd zviecha
po sisyfovskom úšuste
a nebude len vzdychať.

Priečť sa?
Mŕtvola pred rakkou
v ostatnom proteste nemých úst,
proti pohnutiu
jej ticha?

A tak sa zmieta.
Je meteorit,
nie je kométa...

NÁDEJANIE

V krtiskách vín,
v kádrových hrboch jaskýň
snorenie svoriek psov.
Tak vzniká šou:
ak bol si nad nich o hlavu,
v štvani im beží práve o ňu.
Po takej „hirošime“
ich refrén: „Poriešime...“

Nájsť ale tepnu stromu
aspoň pred sekou sekery
(škerí sa ako profil faraónky).
Zniesť sťatia šťastia stoicky.
Zachrániť aspoň porisko
z nénie súdničky.

Však áno, Giordano Bruno?
nuž vivat, normalisti!
Prežijú iba dezertéri viery?

Do drene duše zdretý
tackajúc ľahá šnúru
od múra k múru.
Unikne takto smrti?

Zvirvarovaná tvár
do popolného zelena.
No oko s iskrou plameňa.

Nádej – a nie?
Nádejanie...

TATRANSKÁ PODKOVA

Bolí a sú aj podkovité zákopy!
Ako podkova z vyhne druhohôr
vyvrásnili sa štíty kameňov
na prsník ukradnutej Európy.
Tak nejak vstali Karpaty
v kalamajkovom rytme
i v tme...

Po ére ľadu zaľudnené
neostali menej
v zóne seizmiky a histórie.
Podkovitý zákop pevniny
nedobytý polmesačnou Áziou
na večné časy Zeme.
O chrbát žuly prikované
obličky keltských prometeov
odolávali hunským supom.
Plebejsky krotké krdle bezmenné
zahanané do skál:
aby stvrkli...

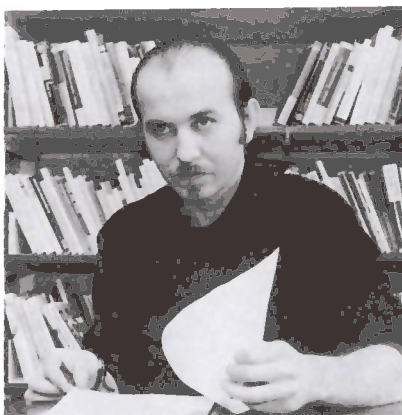
Ovsený veršík kôrok biedy:
„Pomodaj šťastia, lavička!
I tebe, Marcus Aurélius!“
Dedičia podkov spod kopýt:
desiatky „turičok“ a „turopolí“;
masakry hrdých „mor ho!“
Európsky cmíter kurucov.
Rumy a runy:
joj, nad Tatrou sa blýska!
Pomedzi intervenčné tanky
dozníeva balada:
„bala sem, baľa tam“,
baladná vrava vrahov...
Zastavme ich, solúnski bratia,
(veď sa, azda, stratia).
Internacionálne dedičstvo podkov
pod morským okom hôr
na čele s Gerlachom.

Maroš M.
Bančej

NA VLNÁCH MIERNEHO OPTIMIZMU

(Slovenská básnická tvorba 1998)

FOTO: Peter Procházka

Maroš M. Bančej

Narodil sa 4. septembra 1960 v Michalovciach. Básnik, prozaik, textár, publicista a scenárista. Vydal básnické zbierky *Výstrel z motyky* (1990), *Príliš tesná koža* (1995), „prozaicko-poetickú“ zbierku *Vampiriáda* (1998) a dvojnoveľu *Operátor snov*. V súčasnosti pôsobí ako šéfredaktor časopisu pre mladú literatúru a umenie *Dotyky*.

Nad poéziou sa už od novembra 1989 striedavo zbiehali mraky a striedavo rozsvetcovalo prehnane optimistické slniečko. Od prognóz, že pri súčasnej ekonomickej situácii je pôvodná poézia odsúdená na postupnú atrofiu, až po eufóriu z tvrdenia, že až teraz nastáva pre slovenských básnikov zlatý vek, neokliešťovaný ideologickými bariérami a cenzorskou rukou. Aká je teda skutočná situácia?

Pomerne vyčerpávajúca bilancia hovorí o šesťdesiatich básnických zbierkach, a keďže v zoznamoch je aj niekoľko výberov, zborníkov a antológií, tak to obnáša okolo stovky autorov. Takže taká je takmer kompletná produkcia poézie za rok 1998. Vravím takmer, keďže k nie všetkým knihám som mal možnosť sa dostať, a aj napriek úsiliu kolegov z NLC niekoľkí, najmä regionálni autori ostali pre mňa nedostupní. Ale aj tak spracované množstvo kníh dáva pomerne reprezentatívny obraz o súčasných trendoch v slovenskej poézii, o vydavateľských stratégiách a o nových tvárach na poli básnickom.

Hneď na úvod musím konštatovať, že k žiadnym zlo-

stve. V láske všefudskej, v láske k deťom i k svojmu blížnemu. Domov, krajina detstva, vyznania kresťanským princípom. Klasickou formou písané viazané básne v tejto knihe ozvlášťujú básne v próze a zopár kaligramov. Chudova poézia dáva záruku kultivovaného čítania, pričom je v mnohých prípadoch cítiť silný básnický vplyv Pavla Horova, takpovediac autorovho básnického „krstného otca“.

– **Pavol Vongrej: Ako hosť**

(Vydavateľstvo SSS)

Básnická zbierka *Ako hosť* je výberom, prierezom tvorby Pavla Vongreja a predstavuje nám básne, ktoré povychádzali časopisecky od roku 1989. Básnický jazyk autora je náročný, plný literárnych i mimoliterárnych odkazov, slová sa akoby násilne tiesnia v štruktúre básne. Občas archaizmus, časté používanie apoziopézy, zámerne prerušovaná výpoveď, vzápätí zámerne (a výborne zvládnutá) zvukomalebnosť. Vongrejova poézia stojaca na akademických základoch akademizmu zámerne popiera. Už len tým je to zaujímavý básnický počín.

– **Vincent Šikula: Bubeník september (Efemeridy)**

(Slovenský spisovateľ)

Básnická zbierka, ktorá ma z minuloročnej produkcie oslovila a potešila azda najviac. Ide o knihu, ktorá rúca predstavy o tom, že básne prozaikov sú iba akýmsi „bočným umeleckým úväzkom“, zákonite na kvalitatívne nižšej úrovni ako ich dielo prozaické. Vincent Šikula nám predstavuje zbierku básní v pravom zmysle slova. Básni inšpiratívnych a v niektorých hravých „chlebnikovovských“ či „morgensternovských“ polohách novátorскеjších ako píšú o generáciu či dokonca o dve generácie mladší autori. Celou zbierkou sa ako leitmotív tiahne hľadanie vyššieho princípu – Boha – v človeku, v jeho drobných či väčších zápasoch, v jeho zmúdrívaní a poznaní ľudského údela. Najsilnejšími textami sú nesporné básne venované pamiatke priateľa Ruda Slobodu. Jedinú drobnú výhradu možno mať azda iba k trošlinku nedotiahnutej dramaturgii zbierky, ale to je pri celkovej kvalite knihy iba tá povestná stotina percenta.

– **Pavol Stanislav: Krehkosti**

(Vydavateľstvo SSS)

Ak by sme chceli stručne charakterizovať túto zbierku, ide o básne napájané z tradičných zdrojov – rodný región, hlboké kresťanské povedomie, spomienky.

Verše sú lineárne, bez silnejšej vnútornej tenzie, bez výrazných, zlomových point. Ide skutočne o krehkosti, kontemplatívne verše, iste príťažlivé pre milovníkov tohto druhu poézie.

– **Július Lenko: Večerné verše**

(Slovenský spisovateľ)

Tradičné verše – v tradičných poetologických po-

stupoch ukotvená poézia. Šestnástá zbierka Júliusa Lenku prináša priehrštie známych tém (láska, bilancovanie života, pohľady späť, žánrové, rustikálne podmaľované obrázky zo zákutí slovenských). Vo viazaných vešoch ako keby prebleskovala „únava materiálu“, teda slova, a nedá mi nespomenúť dávnejšiu formuláciu Štefana Moravčíka: Lenko kotví v realite. Nič viac, nič menej. Bohužiaľ...

– **Milan Kraus: Ťažkosplavné more**

(Slovenský spisovateľ)

Zaujímavá zbierka básní, ktoré sú postavené na pôdoryse voľného rozprávania, postrehov a ozvlášťovania každodennosti. Ich poetika je takmer na rozhraní medzi básňou a básňou v próze, no obsahujú isté príjemné tajomno. Autor v nich dokazuje svoj vybrúsený cit pre navodenie atmosféry, cit pre nenásilné „medziriadkové“ etické posolstvá.

– **Ladislav Šimon: Poznámky z cesty**

(Slovenský spisovateľ)

Ladislav Šimon aj v tejto básnickej zbierke dokazuje, že patrí k autorom, ktorí stavajú tvar básne zámerne úsporne, civilne, nie však „civilisticky“. Obohacujúca poézia, ktorá bez veľkých gest, fanfár či krkolomného experimentátorstva podáva cez autora správu o „stave spoločnosti“. Vo viazanom verši sem-tam neistejší, ale v celkovej výpovedi zaujímavý a inšpiratívny autor.

– **Pavel Koyš: V láske je žena bezbrehá**

(Vydavateľstvo SSS)

Lúbostné básne pevne zapasované do klasickej mustry básní lúbostných, do mustry, ktorá od tridsiatych rokov na Slovensku úspešne funguje. Za nespornou autorskou zručnosťou je badať ustrnutie, nezáujem vykročiť aj na také poetické pôdy, ktoré by lásku zasadili do hlbších vnútorných či do kontrastnejších životných (nechcelo sa mi napísať „spoločenských“) súvislostí. *Stredobodom vesmíru je podbrušie* – čítame v jednej z básní. Teda tak...

(Autorská poznámka: Keďže však ide o výber básní z pozostalosti autora, isté percento zo spomínaných výhrad patrí zostavovateľom.)

– **Jozef Včela: Spojenie**

(Slovo)

Ďalšia kniha tohto košického autora je postavená v podstate na poetických pozíciách rokov šesťdesiatych a sedemdesiatych, na konkretistických princípoch, pričom občas zadŕhavý verš neprináša nič prevratné do slovenskej poézie. Autor citlivo vníma okolie a vzťahy v ňom fungujúce, vracia sa do spomienok, no v pointách, v metaforickej výstavbe, ako aj v témach a poetickom oblúku básne ostáva v strede pelotónu básnického.

tým spomínaným *Perovkám* Jozefa Čertíka. Tá príbuznosť je najmä v ironickom pohľade (podhľade i nadhľade) na svet okolo. Na podenkové materialistické túžby a túžbičky, na vytváranie si bohov – fetišov z konzumu a pechorenia sa za chimérou takzvaného „dobrého živobytia“. Avšak Janíkova poetika je metaforickejšia, užíva (a občas aj nadužíva) prirovnania, paradoxy, elipsy. K spomínanému nadužívaniu – niektoré popevky (existuje aj termín textovky, ktorý som prvý raz použil začiatkom deväťdesiatych rokov) sú až priveľmi kontaminované autorovou činnosťou v spoločnosti reklamných textárov. Sarkastický tón na začiatku zbierky sa však postupne stráca a záverečné básne sú tvrdou analýzou človečieho osudu, často beckettovsky nezmyselného. Popevky vystrieda naliehavá výpoveď a čitateľ si uvedomí, že kniha je o... kontrastoch.

– **Viera Prokešová: Pleť**

(*Slovenský spisovateľ*)

Viera Prokešová vo svojej štvrtej básnickej zbierke predstavuje čitateľom nádherne magický, tajomný svet básne, básne, v ktorej metafora žije svojím vlastným životom, kde sa z jemných náznakov rodí láska, vyklíúva sa z vajička slova zátišie vecí, poetická krajina. Prokešovej básne nie sú vonkoncom popisné, autorkin svet nie je svetom definícií či fotograficky presného konštatovania. Autorka necháva značný priestor čitateľovi, jeho interpretácii básne, jeho predstavám, ktoré text evokuje. Prekvapením (a zároveň kontrastom) je záverečná časť knihy *Mária Stuartová*, v ktorej sú uvedené texty piesní z rovnomenného muzikálu.

– **Brigita Schmögnerová: Svetlo sa rodí za tmy**

(*Odkaz*)

Je vždy problematické, keď meno autora vyvoláva inú konotáciu ako spisovateľskú. V tomto prípade ide o básne autorky v prvom rade známej z politického života. Dá sa povedať, že ide o bilančnú zbierku, ktorá zahŕňa básne z rokov 1964–1974. Dosť veľký časový úsek vzniku a veľký časový odstup vydania od napísania básní predstavuje takto vlastne uzavretú „poetickú“ kapitolu autorky. Na druhej strane ide o básne svieže aj v terajšom poetickom kontexte, napísané jednoduchým, ľahkorukým štýlom. Poetika príbuzná poetike Miroslava Válka, tematický záber od intímnej lyriky až po ponor do podstaty vecí a vzťahov. Teraz neviem, získala politika tým, čo stratila poézia?

– **Ján Litvák: Kráľ kalichov**

(*Slovenský spisovateľ*)

Prvá samostatná básnická zbierka jedného z príslušníkov Barbarskej generácie je v niekoľkých ohľadoch prekvapujúca. Prekvapujúca najmä často používaným (no funkčným) pátosom, tónom zmierenia po hľadaní, akcentovaním potreby lásky a porozumenia. Hutná básnická reč, funkčné ozvlášťňovanie básní (in-

verzie, akrostichon), jemná hra s paradoxmi. Litvákovská básnická zbierka v kontexte súčasnej poézie prekvapila (a milo) nielen mňa.

– **Štefan Moravčík: Med omšových lúk**

(*Slovenský spisovateľ*)

Ďalšia zbierka básnika, ktorého už stabilne kritika označuje ako mága slova. Aj v tejto zbierke sú prítomné všetky atribúty Moravčíkovej poetiky. Vriace a kloktajúce slová, nezadržateľný prúd slovhier, prekvapivých metafor a slovných hračiek. Základným zdrojom, tematickým východiskom tejto poézie je, ako ináč, láska. Žeravá, boľavá, prítulná i hryzúca. A ešte niečo. Časť zbierky inšpirovaná výtvarnou tvorbou autorových priateľov je názorným príkladom, ako sa výtvarno spája so slovom do prekvapivo esteticky funkčného celku.

– **Juraj Briškár: Chôdza v Oriente**

(*Modrý Peter*)

Ťažko označiť tento titul za básnickú zbierku. Ide o veľa, akési poetické, filozofické či nonsensové útvary, vždy tri navzájom nesúvisiace na jednej strane. Nedá sa im uprieť istý pôvab. Pokojne môžu byť chápané ako totálna redukcia básne, prípadne ako zárodočné jadro básne budúcej.

– **Martin Vladik: Vesmírna orchidea**

(*Vydavateľstvo FB*)

Značne farbotlačová obálka ukrýva tretiu knihu básní autora, ktorý ako keby sa na prahu štyridsiaty uzvato pokúšal objaviť to, čo majú dávno objavené následovníci literárnych súťaží. Básne majú snahu byť gnómické, no pritom bez patričnej pointy pôsobia ako náčrtky, zárodoky budúcich básní. Sem-tam záblesk koncentrovanejšieho tvaru, sem-tam banalítka. Čítanie, na ktoré sa zabúda so zavretím knihy.

– **Martin Barčík: Stratiana**

(*Osvetové stredisko Žilina*)

Útlučká 14-stranová kniha. Na posledných stranách zopár textov, ktoré sú z mne záhadných dôvodov označované ako šansón. Netreba viac slov, aby som ich počtom neprekročil počet slov zhromaždených v danom titule.

– **Maroš. M. Bančej: Vampiriáda**

(*Proxima*)

Keďže by bolo neetické a vlastne i neproduktívne zaoberať sa hodnotením vlastnej knihy, dovoľte mi azda iba malú poznámku. Okrem literárnokritických hodnotení vzbudila táto „dvojdómá“ (poézia-próza) zbierka aj niekoľko bizarných reakcií viažucich sa na jej krst. Napospol autori, ktorí sa o krste dopočuli z tretej ruky, napísali o jeho priebehu takú nepochopiteľnú znôšku výmyslov a mystifikácií, že niektorých z uvedených

básnici v rámci toho istého klubu autorov. Poetiky, ba nezriedka aj generačná príslušnosť sa pritom rôznia.

Všetky menované zborníky sú na veľmi slušnej obsahovej i polygrafickej úrovni. Časy nezáživných a lacno pôsobiacich brožovaných publikácií sú už, chvalabohu, zrejme za nami. Priehŕstie autorov (dokopy vyše tridsať) predstavuje veľmi slušnú vzorku z mladej (občas už takmer strednej) základne poetov slovenských. Niekoľkí z autorov majú jednoznačne na vlastný projekt, a ja len verím, že sa s ním stretnem pri hodnotení poézie roku 1999, na ktoré sa určite niektorý z mojich vážených kolegov odhodlá. Nastupujúce tretie tisícročie z tohto pohľadu vyzerá celkom nádejne. Spomínané zborníky sú tak trocha pokusné balóny vypustené pred štartom originálnych poetických vzducholodí. Je čo očakávať...

– Hlbokozelená žena

Výber z poézie básnikov Proglasu 1989–98
(Vydavateľstvo SSS)

Výber z básní autorov združených okolo časopisu Proglas prináša do slovenskej poézie nový tón. Šesť autorov (traja básnici a tri poetky) podľa slov jedného z nich Martina Homzu tvorí „šesť poetík, ktoré spája spoločná skúsenosť preborenia, premorenia, prerodenia sa. Posunutie na špirále života cez smrť k inému životu“. Táto poézia má ambície návratu k duchovnu, ku kresťanským tradíciám. Avšak jej prípadná revolučná „inakosť“ sa deje najmä na tematickej báze. Po stránke poetík vychádza predsa len z niekoľkých nosných, v našej poézii používaných básnických postupov.

Miestami síce cinkne pátos, ktorý je však pochopiteľný v prípade tém, ktoré vychádzajú zo vcítania sa do duchovna, do kresťanskej tradície nášho národa. Je dôležité, že podobný projekt vznikol. Najmä stachovsky hutná poézia Erika Markoviča a presná, metaforicky bohatá poézia Evy Lukáčovej (podľa jej básne je celý výber nazvaný) stoja za detailné prečítanie.

– Barbar(u)ská ruleta

štvorzberka „barbarov“
(Vydavateľstvo SSS)

Táto antológia Barbarskej generácie vyvolala už niekoľko kontroverzných ohlasov. Bohužiaľ, tieto boli motivované v skrytom pláne dosť často najmä mimo-poetickými súvislosťami. Práve v tomto prípade sa vnášalo politikum do poetiky. Hodnotiť poéziu s nenápadne-nápadným poukazovaním na vydavateľstvo, v ktorom vyšla, nie je veľmi produktívna metóda. Pokiaľ o štvorici Litvák, Turan, Zbruž, Bielik bolo napísané to či ono, väčšinou písucim ušiel základný atribút „barbarskej kompánie“. A tým je hravosť, provokatívna, ironická i sebaironická, hoci aj s riadnou dávkou narcizmu, ale v každom prípade hravosť. Či už ide o Turanove básne vychádzajúce z klasickejších poetic-

kých postupov, o poeticky príbuzných autorov R. Bielika a J. Litváka, alebo K. Zbruža oporašujúceho dada princíp hry na „nadpoeticky“ čistý priestor nepopísanej stránky. Autori sa skrátka zabávajú, najmä v sprievodných rozhovoroch. Hľadanie „vážneho posolstva“ je v tomto prípade vec ošemetná, keďže každú chvíľu vykúka spoza opony poézie či skupinovej štylizácie nenápadný sebaironický úškrn. Možno o pár desaťročí budú „čítankovú básnickú skupinu Barbarov“ (pravdepodobne v polohe „maturitnej otázky“) datovať práve od tejto antológie. Ja som sa však v prvom rade zabával.

Čo povedať na záver? Ťažko môžeme v súčasnej ekonomickej situácii očakávať v tomto roku nejaký kvantitatívny skok v produkcii básnického slova. Ja osobne očakávam skôr postup kvalitatívny, keďže niektorí z autorov sa javia ako nanajvyš zaujímaví a o ďalších viem z každodennej praxe v časopise Dotyky. Ani náklady básnických zbierok pravdepodobne neporastú a súčasných päťsto až tisíc výtlačkov sa ukazuje ako optimum. V čom sú však najväčšie rezervy, to je vytváranie pre poéziu priaznivej spoločenskej klímy, bez žabomyších sporov a zbytočnej polarizácie tvorcov z mimoliterárnych hľadísk. Bytostne absentuje konštruktívny vzťah k poézii zo strany verejnoprávných, ale aj súkromných médií, pričom isté kritériá znesie azda len Slovenský rozhlas. STV ako vizuálne médium, nepochybne so širším záberom čiže masovejšie, nemá ucelenejšiu, dlhodobú koncepciu divácky príťažlivého prezentovania slovenskej básnickej tvorby (napríklad vizuálne netradičné, „uletené“ relácie postavené na kontrastoch vážnosti a paródie, trebárs aj v spojení so súčasnou hudbou).

Nechcem tu vynášať prognózy o ďalšom vývoji slovenskej poézie, o prevládajúcich tendenciách. Obraz o celkovej „neprehľadnej situácii“ si mohol čitateľ (a poslucháč) urobiť už pri stručných subjektívnych postrehoch na margo jednotlivých básnických opusov. Skrátka, je tu čas začať s transparentným zviditeľňovaním poézie, s jej organickým včleňovaním do každodenného života, je čas vrátiť básnikovi status seizmografa spoločnosti prostredníctvom poetického slova.

Úplne na záver mi dovoľte ešte jeden subjektívny povzdych. Stále som tvrdil, že masívne čítanie poézie v polohe porotcu či hodnotiteľa na kratší či dlhší čas zablokuje prípadnú tvorbu poézie čítajúceho (teda porotcu či hodnotiteľa). Dnes už to netvrdím. Dnes to už mlčky akceptujem.

že tu (v miestnosti, na svete atď.) NIK nie je. Pretože jedno-ducho – JA nič nevidím, ba možno ani vidieť nechcem.

Nechcem však diskutovať v konfrontačnom tóne – hoci jednou vetou, len tak spakruky, tu došlo zo strany pána

Bančeja k znihilizovaniu mojej celoročnej práce nielen ako scenáristky. Priznávam, že vinou neprofesionálov boli literárne relácie zaradované dramaturgiou STV zväčša v nevhodnom čase – v nedeľu po športovej relácii na STV 2 alebo v neskorých večerných hodinách, a tak sa stalo, že mnohým divákom unikli. Tiež je pravda, že averzia voči STV dosiahla taký stupeň, že mnohí ľudia ju nepozerali vôbec – tí by však nemali hodnotiť. Na mnohé relácie však boli vysielané upútavky, takže kto chcel – pozrel si.

Ohlasy, ktoré mi došli do HRD STV, nasvedčujú, že celoročná námaha pri tvorbe mesačníka *Literatúra*, lebo najmä o ňom je reč, vôbec nebola zbytočná a že sa podarilo nakrútiť mnohé unikátne umelecko-dokumentárne záznamy. A teraz konkrétne, čo bolo v Hlavnej redakcii dokumentu STV natočené a aj odvysielané v rámci spomínaného 26-minútového mesačníka *Literatúra*, ktorý vznikol najmä vďaka pochopeniu vtedajšej šéfredaktorky Hlavnej redakcie dokumentu pani Dr. Gabriely Goliašovej.

V roku 1998 som v tv. tvorbe dramaturgicky nadviazala na líniu umeleckého tv. fičra – na film ...A SLOVO BÁSŇOU SA STALO (retroportrét Miroslava Válka), ktorý získal štyri telemúzy v kategórii umelecký dokument za rok 1997: ja za scenár a dramaturgickú a redakčnú prípravu, plus druhé ocenenie – mimoriadna cena kritiky. Za skvelý interpretačný výkon získal telemúzu herec Vlado Jedlovský

a Oľga Janíková za réžiu. Pre mňa osobne nielen ako tvorcu, ale aj ako milovníka Váľkovej poézie je najvyšším ocenením skutočnosť, že film sa musel na žiadosť divákov niekoľko ráz reprízovať a aj ohlasy v našej tlači alebo spontánne – napríklad pána Ladislava Chudíka – boli vynikajúce.

Utvrdila som sa v tom, že ľudí poézie zaujíma, samozrejme, musí sa vedieť vizuálne pútavo podať a musí to byť – a to predovšetkým – naozaj poézie.

Pri tvorbe mesačníka *Literatúra* v roku 1998 bola poézie jednou z priorít, resp. prioritou najhlavnejšou, žiadny zákusok k NIEČOMU po nedelnom obede. Moje kritériá boli jasné: nekomerčnosť, originalita diela, nesprofanovanosť autora, nepolitickárčenie, pozornosť zameraná v rámci naznačených kritérií na menej známe skutočnosti. Filmy boli premýšľavé, skôr koncipované ako filmové etudy – napríklad na tému Žije príbeh? – kde sa traja autori nezávisle od seba zamýšľali nad príbehom v literatúre a hovorili o tom, ako s príbehom pracujú: Ján Lenčo, Václav Šuplata a Vladimír Ferko. Ich vyznania boli prelínané citátmi na tému príbeh od našich autorov (Ballek, Halvoník, Šabík, Krausová), ale aj zahraničných – najmä Isabella Allendeová. Vznikla tak aj vizuálne zaujímavá viac než koláž – stierajúca okrem iného hranicu medzi poéziou a prózou.

No poďme k „čistej“ poézii na obrazovke STV v relácii *Literatúra*. Už januárové vydanie sa pokúšalo hľadať odpoveď na provokatívnu sentenciu J. Cocteaua – „Poézie je nevyhnutná. Keby som len vedel načo.“ Na pozadí doteraz v médiách nezverejnených a de facto neznámych esejistických úvah Valentína Beniaka o umení a poézii sa prezento-

vali básnici: Ludovít Fuchs, Jozef Pauer, J. Litecký-Šveda, Jozef Luky. Podarilo sa mi v Bratislave nájsť spolužiačku Paľa Bohuša z Petrovca a vydolovať z nej nielen ľudsky pôsobivú výpoveď o tomto skvelom, nedávno zosnulom autorovi, ale aj nikdy nezverejnenú báseň, ktorú jej kedysi mladý a zaľúbený autor venoval.

Aj v ďalších vydaniach tohto dokumentárneho mesačníka bola poézie integrálnou súčasťou dramaturgie. V časti nazvanej Kniha ako pamäť (február 98) odznela pôsobivá interpretácia Rúfusovej básne Za Pavlom Straussom, ktorá doplnila výpoveď profesora J. Rybáka. Jednu celú reláciu som venovala básnikovi, prekladateľovi Štefanovi Sandtnerovi – kňazovi a bývalému politickému väzňovi. Podarilo sa skíbiť jeho výpovede oscilujúce okolo viery, tvorby, väznia so samotnými jeho vlastnými či preloženými (V. Renč) básňami – ťažiskom bola zbierka *Žalár môj žaltár*.

Podľa ohlasov spisovateľov a divákov vôbec usudzujem, že z ďalších zaujímavých relácií – vzdialených od politikárčenia našich spisovateľských organizácií či od propagandistického rachotu pier niektorých autorov – patrí dokument odvysielaný v rámci mesačníka *Literatúra* o Jozefovi Leikertovi, ktorý som nazvala FAKT AKO ARTEFAKT. Mala som ambíciu prezentovať Leikerta ako autora literatúry faktu a zároveň ako básnika, ako dve strany jednej mince.

V inej relácii dostal priestor Svetoslav Veigl a jeho spomienky na literárnych druhov – najmä na Dilonga, Valentína Beniaka. Leitmotívom filmu bol návrat k rozhovoru, ktorý som ešte pred novembrom '89 uverejnila v Literárnom týždenníku pod názvom *Chlieb*

Pavol Janík

Narodil sa 15. októbra 1956 v Bratislave. Po ukončení štúdia na Vysokej škole múzických umení pracoval v rôznych inštitúciách: ako dramaturg v Československom rozhlase, v Slovenskom filme, na Ministerstve kultúry, ako redaktor v denníku Pravda, neskôr Koridor, i v slobodnom povolání.

Debutoval básnickou zbierkou *Nezaručené správy* (1981). Ďalšie zbierky: *Zrkadlo na konci leta* (1984), *Dovidenia v množnom čísle* (1985), *Hurá, horí!* (1991), súbor aforizmov *Dobrá zrada nad zlato* (1996) a básnická zbierka *Niekoľko ako boh* (1998).

Od r. 1998 je tajomníkom Spolku slovenských spisovateľov.

BUĎ VÔŇA TVOJA

*Kvílivé serpentíny
hlasu z mešity
nás zvolávajú
na posledný karneval
svetových revolúcií.*

*Karibská kríza
nabitá sambou,
zabitá Rambom
pokračuje v nás
počas šíalených nocí,
keď v nás vybuchujú granáty
plné horúčkovitého blúznenia.*

*To sú tie
zabrané zbrane,
to je tá modlitba pre dievča,
ktorého nohy hypnotizovali
Leonela Rugamu.*

*Pošepky modlime sa:
Od Che máš
znamenie na nebesiach,
povedz mi nemo
svoje nevysloviteľné meno,
príd' z kráľovstva korálok.*

*Buď vôňa tvoja
ako v nebi, tak i na zemi,
rozprestieraj sa
nad hladinami oceánov.*

*Chlieb svojho nehmotného tela
daj nám dnes.
Nech sa leje lieh –
hriech náš každodenný.*

*Opusť nám naše viechy,
ako my opúšťame viechy
našich vínnikov.*

V mokravom vzduchu
stúpa k mokranskému nebu
modranský ornament.

Je mokravo –
mokrú farbivo
kanie po modrých tvárach,
cez belasé okná
mokrých očí
možno na okamih
nazrieť do raja.

Mokrú planétu
pokrývajú mokré ruže.

Mokriem a modriem
ako ženské pery v chladnom počasí.

V diaľke sa mokrajú
modré víšky
a pod okom sa mi modrie
čerstvá mokrina.

Odrazu je toľko oslňovej modrosti
v mokrobielom svete,
plnom mokrých bariet OSN
a modrých železničiarov
v mokrých uniformách.

Mokručka, mokrunká, mokrulinká
modrá líška
sa mi líška
v mokrý pondelok.

V košeli modrej od potu,
modrý do nitky,
modrý ako myš
v byte, do ktorého zateká
modré víno,
sa úpenlivo modrím
za nebohých
kamarátov z modrej štvrte.

Po modrých vlasoch
pomaly mi steká
mokrú krv.

NEW YORK

Na vodorovnom zrkadle
vystretého zálivu
trčia hroty hranatého mesta
zabodnuté priamo do hviezdnej oblohy.

V ligotavom mori lúč
nádhorne stroskotávajú
flirtujúce flitrové lodičky
na твоjich vzrušujúcich nohách
plávajúcich v podpalubí
večerných brokátových šiat.

Odrazu sme nezvestní
ako ihly v labyrinte staniolu.

Niektoré veci berieme osobne –
siahodlhé limuzíny,
vypĺznuté veвериčky v Central parku
a kovové telo mŕtvej slobody.

V New Yorku sa predovšetkým stmieva.

Zažne sa trblietavá tma.

Tisícramenný luster veľkomesta
píše každý večer na lesklý povrch vody
Einsteinov odkaz o rýchlosti svetla.

A ešte predtým súmrak zaplaví
strieborné plátno newyorskej oblohy
hektolitrami hollywoodskej krvi.

Kam siaha ríša z mramoru a zo skla?
Kam mieria rakety štíhlych mrakodrapov?

Boh si kupuje hot dog
na dne šesťdesiatposchodovej ulice.

Boh je černochoch
a miluje sivú farbu betónu.

Narodil sa syn samého seba
v papierovej škatuli
od najnovšieho typu otroka.

TÚŽOBNÍCTVO

Privolaj túžbu
prebud' svoj túžobný pomer
Vstúp ku mne do túžby
Odtúž si nočnú túžbu
Ó vzájomná neoceniteľná túžba

Sme len túžbukonajúci túžobníci
a ráno budeme opäť túžobne starší

modritbou“ za kamarátov z „modrej štvrte“.

Spomedzi poetického hračkárstva sa vynára akási filozofická bezperspektívnosť a materialistická bezvýhodiskovosť zvädzajúca básnika do nelútovej hry, pri ktorej sa slovný koreň *strom* stáva predmetom na prvý pohľad ťažko dešifrovateľným, ale pri druhom čítaní takmer priezračnou obžalobou súčasníka a súčasnosti.

Nakoniec zisťujeme, že Janíkovo žonglérske pohrávanie sa s apokalyptickými obrazmi je vážnym posolstvom a krutou obžalobou moderného sveta bez perspektívy a šance.

Michal Otčenáš

FOTO: archív

Poézia je zvláštna vec. Má mnoho definícií, pretože má aj mnoho podôb. Mne, okrem iného, je milá tým, že dokáže ľudí zblížovať. Poézia ma s Paľom Janíkom zblížila a odkedy som ho poznal, stal sa mi blízkym po mene. Bratranec môjho otca sa volal Paul Yanik. U nás v dedine bolo mnoho rodín, ktorých členovia mali rovnaké priezviská. A tak sa ujali prímienia, u nás konkrétne Otčenáš-Janík. Časť našej rodiny sa pred necelým storočím vyťahovala za chlebom do Ameriky. Tam zaniklo priezvisko a prímienie sa transformovalo na Yanik. A Paul Yanik, ktorý sa narodil už v USA, pripravoval vysielanie pre *Trans*

World Radio. Mal krásnu slovenčinu. Rovnako v písomnom i v ústnom prejave. Žiaľ, tento vzácny muž sa rýchlo pomínul na zákernú chorobu. Ale doteraz je pre mňa vzorom človeka, ktorý si dokázal uchovať svoju reč a tradície ako nehybné kultúrne dedičstvo svojich predkov.

S básnikom Paľom Janíkom sme si blízki aj po našich predkoch. I jeho i moje korene vedú tam, kde je vlastne strecha Slovenska, presnejšie: aj strecha Európy – na hlavné európske rozvodie. Keby niekto pomyselnou čiarou spojil dva vrchy najčastejšie spomínané vrchy v našej literatúre – Kráľovu hoľu a Kriváň, na tejto čiare by sa ako na niti ocitli dve perly, dve obce – Liptovská Teplička (tam sú Paľove korene) a Štrba (tam sú zasa moje). A my akoby sme sa pobrali v smere vôd, ktoré tečú z tejto strechy – z Liptovskej Tepličky na západ (Paľo žije v Bratislave) a zo Štrby na východ (bývam v Prešove).

Som rád, že sa upísal poézii. A hoci mne viac konvenuje iný typ, dokážem ho pochopiť, ba neraz s obdivom i pochváliť za nápady, ktoré sa niekedy zdajú byť dosť ľahké, skoro samozrejme, ale za viacerými z nich cítim i poriadny kus tvorivého hľadania. A ako každý smrteľník, pri hľadaní i tápaní občas prešľapne... a zdá sa, že aj on vlastne potrebuje pokánie.

V modlitbe **Bud' vôňa tvoja** (a čo ja mám teraz momentálne urobiť so svojím priezviskom – to je *kouzlo chťeného i nechťeného zároveň* – záhadné Nomen-omen!) vlastne sarkasticky hovorí, že tu čosi poriadne smrdí, zapácha. Zaujímavá je celá báseň a vynikajúci nápad má v dvojverší „*Od Che máš / znamenie na nebesiach, ...*“ Tu zazvonil, zarezonoval. A možno keby viac ani nenapísal, i to by

stačilo ako mohutný impulz na uvažovanie. Pretože Pavol Janík vie znepokojovať iných, vie aj sám seba. Potom, samozrejme, veľa v básni odľahčí, pohráva sa so slovným významom, rozvíja nebyvalé variácie. Niekedy možno i na úkor už vypovedaného. Ak som povedal, že potrebuje pokánie, potom musím dodať, že občas akoby si s tým pokáním nevedel rady.

No pritom vie, že vlastne všetci sme „*šťatými bezstrojovcami*“, a aj v tom je sila jeho úvah. Občas sa pasujeme za ochrancov prírody, a vlastne príroda chráni nás. V súvislosti s Paľom Janíkom viem, že niekedy treba odvahy prehovoríť práve tam, kde by sa patrilo mlčať. Vie, že v priestore básne rozhoduje slovo a slovné spojenia. Ponúkne ich čitateľovi: prekvapivé, milé, ba až rozkošné. Jeho poézia je chytľavá (občas trochu iná), ale taký je aj život.

Spomínam si na jednu vynikajúcu prednášku Albína Bađina a potvrdzuje sa mi to, čo vtedy naznačil, že asi ťažko bude možné zblížiť rúfusovský a válkovský typ poézie. Ten druhý, podľa mňa, do istej miery rozvíja Paľo Janík, hoci mne je bližší ten prvý. Netajím sa názorom, že Paľovi sa viaceré veci vydarili, a ja sa nazdávam (a volakde som o tom aj napísal), že to nie je náhoda, ale premyslený postup naplnený hľadaním a často aj nachádzaním toho, čomu zvykneme ošúchane hovoriť myšlienkové posolstvo. Dobrá báseň je vždy aktuálna. Bez výnimky to platí aj v prípade Paľa Janíka. A ja si myslím, že svojou poéziou bude ďalej stúpať k vrcholom a privolávať holubicu so zelenou ratolestou. Kiežby si sadla na strechu Európy i na strechu sveta.

potreby vysokých škôl a vedeckovýskumných pracovísk a zabezpečiť tak na istý čas ich prežitie. Skutočné záujmy a potreby vedy sú tak opäť ako v minulosti kdesi v kúte a ideologický tlak vystriedal pragmatický neľútostný trh riadený ekonomickým a technokratickým myslením. Táto mizéria je zároveň podporovaná aj absenciou skutočne nezaujatého a otvoreného vedeckého dialógu medzi politicky, záujmovo, ideologicky rozdelenými skupinami chátrajúcej literárnovednej obce.

Pokiaľ ide o minuloročnú knižnú produkciu, potvrdzuje sa, že po r. 1989 prestala existovať v minulosti budovaná špecifickosť a akási jedinečnosť pracovísk základného výskumu, t. j. akademických pracovísk, ktoré boli zväčša určujúcim činiteľom a hýbateľom vedeckého života. Dnes, a najmä početnosť bibliografických jednotiek to potvrdzuje, sa literárna veda a tým i organizovanie rôznych projektov a vedeckých podujatí postupne presúva na neakademickú pôdu, na vysoké školy a regióny. Tento trend by mohol byť, myslím si, plne v súlade s európskym štandardom, kde univerzity a ich vedecké inštitúty sú základnými pracoviskami vedeckého výskumu. Rozdiel je však v materiálnom a organizačnom zabezpečení takéhoto poslania univerzít, a teda i v samotnom ponímaní úlohy vedeckého výskumu na vysokej škole. Treba však podotknúť, že zvýšená publikačná aktivita vysokoškolských učiteľov v ostatných rokoch vychádza aj z pragmatickej požiadavky doplniť a prehodnotiť jestvujúcu informačnú bázu i učebnicové texty.

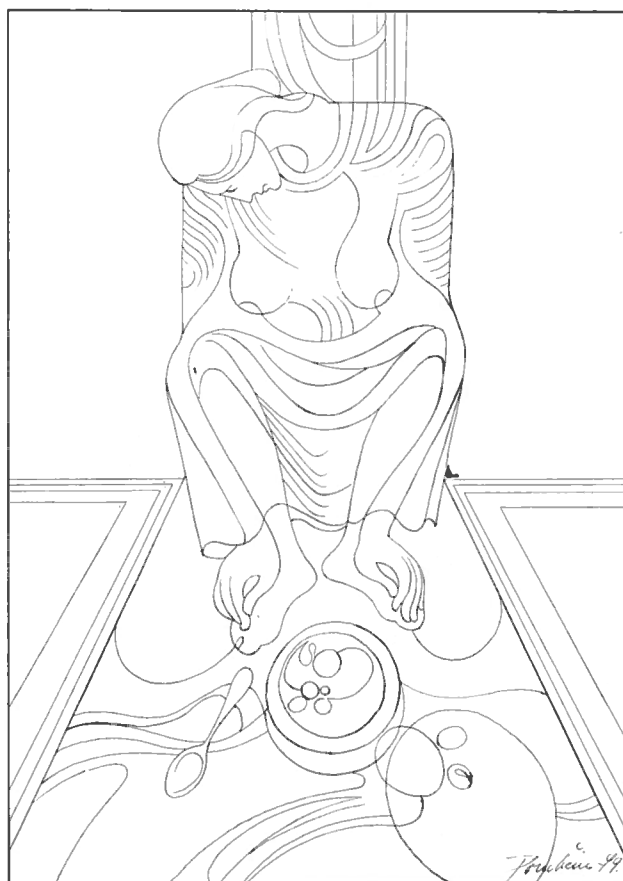
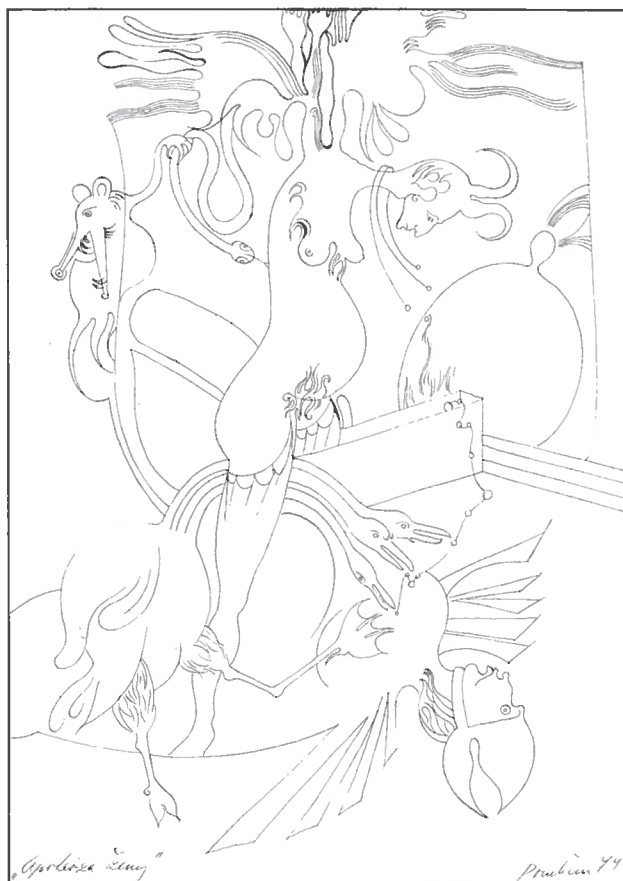
Medzi knižky motivované prioritne takýmito praktickými požiadavkami trhu patrí **Rukoväť literatúry**, na vydání ktorej sa podieľali dve vydavateľstvá: SPN a Petzold PVD Košice. Autorkou projektu aj iniciátorou tejto publikácie bola V. Žemberová, ktorá zorganizovala pomerne široký autorský kolektív, pozostávajúci až na malé výnimky z učiteľov Prešovskej univerzity. Táto publikácia nadväzuje na podobné typy informačných príručok, chce byť predovšetkým sumárom požadovaných vzdelávacích štandardov, ktoré sa vyžadujú od maturantov. Praktický cieľ tejto príručky je zdôvodnený aj v úvode: „*Rukoväť literatúry sústredila informácie o literatúre a o vybraných autoroch za ten čas, ktorý vykročil ponad dostupné encyklopédie spisovateľov, bibliografické slovníky či akademické a pedagogické varianty dejín národnej literatúry a učebnice literárnej výchovy v pedagogickej praxi. Rukoväť literatúry ako informatórium na štúdium vybraných národných literatúr chce slúžiť dobrej veci, teda poznaniu a vzdelávaniu tých, čo s rukoväťou budú pracovať.*“ Táto knižka sa teda plne opiera o základné atribúty literárnohistorickej periodizácie, charakteristiky období a pod., tak ako sú známe z dostupných literárnohistorických syntéz. Na druhej strane, odhliadnuc od potreby takéhoto druhu učebnice, ktorú privítali najmä stredoškolskí pedagógovia, nemožno nevidieť už dlhšie

sa otvárajúci problém stavu našej literárnej histórie, ktorá sa postupne nielenže personálne temer vyľudnila, ale stojí aj pred bezradným prešľapovaním či naberaním odvahy na vlastnú metodologickú a koncepcnú premenu. Na tento problém sa intenzívnejšie začalo poukazovať už koncom osemdesiatych rokov, keď sa ešte pocífovala chuť do koncipovania novej literárnohistorickej syntézy (spomeňme si na semináre v bývalom Literárnovednom ústave SAV, na diskusie v rámci tzv. sekcie mladých Slovenskej literárnovednej spoločnosti SAV). Vyprázdnenie priestoru literárnej histórie súvisí aj s nezaujmom pracovať s historickým materiálom, vysedieť isté časové penzum v archívoch a knižniciach, nechť k premýšľaniu sa zálahou rôznych listín, novín, časopisov, korešpondencie, rukopisných a tlačených materiálov. V minulosti bolo napríklad nemožné, aby si literárny vedec neodsedel istý čas v matičnej Národnej knižnici, dnes však mnohí ani presne nevedia, kde táto inštitúcia je. Zároveň, a týka sa to najmä literárnovednej slovakistiky, akoby sa stratila chuť klásť otázky, nanovo interpretovať a čítať texty. Mnohé príležitosti, ktoré sa núkali napríklad aj v súvislosti s literárnohistorickými výročiami, sa premeškali, prešli sa mlčaním a iba vďaka niektorým nadšencom a predovšetkým staršej literárnovednej generácii neostali celkom bez pripomenutia. Iste, čas veľkých syntéz ešte nedozrel, ale je nesporne diskutabilné, ak by sa rezignovalo na literárnohistorický výskum a literárnohistorická syntéza by sa nahrádzala napríklad encyklopedickou prácou, či dnes aj forsírovaným návratom kliterárnej histórii možno niekedy v budúcnosti cez zložité teoretické konštrukcie a interpretačné postupy. Na takmer pokorujúci stav súčasnej literárnovednej slovakistiky sa totiž nabaľujú aj praktické problémy, ako je napríklad vydávanie textov, kde sa v rámci komerčného a rýchleho úspechu prestávajú rešpektovať aj najzákladnejšie textologické pravidlá, o seriózných doslovoch či komentároch ani nehovoríac. Na druhej strane však, ak tu nebude vôľa mocných finančne dotovať vydavateľstvá, ktoré vydávajú diela našich klasikov, dokumenty, historické texty a podobne, potom ani nebude treba rozvíjať textológiu ako pomocnú disciplínu literárnej vedy, pretože jednoducho samovoľne zanikne.

Charakter učebnice má aj zaujímavá publikácia, ktorá vyšla koncom roka 1997 v moskovskom univerzitnom vydavateľstve. Ide vlastne o 1. zväzok dejín slovenskej literatúry pod názvom **Slovackaja literatura. Ot istokov do konca XIX. veka**. Knižka je výsledkom spolupráce prevažne ženského kolektívu katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy FIFUK (Z. Kákošová, H. Urbancová, V. Kruláková, Z. Beran) a ruských slovakistiek (A. Mašková, N. V. Švedová). Určená je študentom – slovakistom a má charakter základného prehľadu našich literárnych dejín s veľmi stručným historickým prehľadom, ktorý napísal ruský historik E.

kého výskumu je zborník venovaný Martinovi Rakovskému – významnej postave v kultúrnych a literárnych dejinách Slovenska 16. storočia **Martin Rakovský a latinská humanistická literatúra na Slovensku**, ktorý vydalo vydavateľstvo Univerzity Komenského. Ide o súbor štúdií, ktoré vo forme referátov odzneli na seminári venovanom M. Rakovskému v r. 1995 na pôde katedry slovenskej literatúry Pedagogickej fakulty UK. Tento seminár mal charakter kolokvia a svojím spôsobom okrem pripomenutia si výročia smrti M. Rakovského chcel byť aj trochu oneskoreným darom žiakov prof. Okála, prekladateľa diela M. Rakovského, k jeho osemdesiatym narodeninám. Výsledný efekt seminára – zborník, po zložitých peripetiách a presunoch napokon vyšiel až po jeho smrti. Konceptcia zborníka vychádza z potreby výskumu najstarších literárnych dejín v priestore kultúrnych dejín stredoeurópskeho regiónu, čo dokazujú aj príspevky historika J. Baďuríka, klasického filológa D. Škovieru, literárnych historikov (G. Gáfriková, Z. Kákošová, M. Keruľová, E. Tkáčiková) a verzológa F. Štrausa.

Trefou zaujímavou monografiou je knižka odborníčky na problematiku literatúry pre deti a mládež Zuzany Stanislavovej **Kontexty modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež**, ktorá vyšla v prešovskom univerzitnom vydavateľstve Náuka. Táto monografia je zároveň aj dôkazom, že to je najmä táto špecializácia – výskum literatúry pre deti a mládež, ktorá po r. 1989 zaznamenáva výrazný bádateľský záujem i zdravú ambíciu literárnohistorickej a teoretickej reflexie. Stačí pripomenúť vedecké semináre, konferencie a monografie (Z. Stanislavová: Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež, 1995, B. Šimonová: Žáner v pohybe, 1994, E. Tučná: Reflexie o literatúre pre mládež, 1993, J. Jurčo: Dotyky a prieniky nad textami literatúry pre deti a mládež, 1997, J. Kopál: Slovenská literatúra pre deti a mládež 1945–1990, 1997). Nepochybným príspevkom k záujmu o problematiku detskej literatúry bolo aj dnes už, žiaľ, zaniknuté periodikum Bibiana, pod zánikom ktorého sa podpísali ekonomické tlaky, a obávam sa, že jeho stratu bude v literárnej vede cítiť. Stanislavovej knižka mapuje podoby detskej a mládežníckej literatúry po r. 1945. Je to predovšetkým práca literárnohistorická, ktorá na jednej strane inventarizuje v ucelenej podobe pomerne rozsiahly materiál, a teda ide o dôsledný súhrn faktov a v tomto zmysle je aj akýmsi doplnením encyklopedickej, slovníkovej práce, na strane druhej špecifikuje autorskú a literárnu situáciu na pozadí interpretácie textov, ich žánrových a druhových variantov a kontextov. Z. Stanislavová je aj vysokoškolským pedagógom, a teda práca je koncipovaná aj so zmyslom pre pedagogické potreby, teda aj ako učebný text. Recenzent tejto práce prof. Sliacky ocenil, že „*autorka zhodnocuje vývin modernej detskej literatúry na základe jej vnútorného, autentického pohybu, smerujúceho k estetizácii iden-*

va k záverom, ktorými sa odstraňuje nielen náhodnosť doterajších zmienok a náhľadov na vzťah medzi Hviezdoslavom a českou poéziou, ale aj platnosť neraz iba paušálne formulovaných názorov o jednostrannej „závislosti“ slovenského básnika od českých podnetov“.

Problematiku dejín našej literatúry, resp. literárnu minulosť mapujú aj niektoré publikácie našich historikov. Mám tu na mysli monografiu Márie Vyvíjalovej **Alexander Rudnay v kontexte národnoobrodeneckého hnutia**, ktorá vyšla vo Vydavateľstve Matice slovenskej a istým spôsobom nadväzuje na jej prácu Mladý Ján Hollý z r. 1975. Zaujímavý priestor sa venoval dejinám literatúry a kultúry aj v reprezentatívnej publikácii vydavateľstva Fortuna print **Kronika Slovenska**, ktorej gestorom bol Historický ústav SAV. Nemožno vynechať ani viaceré matičné publikácie, ako napríklad súbor textov **Slovanská vzájomnosť v publicistike Jozefa Škultétyho** (zost. G. Gráčová a J. Markuš) či monografiu Tomáša Winklera **Čas pred nesmrteľnosťou**. Do radu osobnostných, bilančujúcich prác patria súhrny štúdií I. Vaška **Iniciály. Od Šafárika k Sládkovičovi** (Prešov), J. Boora: **Návraty k istotám** (NLC) i grantový výstup katedry rusistiky UKF Nitra, ktorý zostavil A. Červeňák: **Desať statí o slovenskej literatúre** či zozbierané eseje, články a kritiky J. Vanoviča: **Znamená domova** (NLC).

Medzi výsledky produktívnej interdisciplinárnej spolupráce patrí zborník **Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900-1989**, ktorý vydalo v Bratislave vydavateľstvo Academic Electronic Press. Ide o súbor referátov zo spoločného kolokvia Historického ústavu SAV a Ústavu slovenskej literatúry SAV, ktoré bolo v októbri 1997. Pokiaľ ide o literárnovedné príspevky, oceniť treba napríklad zaujímavý pokus o semiotickú identifikáciu toposu mesta v medzivojnovnej próze (P. Minár: Mesto v medzivojnovnej próze) či interpretáciu témy mesta cez kľúčové stereotypy meštianskeho života ako salón, bál, kaviareň, koncert (D. Kršáková) i pokus o interpretáciu próz J. Jesenského cez jeho postoj k mestskému živlu (M. Mikulová). Trochu nesúrodo pôsobí v zborníku príspevok P. Zajaca, ktorý je postavený skôr na jeho politických postojoch a úvahách o mieste intelektuála 20. storočia, pričom sa usiluje svoje názory ukotviť na porovnaní občianskych postojov V. Mináča, L. Novomeského a D. Tatarku i na všeobecných úvahách o globálnych problémoch a civilizačných premenách v 20. storočí.

Myslím si, že akékoľvek hodnotenie podôb literárnej vedy na Slovensku v uplynulom roku nemôže obísť zástož časopisov. Vedecké časopisy by totiž mali odrážať aktuálny stav myslenia, publikovaním profilových štúdií sa naznačujú základy budúcich knižných prác i rozsiahlejších vedeckých projektov. Na Slovensku vychádzajú dva vedecké časopisy – Slovenská literatúra a Slovak Review.

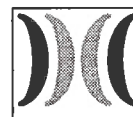
Časopis Slovenská literatúra vstúpil v r. 1998 do svojho 45. ročníka. Je to teda časopis, ktorý má určitú tradíciu a je periodikom Ústavu slovenskej literatúry SAV – profilového pracoviska základného výskumu. Za redakciu časopisu zodpovedá ženské „trojhviezdičie“ M. Mikulová – hlavná redaktorka, E. Jenčíková – redaktorka a V. Bosáková – výkonná redaktorka. Tento časopis po dlhé roky odrážal aktuálny stav literárnovedného bádania, na jeho stránkach je zaznamenaný zrod všetkých veľkých literárnovedných projektov a napriek všetkým obmedzeniam a mnohým mimoliterárnym a mimovedeckým intervenciám si po celý čas udržiaval charakter uznávanej vedeckej publikácie. Veľké zmeny, ktoré sa udiali po r. 1989, keď došlo aj k výrazným personálnym zmenám na akademických pracoviskách, nemohli neostať bez ozveny ani v tomto časopise. Je potrebné si uvedomiť, že novoutvorený ÚSL SAV nemožno celkom považovať za kontinuitného nástupcu bývalého ústavu. Došlo v ňom totiž nielen k výraznému zoštiehľeniu, ale aj k výraznej generáčnej výmene, podstatnej zmene personálneho zázemia, a teda ikoncipovanie si priorít vedeckého výskumu môže vychádzať iba z odborného zázemia súčasných pracovníkov ústavu. Badateľné je to najmä v literárnohistorickom výskume, ktorý bol v minulosti prioritou tohto ústavu. Nasvedčuje tomu napríklad neúčast, resp. veľmi malá účasť pracovníkov ústavu na vedeckých podujatiach, „pozabudnutie“ na viaceré literárnohistorické výročia (napr. konferencie o J. Kollárovi, L. Štúrovi, P. J. Šafárikovi, P. Kuzmánym). Tento nezaujem o určité úseky slovenských literárnych dejín (najmä 18.-19. storočie), obávam sa, môže mať dôsledky aj v budúcnosti, pretože ústav je aj školiacim pracoviskom, vychováva novú generáciu literárnovedných pracovníkov. Tieto skutočnosti sa, samozrejme, odrážajú aj v koncepcii časopisu Slovenská literatúra. V 45. ročníku majú prevahu štúdie a články venované literatúre 20. storočia, hoci nemožno nespomenúť štúdiu P. Koprdu o Fanchalihu kódexe a petrarkizme (č. 1), Šimkovičovu štúdiu o E. M. Šoltésovej (č. 2), príspevky E. Brtňovej o stredovekej kázni (č. 3) a E. Fordinálovej o prekladoch J. Hollého (č. 4). Základnú os časopisu však tvoria najmä skromné výstupy z grantových projektov, z ktorých je zrejmé, že ťažisko výskumných kapacít je v literatúre 20. storočia a snáď aj v pokusoch o metodologické roztvorenie literárnej teórie pokúšajúcej sa vytvoriť nový teoretický jazyk napríklad prostredníctvom semiotiky narácie, ako to prezentoval T. Horváth v originálnej štúdií – eseji o dobrodružnom, cestopisnom románe. Vstupy do týchto problémov sú však skôr marginálne, často sa využívajú predovšetkým preklady prác zo zahraničia (Ryzsard Nycz, Hayden White, Jonathan Culler). Z prezentovaných výsledkov grantových úloh je otázkou, či patrí do vedeckého časopisu publikovanie ukážok Slovníka diel slovenskej literatúry 20. storočia na pokračovanie,

tívny výskum a výskum recepcie, pričom pokrývajú pomerne širokú jazykovú oblasť (rusistika, romanistika, germanistika).

Do radu publikácií venovaných svetovej literatúre patrí aj útlá knižka Niny Vietorovej **Short story Nathaniela Hawthorna a Henryho Jamesa**, ktorá vyšla v Slovak Academic Press predovšetkým ako príručka pre študentov anglistiky. Ide o interpretáciu niektorých poviedok oboch týchto autorov, o návod pre študentov i o stručný literárnohistorický pohľad na vznik americkej short story, ktorú považuje autorka za špecifický žáner vymedzený americkým prostredím. Slovenská literárna teória by tejto práci iste vytkla používanie anglickej a americkej terminológie, ale snád to zapríčinil i ľahký, skôr publicistický štýl taký blízky práve americkému prostrediu.

V druhom minuloročnom čísle časopisu Slovenská literatúra publikoval M. Šútovec krátky príspevok **O potrebe problémovej autoreflexie literárnej vedy**, ktorý odznel pred viacerými rokmi na metodologickej konferencii Ústavov literatúry ČSAV a SAV v Smoleniciach. Mnohí vtedajší účastníci sa na tento príspevok dobre pamätajú, pretože nielen typicky šútovcovským nepredstieraným a nezastierajúcim spôsobom pomenoval problém, ale diskusie o ňom pretrvávali v oficiálnom i kuloárovom prostredí. Pre súčasnú literárnu vedu je však o to bolestnejšie, že sa na vtedajšie určenie vážnej diagnózy a kritického až kómatického stavu literárnovedného bádania v priebehu ostatných deviatich rokov nenašiel vhodný spôsob terapie, ba obávam sa, že konzília zovreté v kazajkách vlastnej neomylnosti a pravdy vylievajú s vaničkou aj dieťa. Ak sa totiž v mienkotvornom denníku SME dočítame o zbytočnosti maturity zo slovenčiny, o tom, že by bolo efektívnejšie namiesto literárnej výchovy zaviesť na školách vyučovanie cudzích jazykov, psychológie, sociológie, počítačov, potom je jasné, že sa nič nezmenilo na Šútovcovom upozornení o strate vedeckého sebavedomia: „...kritická reflexia minulého nenašla svoju dôstojnú protiváhu v problémovej reflektovaní a pozitívnom projektovaní nových vývinových potrieb a cieľov disciplíny, a ani v stálom hľadaní miesta literárnej vedy v spoločnosti. Pred nami všetkými je úloha dosiahnuť čo najvyššiu efektívnosť vplyvu spoločenských vied na racionálne, ale pritom vysoko humánne fungovanie spoločenských mechanizmov. Na to potrebujú spoločenské vedy – a literárna veda špeciálne – novú dynamiku a nové metodologické podnety. Nazdávam sa, že oboje možno získať len pri dôvtipnom prepojení procesu problémovej autoreflexie s procesom tvorby nových poznatkov. A len pri vzájomnom prelnutí týchto dvoch aktivít poznávajúceho, triediaceho a hodnotiaceho rozumu so zásadným etickým prístupom k veciam života je možný zisk novej spoločenskej autority našej vedy a s ním aj jej nového sebavedomia a sebaúcty.“

d i s k u s i a

Pavol Števček

FOTO: Peter Procházka

Pani docentka vo svojom referáte povedala, že slovenská literárna veda a literárnovedný, najmä však literárnohistorický výskum sa sústreďuje na vysoké školy. To je trend asi veľmi moderný a súčasne aj akceptovateľný, lebo sa prepája na pedagogickú prax, na výchovu a formovanie nielen učiteľov, ale potenciálne aj budúcich literárnych vedcov. Toto treba oceniť a zaznamenať, teda evidovať, aby som učene pomenoval tento jav ako nový trend vo vývine slovenskej literárnej vedy. To sa pociťuje najmä v konfrontácii s ústavom, pre mnohých z nás bývalým, kde sme si drali na laviciach lakte, a tento ústav, zdá sa, robí všetko možné alebo málo možné, len sa nesústreďuje na podstatu. Na výskum slovenskej literatúry z hľadiska kultúro tvorby súčasnosti a perspektívy slovenskej národnej kultúry. Toto je v Ústave slovenskej literatúry SAV hlboko deficitné. Žiaľ, môžeme to len konštatovať, ale nič proti tomu podniknúť nemožno, azda len forsírovaním iných spôsobov alebo inej metodiky pracovných postupov, aké sa prejavujú na vy-

sa očividne pragmatizuje. Bádateľia sa usilujú vychádzať v ústrety spoločenskému záujmu a trhu. Svedčí o tom početná prevaha učebníc, rukovätí, skript a študijných textov. V etape vypĺňania „žltých škvŕn“, vlastných marxistickej optike, prerušenia toku informácií revolúciou a akútnej potreby prehodnocovania je takáto dočasná preorientácia celkom pochopiteľná a funkčná. Čo je pre mňa nepochopiteľné, je odborná nesolidnosť týchto textov. Ak mi akademický ústav, v ktorom si vari dve desiatky zamestnancov vytýčili ako výskumný program napísať nové dejiny súčasnej literatúry, po ôsmich rokoch ponúkne len „čítanku“, ktorá chce byť návodom „správneho“ čítania toho, čo tu vzniklo od čias vojnovkej republiky, no v skutočnosti je to len krátkodobo tendenčné zamieňanie hodnotiacich znamienok, subjektivistické vytrhnutie jednotlivostí, zamlčovanie faktov atď., nemôžem byť spokojný ani ako „daňový poplatník“. Za situácie, keď sa po neúspechu u vydavateľa namiesto prepracovania textu zmenia posudzovatelia (na najkriklavejšie prípady som sa usiloval zostavovateľov upozorniť v lektorskom posudku pre SPN) a siahne sa po štátom dotovanom „samizdate“ (publikácia vyšla na náklady ústavu), ťažko čakať kvalitnejší text. Pes je totiž zakopaný v nedostatku morálky: v neochote klásť si náročné ciele, v snahe hrať sa na svojom piesočku a konfrontovať sa len so „zaručenou“ mienkou svojich. To však platí rovnako aj pre výskum na katedrách. Nie je nič s kostolným poriadkom, ak jediná katedra, ktorá sa vo svojom názve honosí aj „literárnou vedou“, vydáva namiesto solídnych štúdií „iba“ populárny slovník spisovate-

lov, v ktorom väčšina hesiel nemohla presiahnuť päť riadkov... Čo si myslieť o tom, ak pracovníci inej vysokej školy vydajú „posusedsky spichnutú“ rukoväť literatúry, v ktorej texty o inojazyčných literatúrach sú poväčšine len „telefónnymi zoznamami“ a z prehľadových pohľadov si zasluhujú absolútorium len dve kapitoly – o staršej literatúre a literatúre pre deti a mládež; ich autorky sú tu – docentky Tkáčiková a Stanislavová – takže ich môžem aj do očí pochváliť. Je mi smutno z toho, ako sme si z bývalého stavu literárnej vedy neomylné „osvojili“ to najhoršie: falošnú kolegialitu, alibizmus, povyšovanie „správnych“ politických postojov nad vedecký výkon a ochotu prisluhovať.

K hodnoteniu mladej literárnej vedy P. Števčekom len krátku poznámku: Nevidím situáciu tak katastroficky. Väčšinu z jej predstaviteľov som učil a ako ich poznám z diplomoviek a potom publikovaných prác, sú to talentovaní a ambiciózni jedinci. Čo je na tom zlé, že chcú byť – aj navzájom – iní? Klasická literárna historiografia je na vymretí v celom svete. Súčasné rozbíjanie politicko-historických, sociologických a ideologických krunierov literárnej vedy a pokusy o nahmatanie „podideologickej“ a zvrchovane osobnostnej literárno-výskumnej optiky nám môže pripadať – z hľadiska starých konvencií – naozaj chaotické. Ja verím, že z toho „chaosu“ prístupov a metód sa časom vyvríbí čosi jemné a zaujímavé. Viem dokonca aj o pozoruhodných literárnohistorických talentoch. Len nechcime zas prirodzený beh vecí uponáhlať kvôli podenkovým „potrebám“ dňa.

Viktor Timura

Diferencovanosť, alebo ak chcete, pluralita v umení a literatúre je najprirodzenejším a najsamozrejmším prejavom. Existovala u nás i za proklamovanej jednoty minulého režimu. V súčasnosti sa rozrástla aj o diferencované spisovateľské organizácie, čo považujem za samozrejmé. Doteraz sme si však, zdá sa, ešte nezvykli žiť, nažívať či spolunažívať v tejto pluralite. Keď sa zamyslíme nad tým, prečo je to tak, zisťujeme smutnú skutočnosť. Diferencovanosť v našej literatúre nie je o nič bohatšia ani chudobnejšia, ako to bolo v minulosti, napriek väčšej slobode tvorby pre každého spisovateľa. A ak, tak iba zásluhou imanentného procesu v literatúre. Väčšia diferencovanosť sa prejavila iba v počte spisovateľských organizácií, ktoré sa zatiaľ nenaučili koexistovať, ba dokonca ani tvorivo nekomunikujú medzi sebou. Prečo? Nie pre vyznávanie zásadne iných literárno-estetických kánonov a tvorivých prístupov, ale jednoducho preto, že diferencovanosť našej spisovateľskej obce vychádza z vyznávania iných politických názorov. Mnohí naši literáti sa jednoducho dali na politiku a tí druhí, ktorí nevyznávajú ich politický názor, sú jednoducho nebezpeční, preto je treba s nimi len zápasiť, diskreditovať ich, odmietat, znemožniť, zničiť. V tomto duchu už desaťročia úradujú politické hebedá v literatúre, ktoré nie náhodou majú tú istú podobu a funkciu ako slon v porceláne. Ničia všetko, čo im stojí v napredovaní (pravda, nie v literárnom, ale politickom). Všetko, čo stojí mimo nich a nenapomáha toto ich napredovanie, je pre nich zbytočné alebo podozrivé a nebezpečné. Preto sa

ra nekultúrnosti slovenských literátov. Svedectvo o tejto nekultúrnosti.

Alebo mám veriť tomu, že práve rozbitie literárnej obce tak, aby medzi sebou nebola schopná ani komunikovať, zasievanie a eskalácia nevraživosti s povyšovaním vlastnej výlučnosti nad všetko ostatné a ostatných je zámerom a cieľom? Ak áno, tak potom len preto, aby politika mohla lepšie ovládať aj túto sféru. Lenže v záujme Koho? a Čoho? V záujme šíriacej sa agresivity vo svete, barbarstva, terorizmu, násilia, zločinnosti... alebo v mene humanity exportovanej bombardérmi, ktorej hodnotu a rozmery vymedzuje množstvo a dosah odpálených rakiet na suverénne štáty a ich obeť?! Ale to je už potom celkom o niečom inom. Prví by si to mali uvedomiť literáti a intelektuáli a podľa toho konať. Na prospech literatúry, a nielen jej. Nejde pritom o nejakú novú jednotu, ktorá v literatúre môže byť vždy len formálna. Ale o komunikáciu namiesto nevraživosti pri zachovaní plurality.

Marta Žilková

FOTO: Peter Procházka

Chcem oponovať svojim predrečníkom v tom zmysle, že literárna veda je skutočne rozbitá, a to nielen názorovo, politicky, ale aj vďaka tomu, že sídli na vysokých školách a univerzitách a že tieto pracoviská navzájom o sebe nič nevedia. Pán

profesor Marčok povedal, že už neexistuje nitrianska škola, že zanikla. Asi nevie, že v poslednom čase, konkrétne v posledných troch rokoch, sa tam pracuje na grantovej úlohe – na tému morfológia umeleckého dieľa. To znamená, že Nitra sa opäť vracajú k teórii literatúry a že neriešia iba pragmatické otázky, na ktoré sa zameriavali v predchádzajúcich grantoch. Teraz idú priamo do teórie. Minulý rok ÚLUK vydal vyše desať publikácií, medziiným aj tradičné interpretácie. Nevie, kto z prítomných o nich vie, kto ich mal v rukách, hoci sa posielajú na všetky miesta, kam povinné výťažky patria. Ukazuje sa, že do Bratislavy sa zrejme nedostávajú. Podobná situácia je v Banskej Bystrici a aj na tomto podujatí sa vlastne viac spomínal iba Prešov. Myslím si, že nemožno celkom podceňovať ani tzv. vidiek či región, pretože aj tu sa organizujú konferencie, na ktorých sa schádza množstvo zahraničných odborníkov. V Nitre sú na každej konferencii zastúpení odborníci z Čiech, Poľska, USA, v jeseni tu dokonca hostovali literárni vedci z Anglicka. Všetci zúčastnení uverejňujú v nitrianskych zborníkoch svoje príspevky, ktoré aj tým nadobúdajú vyššiu úroveň. Takže hovoriť o nulovom stave teórie nie je spravodlivé. Predpokladám, že skôr sa o mnohých aktivitách nevie, a preto sa o nich ani tu nehovorilo. Narážam na vzájomnú neinformovanosť, pretože aj ja sama som tu prvý raz. Zaujímá ma táto problematika a hneď tu dokážem doplniť chýbajúce údaje, o ktorých sa buď nevie, alebo nechce vedieť. Nechcem však hodnotiť. Je v záujme veci – a nás všetkých – odstrániť vzájomnú neinformovanosť a snažiť sa aj o istú koordináciu literárnej vedy, lebo nemožno sa sústreďovať iba

na otázky literárnej histórie. V poriadku, aj to treba, ale bez teórie literatúry sa veda ďalej nepohne.

Pavol Števec

Máte pravdu v tom, že informovanosť je najzákladnejšou požiadavkou, myslím si však, že do výzbroje píšuceho tvorivého literárneho vedca patrí aj to, aby si informácie tohto typu organizoval v podstate na vlastnú päť, hoci Národné literárne centrum, Dom slovenskej literatúry by mohlo v tejto veci voľačo urobiť. Docentka Tkáčiková hovorila v jednej pasáži o tom, ako sa literárna veda tým, že sa obracia na pedagogickú prax, čiastočne transformuje na publicistický štýl, a v tóne jej hlasu i v tóne štylizácie som zachytil miernu výčitku. Prišla mi na um myšlienka, že táto štylistická diferenciácia literárnovedného prejavu môže byť aj pozitívnym prvkom, netreba nad tým lámať palicu. Dobré, že sa literárna veda stáva aj publicistikou, a vyvstala skôr úloha nejakého štýlovo ju vyhraňovať. Literárna veda obsahuje v sebe aj formu eseje a možnože práve v tejto dobe techniky, informatiky, ťažkej vedy treba uprednostňovať práve esejistický štýl, ktorý predsa len má v sebe energiu príťažlivosti a väčšmi a sugestívnejšie oslovuje adresáta literárnovedného výskumu. Podľa môjho názoru prvoradým adresátom je predovšetkým študent, vysokoškolský poslucháč. Takže na margo referátu by som poznal, že je to veľmi potrebné. Chcem uviesť jeden príklad. Spomínal sa tu len veľmi okrajovo *Čas pred nesmrteľnosťou*. No práve tu vidíme, ako sa dajú rozlíšiť dokonca štylistické prostriedky fiktívnej prózy, ako sa dajú využívať na inter-

Jozef Fedor

KRV KVETU V OČIACH TRÁVY

FOTO: Marta Majbová

Jozef Fedor

Narodil sa 11. marca 1946 vo Fekišovciach. Študoval na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove. Pôsobil ako stredoškolský profesor v Čadci, Trnave, Bernolákove a v Senci. V súčasnosti je zástupcom prednostu Okresného úradu v Senci.

V šesťdesiatych rokoch publikoval poéziu vo východoslovenských literárnych časopisoch (Krok, Realita), v zborníku víťazných mladých autorov Wolkrovej Polianky a v roku 1976 v knižnom zborníku východoslovenských autorov *Zvíťanie*. Po dvadsaťročnom odmlčaní v posledných troch rokoch publikuje v Literárnom týždenníku a v Slovenských pohľadoch.

1

*Spätíš ako rak,
keď ústa otvorím.
Slovo ryba nevysloví,
to len telom zaiskrí*

vo vode.

*A tá rozplieta si riasy
ako vlasy pred spaním.
Rastú rýchlo
do nôh, do hlavy.*

*Budeš krásnym médiom
Davida Copperfielda,*

kvet odo mňa!

*Zvädol
zvedavosťou zvedeného
na konári orgovánu
farbou hnedých očí.*

2

*Disko-hudba,
loď
nad dvorom.*

*Za ktorými stromom
prskla v rytme repu
ako petarda.*

*V tej chvíli vlčí mak vyrástol,
zapýril sa príslubom plodu
na zajtra.*

*Čakanka pri ceste,
má modré sny,
a udivené*

*ako vylúpnuté
oko Zeme,
oko Luny
zas trblietavá náušnica,
čo ti tak pristane.*

*Zem a Luna,
to je tá harmónia
našej disharmónie!*

Vojtech Kondrót AKO ZEM POD ORÁČOM

(Poznámky nielen na okraj)

FOTO: Peter Procházka

Najnovšie texty Jozefa Fedora charakterizuje predovšetkým svojrázna obraznosť, i keď poznačená prečítaným, napríklad Váľkom (*Z vody*), ale aj surrealizmom (ak tak chceme, nadrealizmom), pravdaže aj Moravčíkom a inými slovotvorcami.

Krv kvetu v očiach trávy môžeme čítať ako jednu rozsiahlejšiu báseň, ale zároveň ako osem kratších (relatívne) samostatných fragmentov.

Už na prvý pohľad (prvé prečítanie) sú sympatické nenásilné pokusy o zvukomalbu:

„*Zvädol / zvedavosťou zvedené ho...*“. Zaujme aj konkrétnymi básnickými obrazmi, ktoré možno chápať aj doslova ako „obrazy“. Napríklad: „*Disko-hudba, / loď / nad dvorom*“.

A hneď nasledujúce repové trojveršie (náhodne-nenáhodné, ale presvedčivé, presvedčujúce): „*Za ktorým si stromom / prskla v rytme repu / ako petarda*“

pôsobí programovo, výsostne presne – drsne – dnešne.

Samozrejme, Jozef Fedor nemôže zaprieť svoj pôvod a zážitkové pozadie z detstva, ktoré prirodzene pretrváva po celý život: „*Lahostajne odovzdaná / ako zem pod oráčom / na konci dňa. // Myslím na budúcu úrodu*“. Ak si uvedomíme, že ide o ľubostnú báseň – možno hovoriť o inotaji, originálnej paralele.

Vôbec – silnejší je tam, kde je inotajnejší, obraznejší: myslím na prvé tri časti básnickej skladby. Naopak – zväčša transparentne, prvoplánovo, abstraktne pôsobia skoro všetky ostatné. Napríklad: „*Vysnívaj si / ma / májom / medzi nebom a zemou!*“

Pointa hodnotenia? Skoro by stačili samotné prvé tri časti. Menej je viacej! Takže – podľa mňa, ale nemusí to byť smerodajné – by buduca cesta znovu začínajúceho autora mala smerovať k zovretosti, k menejslovnosti, pravdaže zvýrazniac konkrétnosť, obraznosť, farebnosť, básnickosť.

Ján Majerník ECHO KONKRETIZMU

Generácia „konkretistov“ (Stacho, Válek, Ondruš, Mihalčovič atď.) svojho času potrela pretrvávajúce tendencie prvoplánového symbolizmu v slovenskej poézii a do istej miery rezignovala na myšlienkové i filozofické poslanstvo (až na svoje vrcholky, napr. Válek), ale nepochybne ovplyvnila poetiku o čosi mladšej generácie. Hoci sama sa časom čoraz väčší vzájomne odlišovala, osobnostne sa diferencujú, najmä v oblasti slovníka, metafory i formy verša, jej vplyv podnes pretrváva. Pravda, neraz už iba ako drobenie jej formálnych

experimentov, podľa miery talentu.

Autora prítomných veršov, už vzhľadom na jeho vek, možno považovať za takmer generáčného druhu, prípadne bezprostredného následníka tej generácie – vo výbere tém, slovníku i metafory, budovanej najmä na zmyslami (očami) vnímaných detailoch a farebnosti. Aj v miere uvoľnenosti verša, za ktorou však cítiť akoby už roztrieštenú, ale predsa len štvor- či dvojčlennú organizovanosť, hoci bez podstatného znaku – rýmu. Presné a prísne hospodárenie so slovom, stručnosť, predpokladajúca pozorné, možno až príliš sústredené vnímanie, však miestami vyvoláva rozpaky – čitateľ iba s námahou nájde kľúč k rozšifrovaniu, „otvoreniu“ asociatívnych pochodov autora. A v tých prípadoch slová, vety, metafory, čo ako vyberané, nevyhnutne znejú hluchó – iba ako slová, vety, metafory; pokiaľ nie je čitateľ práve naladený na autorovu „strunu“, nerezonujú.

Vo všeobecnosti si myslím, že znakom kvalitnej poézie, aj modernej (nemýľme sa!), je práve to, že ju netreba namáhavo ľuštiť, je „jasná“ práve schopnosťou najprostejšieho vyjadrenia najzložitejšieho. Toto mi trochu v tomto cykle chýba – možno aj autorovi, ktorý nepovažoval za potrebné ešte väčšmi upresniť svoju predstavu, ale radšej ju varioval v jednotlivých častiach, až prekvapujúco jasne však celý cyklus ukončiac pomocou slovnej hračky („mesiačiky“).

Ale aj tak vďaka skúsenosti autora jeho verše vynikajú v kontexte ešte „nečitankových“ autorov pomerne vypracovaným poetickým systémom; a najmä – neberie slovo nadarmo.

reckého súboru. Štatistika v uvádzaní nových slovenských hier v činoherných divadlách (ktoré sú predmetom nášho záujmu v tomto hodnotení) totiž signalizuje, akoby každé divadlo bolo vlastnou autorskou dielňou, keďže tituly z jedného divadla neprechádzajú do repertoáru iného súboru (a to ani také úspešné ako *Alergia*, *Skon Paľa Ročku* či iné). Pritom, pokiaľ ide o zahraničnú, dovozovú drámu, tam nie sú divadlá takéto citlivé.

V roku 1998 sa situácia v počte nových hier v porovnaní s predchádzajúcim rokom predsa len trochu zmenila.

1/ Národné divadelné centrum vydalo ďalšie texty slovenských hier v dvoch zväzkoch: Slovenská dráma 1 (historická) a Slovenská dráma 2 (súčasná) a ďalšie dva zväzky hier Jána Hudeca (divadelné, filmové a televízne scenáre).

2/ Slovenské divadlá uviedli nové texty – pôvodné scenáre, písané pre konkrétny súbor, ktoré (až na dve výnimky) zatiaľ nevyšli tlačou. Prekvapuje a zároveň teší ich rôznorodosť.

3/ V časopise Javisko vyšli ďalšie scenáre autorov, ktoré už niektoré amatérske súbory uviedli, prípadne na uvedenie ešte len čakajú, časopis Divadlo v Medzibodí uverejnilo Klimáčkovu novú hru.

4/ V českom časopise Svět a divadlo (na rozdiel od minulých rokov) nevyšla žiadna slovenská hra. Do povedomia slovenskej kultúrnej verejnosti sa, žiaľ, nedostala ani jedna inscenácia pôvodnej hry tak, aby sa stala kultúrnou udalosťou. Slovenské národné divadlo uviedlo dva texty – všetky staršieho dáta: Hudecovho *Marca Aurelia* a Ollikovu hru *Znĕnadála*. Zo zorného uhla posudzovania dramatickej tvorby by sme tieto hry nemali ani pokladať za produkciu predchádzajúceho roka, keďže vznikli oveľa skôr. Na Novej scéne ani v Divadle Astorka-Korzo'90 neuviedli žiadnu pôvodnú hru. V Trnavskom divadle inscenovali Gindlovej a Blahútovej hru *O ľudskej láske*. Trnavské divadlo sa pripísalo aj k projektu scénickej eseje *Dúchanie do pahrieb* podľa Vladimíra Mináča spolu s členmi ochotníckych súborov a poslucháčov banskobystrickej Akadémie umení. Mináčovej predlohy sa projekt dotýkal iba okrajovo, lebo inscenátori si len „vypožičali“ túto metaforu na scénickú koláž o pokusoch Slovákov nájsť vlastnú cestu svojho národa, jej zmysel a osud. Napriek simultánnej povahe tejto scénickej panorámy scenár i výsledný tvar bol len lineárnym obrazom viac či menej čitateľných čriepkov. V Martine vznikla nonverbálna štylizovaná inscenácia na motívy Vámošovho románu *Atómy boha*. Holubova rozprávka *Javor Zlobijca alebo Rozprávka zo starých čias* v činohre Východoslovenského štátneho divadla v Košiciach, vo zvolenskej činohre inscenoval Michal Babiak vlastnú dramtizáciu Hrušovského prózy *Muž s protézou*. Spišské divadlo uviedlo Kubov scenár *Ja nie som odpad*, ktorý inklinuje skôr k umelecko-publicistickému typu

fíčra a nenárokuje si na umelecké kritériá, hoci vznikol v profesionálnom divadle. Obdobne sa môžeme pozeriť na nepriame pokračovanie tohto projektu *Stačí povedať „nie“!*, ktorý mal premiéru koncom februára 1999 v Divadle Ludus. Aj Radošinské naivné divadlo, ako každoročne, uviedlo novú premiéru, nový variant hry *Ako som vstúpil do seba*. Divadlo GUnaGU a Stoka zostali verní autorským textom a v Luduse inscenovali Pražmáriho *Najstaršiu rozprávku*. Pri tomto výpočte by sme nemali zabudnúť na pouličné divadlo – projekt Východoslovenského štátneho divadla či autorské aktivity pre deti bratislavského Divadla a.h.a.

Všimnime si najprv pôvodné hry-scenáre, ktoré mali aj svoje javiskové podoby. Prostredníctvom divadla sa s nimi zoznámilo viac divákov ako čitateľov len s knižnými vydania iných hier. Preto nemôžeme o nich hovoriť len ako o literárnom texte, ale musíme si všimnúť aj ich divadelnosť, teda vyjadrovať sa o nich z pohľadu dvojdomosti, ako sa zvyklo v diskusiách na pôde NLC hovoriť. Bez spätnej väzby divákov dráma vlastne nežije.

Dramatik Ján Hudec nie je celkom neznámy, lebo poslucháči rozhlasových hier sa s jeho menom už stretli, rovnako aj čitatelia (DILIZA vydala jeden text, LITA tri, ďalšie vyšli v Tatrane a v 1997, 1998 v NDC). Divadlá sa doposiaľ inscenovaniu jeho textov vyhýbali. Autor si v nich všimá najmä historické osobnosti na dejinnom pozadí (Janka Kráľka, Mojmíra II., Svätopluka a ďalších). Hry charakterizuje dominantnosť literárnych prostriedkov, ktoré zvýrazňujú epický charakter textov, čo si vyžaduje okrem výraznej dramaturgickej práce aj hľadanie inscenačného kľúča na zdivadelnenie predlohy viac-menej rozhlasového charakteru tak, aby neprevažovala záľaha slov pri opise situácií, udalostí a popise charakterov. Aj Pavol Haspra pri režijnom naštudovaní *Marca Aurelia* na Malej scéne SND podľahol lineárnosti a epickosti sujetu, ktorého názorový stret či zvrät v situácii sa koná kdesi za kulisami.

Ďalší titul v SND, tentoraz na javisku DPOH, Ollikova hra *Znĕnadála* má dve základné línie – sladkobôľny a triviálny príbeh o stratenom a navrátenom dobrom synovi so šťastným víťazstvom lásky (s témou odrodilca-madžaróna, ktorý chce nečestne získať ruku slovenskej dievčiny) a spravodlivým rozhodnutím múdrej vrchnosti, a v nej divadelné predstavenie pri korunovácii Ferdinanda V., v ktorom sa autor snaží čo najvýraznejšie predstaviť hlúposť a zadubenosť svojich rodákov.

Literárna hodnota textu je nevelká, repliky postáv sú len prvoplánové, no majú isté insitné čaro v tom, že v niektorých situáciách zaznamenávajú spôsob dobového myslenia či ľudovej múdrosti. Z divadelného hľadiska má isté inšpiratívne predpoklady pre inscenovanie výstup hercov v spomínanom divadelnom predstavení a úvodný výstup u holiča. Keď sa už v SND rozhodli túto „satyrickú hru“ uviesť, museli nad touto plyt-

ale rovnako tak môže odzrkadľovať pomalé odhaľovanie psyché človeka. Jednotlivé prvky scény, ako aj rekvizity v rukách päťce hercov priam ponúkajú ďalšie významové náznaky a metafory (mikroskop, gynekologický stôl). Divák sa snaží v tomto pohybovo štylizovanom divadle poskladať z jednotlivých prvkov (gesta, mimiky, zvuku, kostýmového prevleku, práce s rekvizitou) metaforický obraz ľudskej existencie, závislej od čohosi vyššieho, ako je človek.

Inscenácia má významné miesto nielen v kontexte tvorby martinského divadla, ale aj celoslovenskom. Pôsobivo vyznieva skutočnosť, že Ballek s Kubranom na pôdoryse klasickej slovenskej literatúry už po treťi raz v profesionálnom divadle (raz v DJGT – Vajanského *Letiace tiene* a dvakrát v DSNP) inscenujú podobu dnešného človeka vo svete, ktorý žijeme, hľadajúc nové výrazové prostriedky, prikláňajúc sa k štylizovanému nonverbálnemu divadlu.

GUnaGU uviedlo v minulom roku dva autorské scenáre. Hru Sone Ferancovej a Oľgy Belešovej *Pravdivý príbeh Oľgy B., ženy so zlatými rukami* a Klimáčkovu *Argentínu*. Prvá je ironickým, humorno-groteskným pohľadom na pôsobenie rôznych liečiteľov, prednášateľov, ktorých vplyv deformuje myslenie a konanie ľudí i živú ľudskú hmotu. Hra nemá uzatvorený príbeh, sú to voľne plynúce výjavy, skeče, ktoré spája ústredná postava Oľgy B. Jazyk je súčasný, v replikách napriek polohe absurdity, k čomu hra smeruje, nachádzame viacero reálnych odkazov zo skutočného života Oľgy B (elešovej); je to typická forma scenára pre konkrétne autorské divadlo a jej protagonistku. Text aj inscenácia *Argentíny* je sériou filmovo poprestríhovaných klipov. Už v texte sa prelína viacero tém a línií – téma postavenia Slovenska v strede Európy, obyčajného Slováka Oca a jeho dcéry Kristíny na pozadí iných národností – ukrajinskej čašníčky Dony, milujúcej Madonu, ktorú si nepriamo stotožňuje s hrdinkou Evou Peronovou, archanjela Gabriela, ktorý na seba preberá aj iné podoby. Prelínanie a navrhovanie rôznych symbolov a metafor spolu s naturalistickým štylizovaným herectvom je výsmechom doby, v ktorej žijeme a ktorú formujeme so všetkými malichernosťami a neúprimnosťou.

Okrem silvestrovskej estrády v Divadle Stoka – *Prepad*, uviedli stokári novú inscenáciu *Dno*. Pod scenár sa podpísali všetci účinkujúci – Ľubomír Burgr, Monika Čertezní, Lucia Piussi, Zuzana Piussi a režisér Blaho Uhlár. Nie je to hra v pravom zmysle slova, aj tentoraz má scenár typické „stokárske“ črty. Je to skôr umelecký dokument, ktorý vznikol lineárnym priradovaním obrazov. Filmová hudba v úvode navodzuje priam slávnostnú atmosféru, pripomínajúcu vzdialenú (pre niekoho blízku) minulosť, ktorú máme v pamäti uloženú v spojení s nabubrenosťou rôznych verejných osláv. Už prvý výstup avizuje hru na estrádu, obal ktorej je zlatistý, hoci vo vnútri to môže kysnúť a či hniť.

Od začiatku nás režisér Uhlár a Stoka nenechávajú na pochybách, že aj v tejto hre-inscenácii pokračujú v snahe demaskovať spoločenskú realitu, vzťahy a formy správania ľudí ako prvkov a zároveň predstaviteľov istého normatívneho mravného systému. Inscenácia dôrazne upozorňuje na rozpor medzi elegantnou formou správania a vzťahov a hrubosťou a neokrôchanosťou vnútorného obsahu. *Dno* túto vnútornú nekultúrnosť priam spredmetňuje, necháva ju zaznieť naplno a mnohokrát. Nádherné úsmevy, učebnicová vonkajšková zdvorilosť a zároveň spŕška vulgárností (ako prejav odporu ku konvenciám či zabehanému štýlu) sú obrazom rozporu, ktorý je príznačný pre parametre ľudí a spoločentiev bez ustálených mravných zásad. Tvorcovia v absurdne ladených dialógoch formou metafory skonkrétnujú daný stav v našich pomeroch. Prispôsobenie sa a pretvárinky tých, čo neodišli, vplyv neznámeho známeho mesta (Bratislava), ktoré napriek dôvernému poznaniu dokáže prekvapiť stanoviskom a činmi blízkych ľudí, pôsobenie nudy, prebytku a bolesti, prezliekanie kabátov (cez pôvab prezliekania pančúch na úchvatných nohách), cez paródiu anonymných nočných rozhlasových dialógov o strate dvadsiatich rokov.

Obraz pôvodných scenárov, ktoré vznikli v autorskej dielni amatérskeho divadla, dopĺňajú texty Dušana Vicena *Potkan alebo nie sme žiadni kanibali*, Karola Horvátha *Bedeker – postmoderná veselosť s použitím Shakespeara* a ďalšie dramatizácie – vlastné scenáre cudzokrajných autorov.

Obráťme teraz našu pozornosť k dvojdielnemu vydaniu Slovenskej drámy 1997/98. V prvom diele sú uverejnené štyri texty, z ktorých ešte žiadny nebol na Slovensku uvedený.

Pavol Janík: *Pasca na seba*

(Hra v piatich dejstvách, 1998)

Janík aj v tomto texte formou i žánrom inklinuje k divadlu absurdity. Tematicky však nezostáva v rovine všeobecnej, ale svojich hrdinov situuje konkrétne do zemepisných širok Československa a Slovenska. Dva desaťročné opakovania histórie, prenasledovanie ľudí zjednodušuje a sústreďuje do čriepkovitých osudov dvoch rodín, konkrétne ich mužských protagonistov. Ten istý priestor (kaviareň), tie isté postavy (tajní, kamelot, dvaja páni – nezúčastnení návštevníci, ktorí napokon pôsobia ako deus ex machina), totožné autorské poznámky, pripomínajúce mechanizmus mašínérie. Janík úmyselne mieša miesta deja vo vnútri Československa, rozširuje ho aj na iné mestá (Londýn), jazyky (slovenčina, angličtina, hovorí sa o češtine, ale rozpráva sa po slovensky), národnosti, štáty. Tieto zámernosti vyznievajú ako potreba vyjadriť sa k súčasnosti (komunistický nacionalizmus, ruská špiónka), autor sa tu vyjadruje aj k emigrantom, zovšeobecňuje pocit, ktorý vyvolávali mnohé ich výroky po osemde-

o pol milióna korún (v roku 1993 o celý milión a v rozhlasovej verzii len o stotisíc). V poslednej verzii sa Šimon prizná, že klamstvo, ktoré spôsobilo smrť, bol žart. Konanie tejto postavy nie je motivicky zdôvodnené a popiera predchádzajúce vzťahy načrtnuté autorom (má Ester rád, je vlastne jej Romeom, dokonca sa hovorí o svadbe). Záver – pár replík navyše je jediným nekozmetickým rozdielom medzi časopiseckým a knižným vydaním v priebehu piatich rokov.

Adriana Krúpová: *Prebudená amazonka*

(Bláznivá komédia s prvkami erotiky a čierneho humoru. Bez vročenia.)

Text má prvky groteskného realizmu. Je to príbeh troch žien, ktoré sa dostali zo spodiny na vyššie priečky, v ktorom nachádzame prvky súčasnosti. Zbohatnutie z podomového predaja, závislosť od jedného muža, vzbura žien vyjadrená do pokusu zabiť mužatyrana, ktorý sa však po otrávení tekutinou z nabalzamovanej mŕtvolky amazonky (ktorá je súčasťou domácnosti) premení na dementné dieťa, spolu s autorkou predpísaným scénografickým riešením podporujú grotesknosť situácie a konania. Krúpová má zmysel pre stručnosť repliky, pre postupnú stavbu groteskna, zloženého z reálnych situácií (napr. kontrast poskytovania sexuálnych služieb cez telefón paralelne s domácimi prácami atď.).

Poznámka: V obsahu knihy, ako aj v tiráži je uvedený názov hry ako *Posledná amazonka*.

Andrej Ferko: *Čobogaj*

(Tragický príbeh čistej lásky, rocková balada, scenár pôvodného slovenského muzikálu. Texty piesní Dušan Valúch. Bez vročenia.)

Scenár pravdepodobne vznikol pre DSNP Martin, keďže divadlo pred dvoma rokmi avizovalo jeho uvedenie. V porovnaní s knižnou predlohou stratil text čaro drsnej úprimnosti blízkych spomienok autorových rovesníkov, ale aj na plasticite postáv, na hĺbke psychologického rozmeru Jerguša Čobogaja, ako aj vnútorného sveta ďalších postáv. Atmosféra internátneho života na pozadí voľnejšieho života mladých sedemdesiatych (či osemdesiatych rokov) sa vytratila; pribudli texty piesní. Scenár muzikálu bez partitúry je však ťažko posudzovať.

Do zväzku historických hier zostavovateľ zaradil šesť textov, ktorých javiskové realizácie sme ešte nevideli.

Peter Glocko: *Kliatba čierneho anjela* alebo Neskutčne pravdivý príbeh o večnom hľadaní diabla a anjela, ukrytých v každom z nás.

(Dráma. Január-december 1997.)

Text má atribúty televízneho alebo filmového scenára. Autor určuje scénosled s presným vyznačením

postáv. Aj strih výstupov a obrazov, ako aj autorské poznámky sú tohto charakteru. Glocko sa utieka k historickej téme – začiatok 19. storočia, keď vo Zvolene gróf, ktorý sa neskôr stane sudcom, sám vraždí a zapríčiní nejedno ďalšie nešťastie v rodinách. Autor priznáva, že nadväzuje na Vansovej *Kliatbu*, jeho zámerom však nebolo len priblížiť miestnu epizódku, ale zobrazíť nadčasový príbeh. Narába s historickými faktami, do ktorých, najmä v prvej časti, vpletá baladické prvky, silno pripomínajúce umelé balady (napr. Bottovu Žltú ľaliu), je strohý, akoby mali za neho viac vypovedať obraz, kamera ako slovo, dialóg a výstavba situácie. Jazyk je sprvu premiešaný s maďarčinou a nemčinou (tu zase pripomínajúci Palárika), neskôr tie isté osoby bez motivického odôvodnenia hovoria už čisto po slovensky. Nadčasovosť posolstva tejto predlohy, žiaľ, necítiť.

Karol Horák: „...príď kráľovstvo Tvoje...“

(Bez vročenia. DSNP uviedlo túto hru 26.1.1996. Keďže ide o starší text, nebudem sa ním zaoberať.)

Ján Vlkolín: *Dobrovoľníci*

DOBROVOLNÍCI aneb Povstaňja slovenské 1848

(Výprava septembrová v dvanástich výjavoch. K zábave i zamysleniu nad prostým ľudom, či slávnymi údmi národa slovenského v meruôsmych rokoch revolučných spísal JÁN VLKOLÍN. V Prešporke osobitnou tlačou šírené. Bratislava 19. 10. 1998.)

Ján Vlkolín (pseudonym Ivana Holuba) napísal túto hru ako ponášku na staré historické hry o meruôsmych rokoch, pričom je viditeľná jeho inšpirácia najmä Podhradského hrou *Holuby a Šulek* (hneď v prvom obraze dokonca priamo používa časť „antisemitského“ výstupu tejto hry).

Hru rámcuje prológ a epilóg so súčasnými postavami Akademia a Mladého akademika. V prológu Mladý akademik (historik) nesúhlasí so suchým oficiálnym výkladom Akademia a predkladá ako autentické svedectvo slovenského povstania v roku 1848 denník študenta-priameho účastníka. V dvanástich obrazoch potom autor zobrazuje jednotlivé epizódy z prípravy a priebehu povstania v danom časovom úseku (september 1848), pričom hojne využíva citácie z dobových materiálov, popis a hodnotenia udalostí od renomovaných historikov (Dohnány, Rapant), vytvára bohatú mozaiku ľudských typov a situácií. Hra samotná je akoby „ilustrovaný denník“ spomínaného študenta, oživovanie jednotlivých jeho zápisov. Z hľadiska dramatickej výstavby situácie nasledujú za sebou ako korálky na niti, sú svojou kvalitou rovnorodé a neprinášajú žiadny konflikt ani zrážku ideí či charakterov. V každom z výstupov je zreteľné rozdelenie dramatických postáv na ľudové – dobrovoľníci, sedliaci, vojaci atď., a vodcov – historické postavy členov Národnej rady a ich protihráčov z opačného politického tábora.

potom Štefánik ráno pred odchodom na letisko zveruje pobočníkovi odkaz pre najbližších pre prípad, že by sa mu niečo prihodilo.

Protihráčom Štefánika (neskôr Štefeka) je Asrael (ako predstaviteľ moci v každom zo snových výstupov), partnermi sú pobočník Etién (neskôr ako predstaviteľ pozitívnych postáv) a Juliana, ktorá sa vyskytuje len v snových výstupoch (ako predstaviteľka ženskej lásky a oddanosti).

Hra je skôr pásmom, ktoré predstavuje a lineárne priraduje jednotlivé situácie, nemá žiadny dramatický konflikt alebo vývoj. Autor presne definuje aj scénografické riešenie a predovšetkým hudobnú zložku – Verdiho Rekviev (konkrétne určené pasáže aj s minutážou). I tieto dva momenty naznačujú, že autorovi nešlo ani tak o skutočne dramatické dielo, ako skôr o dialogizované scénické pásmo. Samotný text obsahuje drobné nepresnosti. Napríklad – Juliana ako tahitská kráska má byť podľa autorskej poznámky „...sporo odetá, v plátne na spôsob sári, obnažené plecia jej kryjú čierne dlhé vlasy, skráslené orchideami“ (s. 305).

Štefan M. Sokol: *Tajomný z Tajova*

(Životopisná hra v 4 častiach a 25 obrazoch, II. variant – Bratislava, jún 1998)

Autor čitateľovi vnucuje postavu Gregora – ako sprevádzať vlastným životom – príliš zvyrazňuje autorov (teda svoj) zámer – retrospektívne rozprávanie, popretkávané vstupmi z jeho dramatických i prozaických diel (napr. výstupy zo Ženského zákona, Statkov-zmätkov, Hrdinu, Jej prvý román atď.). Text pripomína učebnú látku na spôsob zdialogizovaného životopisu (s takými detailami, kedy ktorú hru uviedli na scéne SND ap.), má lineárny charakter bez dramatických zvrátov, konfliktných stretov situácií a či konania postáv, a preto pôsobí zdĺhavo. Tajovský, ako aj iné postavy z histórie (Škultéty, Vajanský, Urbánek) sú mentorské, autor ich necharakterizuje cez dramatické situácie, ale popisom, prípadne násilne pôsobiacimi národnárskymi replikami o osude národa a o potrebe vytvoriť a tvoriť len pre jeden národ – slovenský.

Pri čítaní týchto historických textov (ak z nich vyjme Horákov text, ktorý vznikol priamo pre martinské divadlo, ako aj nezrealizovanú Kováčikovu hru, hoci bola písaná pre konkrétny súbor zvolenskej činohry), musíme si položiť otázku, aký bol cieľ zvyšných troch autorov pri písaní týchto hier. Majú minimálny dramatický náboj, miestami z nich cítiť až násilnú konštrukciu deja, situácie, dialógy sú plytké bez vnútorného napätia. Sú to drámy, ktoré môžeme zaradiť do línie tzv. národnárskych, ktoré delia osoby v nich vystupujúce na národnosti, dobrých a zlých, prezliekajúcich si kabáty a pod. Akoby títo autori pocítovali povinnosť sa vyjadriť k súčasnosti, k dobe, v ktorej žijú. Avšak ich hry (Glocko, Sokol) nie sú nadčasové a navyše absentuje

v nich aj dramatický náboj, približujú sa viac k naratívnosti spracovania deja (aj u Vlkolína), akoby ani nerátali s inscenačnou podobou. Sú príkladom súčasnej knižnej drámy, aj keď vraj Ivan Holub už svoju hru začal a aj prestal (avšak z mimoumeleckých dôvodov) skúšať. Príchod novej hry na javisko opätovne otvára staronovú diskusiu na tému úlohy dramaturga pri vzniku textu či príprave inscenácie, ako aj vzťahu autor-režisér. Napokon, pri Holubovej hre *Pohreb* sme už o labilitate tohto vzťahu začali hovoriť na Festivale inscenácií slovenských hier v roku 1997 v Prešove a absencia tvorivej dramaturgickej osobnosti v tomto tvorivom procese sa potvrdila aj pri jeho ďalšej hre *Anjel*.

Produkcii dramatických textov za rok 1998 by sme mohli rozdeliť do troch oblastí:

– historické témy, cez ktoré sa autori chcú vyjadriť k dejinám slovenského národa a ktoré signalizujú istú ideologizáciu umenia. Zámer vyjadriť prostredníctvom dramatického textu širšie poslanstvo je prehlušený záplavou textu, naratívnosťou výpovede v dialogizovanej forme, kde absentuje vyšší podiel dramatického napätia a konfliktu;

– sebareflexie. Sem možno zaradiť najmä inscenačné scenáre autorských divadiel (bez pevnejšej dramatickej kostry), ale aj myslenie a poetiku Martina Kubrana a Rastislava Balleka, ktoré prenášajú na javisko kamenného divadla v Martine, ale aj rockovú baladu Andreja Ferka. Okrajovo sem patrí aj Zahradníkov *Azyl*, v ktorom sa snúbi autorská sebareflexia v zrkadle vnímania okolia a prehľadnejší vývin deja i postáv;

– hry, ktoré charakterizuje pokus o grotesknosť, absurditu. Zatiaľ existujú len v písomnej polohe. Vychádzajú z potreby reagovať na dnešok, signalizujú formovanie sa nového prúdu v slovenskej dramatiky s viditeľnou konštrukciou uzavretejšieho tvaru; pripomínajú stotožnenie sa drámy s víziou sveta (Janík, Krúpová).

Časový úsek jedného kalendárneho roka je krátky na to, aby sme mohli hodnotiť súčasný stav pôvodnej drámy. Isté je, že napísané hry vo väčšej miere nereflektujú pocity a potreby súborov, preto ich divadlá neinscenujú. V súvislosti s hodnotením pôvodných hier často počuť slovo kríza, možno aj preto, že neprichádza k zhodnému svetonázorovému i divadelnému mysleniu autorov a inscenátorov. V tvorbe, ako aj v hodnotení je príliš veľa subjektivismu vo vnímaní dneška. Autori, ale sčasti aj divadlá ignorujú komunikačný kanál autor–inscenácia–divák–autor, komunikujú na rozdielnych osiach hodnotových kritérií, často bez ohľadu na diváka.

Pri vzniku dramatického textu, ako aj jeho hodnotení by sme nemali zabudnúť na to, že dráma nie je iba literatúra, že bez divadla plnohodnotne a plnokrvne nežíje.

nemyslela hercov, ale vedenie divadla, t. j. dramaturgov a režisérov. Ani ja som ešte nezabudla na hercov SND, ktorí odmietli doskúšať Kočanovu hru *Diabol*, ale situácia v mimobratislavských divadlách je predsa len iná. Mám na mysli inscenačné projekty typu *O ľudskej láske*, *Pustokvet* či *Atómy boha*. Kritici, ktorí videli Blahútovu inscenáciu (*O ľudskej láske*) na Májovej divadelnej Nitre, sa o inscenácii vyjadrovali veľmi negatívne. Ich uhol pohľadu bol, pochopiteľne, iný ako môj. Ja som dnes postupovala cestou od scenára k inscenácii, zatiaľ čo diváka a často ani kritika nezaujíma predloha, ale iba inscenačný výsledok. Podobne aj pri *Atómoch boha* je divácka obec „rozhádaná“, akoby si ešte nezvykla aj na takýto druh dramatiky.

Rozdiel je totiž aj v typoch textov. Pre hry klasickej dramatickej výstavby, ako píše Osvald Zahradník, požiadavka či tvrdenie o stotožnení sa s projektom sa môže zdať násilné, zatiaľ čo pri autorských divadlách (GUaGU, Stoka, ale aj pri spomínaných tituloch v Martine, Trnave) je priam axiómou tvorby.

Osvald Zahradník

Súhlasím, že nemožno súbor „lámať“, ale takisto si myslím, že nemožno pripustiť situáciu, keď určití ľudia torpédujú hru súčasného autora pre svoje „bočné“ záujmy, záväzky smerom k dabingom, smerom k reklame, pretože im skúšobný proces koliduje s týmito aktivitami vo vedľajších výkonoch, často finančne lukratívnych. Ten postup spočíva v tom, že herec v tejto situácii nepovie „koliduje to s mojím kšeftom“, ale vyhlási, že „je to nanič hra“. Divadelnú intrigu a reálnu skutočnosť treba odlišovať a ja nie

som ochotný skláňať sa alebo uhybať pred diktátom záujmov hercov. To je vlastne všetko... Je neuveriteľné, aké umelecké nároky uplatňujú na svoju tvorbu, keď s nekritickým nadšením a nasadením idú do televízneho seriálu o horskej službe vo Vysokých Tatrách, kde sa strápnujú takým spôsobom, že nielen členovia horskej služby, ale aj radový divák protestujú. Sú to často tí istí, čo nahlas hovoria o kvalite v divadle. Takže ja teraz hovorím o zvláštnostiach dvojakeho metra pri nárokoch na kvalitu predlohy.

Andrej Maťašík

FOTO: Peter Procházka

Nazdávam sa, že v súčasnosti by bolo dôležité hovoriť aj o etike vzťahu divadla a divadelných umelcov k pôvodnej tvorbe. Sám som už pri rozličných príležitostiach niekoľkokrát spomínal, že sú krajiny – a niektoré z nich naozaj nemožno označiť práve za rodiská novodobých Shakespearov – v ktorých štatistiky zaznamenávajú vyše sedemdesiatpercentný podiel hier domácich autorov na celkovom repertoári profesionálnych divadiel. Napríklad vo Fínsku, ale nielen tam. Jednoducho – divadlá uvádzajú hry domácich tvorcov a ako takú „šlahačku na tortu“ sa raz za sezónu páni herci predvedú, ako dokážu zahrať Molièra, Čechova, Sofokla či Shakespeara a tak ďalej.

V tom ponímaní divadla, aké

sa udomácnilo a vyvinulo u nás, sa špeciálne v posledných rokoch inklinuje jednoznačne k tomu, že každé divadlo sa usiluje mať repertoár čo najširší a najpestrejší, hľadá sa v staršej či súčasnej produkcii angloamerickej, nemeckej, ruskej, máme prekladateľov-špecialistov, ktorí to dokázali „zmenedžovať“ tak, že sa v slovenských divadlách uviedlo množstvo diel talianskych, španielskych, sovietskych, srbských a iných autorov. A občas, teraz tak raz za dve sezóny, sa do tejto konkurencie ošlahanej prominentnými svetovými scénami dostane z milosti aj nejaký ten domáci „grafoman“.

Je to veľmi zvláštny jav a ťažko by sme – aspoň podľa mojich skúseností – našli paralelu v niektorej z iných postsocialistických kultúr. Napríklad v Poľsku je tiež veľmi silný tlak na komercializáciu divadla, hrá sa veľa hier s povestou „kasovej tutovky“ na západných javiskách, ale súčasne popri ňom jestvuje silná tendencia preferovať uvádzanie pôvodných diel staršej či novej poľskej drámy. A táto tendencia sa dokonca premieta aj do podmienenia štátnych subvencií divadlu uvádzaním domácich hier.

V referáte Dagmar Podmakovej ma v záverečnej rekapitulácii zarazilo, že niektoré diela, ktoré vznikli v uplynulom roku jubilea národnej revolúcie 1848/49 tak „spakruky“ a generalizujúco označila za – parafrázujem – *rodolubecké akcentovanie národných historických motívov*. Ja si myslím, že vznik divadelných hier – pozor, zatiaľ nehovorím o ich literárnej a divadelnej kvalite! – ktoré sa viažu tematicky ku kľúčovým okamihom našich národných dejín, by za normálnych okolností mal byť logickou súčasťou celkom prirodzenej am-

odborníkov! – kto by dal na papier, čo vlastne štát za svoj príspevok od divadla chce. Ak si štát objedná dopravu školákov do škôl za lacné cestovné, dáva dopravcom subvenciu na vykrytie straty z týchto prepráv. Do divadiel však úctyhodné prostriedky akosi voľne „vplyvajú“, no nikto ani za nič nechce povedať, za čo vlastne platí. A tak sa štát – chtiac či nechtiac – rovnako angažuje v podporovaní tej najprostoduchejšej komercie ako v podpore umelecky ambiciózných projektov. A mne osobne sa zdá tak trochu nemravné v tejto ekonomickej situácii Slovenskej republiky podporovať z jej štátneho rozpočtu cez tantiémy dramatikov nemeckých, švajčiarskych, amerických či francúzskych a domácich odsunúť do úlohy prosebníkov o štipendiá Literárneho fondu.

Dagmar Podmaková

So zaradením hier do tzv. národnárskej línie to nebolo myslené ironicky. Žiaľ, naozaj sú to texty s minimálnym dramatickým nábojom, bez konfliktu, s plytkejším dialógom, bez potrebného vnútorného napätia. Napriek tomu to so slovenskou drámou nie je až také zlé, ak sa posudzuje v celej typologickej i žánrovej šírke. Trochu iný pohľad je už na hotové inscenácie a na to, čo divadlá vlastne hrajú, že často inscenujú texty podpriemernej kvality len preto, že sú to hry zahraničnej proveniencie.

Chcela by som sa vrátiť ešte k jednej téme – podpore štátu pri vzniku pôvodných hier. Hovoríme o tom celé roky a napriek tomu sa nič, alebo len veľmi málo robí. Andrej Ferko už v roku 1993 na seminári v Budmericiach vyslovil požiadavku na vznik šti-

pendií či príspevku podporného fondu súborom, ktoré úspešne uvedú novú pôvodnú hru. Teda nielen finančné ohodnotenie autorom (napokon aj produkcia minulého roka bola bohatá), ale divadlám, ktoré riskujú. Aby vznikla zaujímavá a dobrá inscenácia pôvodnej hry, musí divadlo uviesť niekoľko domácich textov. Veď nie každý deň je sviatok.

Žiaľ, nestačí byť národnársky len rečami, ale je potrebné pre to aj niečo urobiť. U nás sa v deväťdesiatych rokoch nezmenilo nič, nič sa neurobilo pre inscenovanie pôvodnej drámy na slovenských javiskách. Môžeme byť radi, že v minulých rokoch Táliapress a Národné divadelné centrum vydávali aspoň výber z nových hier. Švédski kolegovia na jednom seminári o autorskom práve hovorili o tom, koľko percent z autorských honorárov sa odvádza na vydávanie pôvodnej tvorby, ktorá má svoju edíciu. Viem, že to nie je jednoduché z legislatívneho hľadiska, keď ešte nie sú doriešené iné zákony, ale malo by sa niečo robiť. Neexistuje prepracovaný systém dotácií, štipendií, sponzorských príspevkov prepojených na divadlá či ex post granty z Pro Slovakia, t. j. pridelenie grantu úspešnej inscenácii. Takýto systém k spokojnosti legislatívcov i finančníkov si v tejto krajine musíme doriešiť sami, nikto iný to za nás nespraví.

Osvald Zahradník

Myslím si, že teraz si to povedala veľmi presne, vlastne si nadviazala na to, čo ja, lebo bez vytvorenia priaznivého ovzdušia pre pôvodnú drámu v divadle tá pôvodná dráma ostane „knižnou drámou“

a knižná dráma oproti dráme na javisku je veľký rozdiel. Čiže ak som sa trochu angažovanejšie vyjadril o hercoch, ktorých považujem za chrbticu divadla, mal som na mysli hlavne toto. V tej atmosfére okolo pôvodnej drámy je tiež potrebný určitý vklad, keď ničoho iného, tak pozitívneho očakávania a prístupu k veci. Ja nie som stúpencom toho, aby sme tu vytvárali nejaký pomník nad slovenskou drámou, prečo aj? Nech zápasí ako zápasia aj iné druhy umenia. Pravdou však je, že zatiaľ čo zbierka básní je autonómnym umeleckým útvarom, ktorý vyjde v takom a takom počte výtlačkov (ak si nájde sponzora, alebo si ho autor vydá vlastným nákladom), autor zbierky už nie je závislý od ďalších interpretov. Iná otázka je, či tieto básne bude niekto recitovať ako interpret, ale to už je o inom. Na tomto mieste ide, alebo by malo ísť o to, zamyslieť sa nad ovzduším, ktoré tu vládne okolo pôvodnej drámy. Nie som stúpencom nejakých kultúrno-politických regulatívov príkazníckeho typu, ale myslím si, že by bolo na osoh veci, keby sa vytvoril nejaký pozitívny stimulačný impulz. Nech to nemusí byť žiadne príkazy.

Adela Demeková

FOTO: archív

Chcela by som si len položiť takú otázku, na ktorú by som

mohol demonštrovať tento svoj postup. Preto tu majú prirodzene prednosť predlohy takpovediac domácej proveniencie, ušité „na mieru“. Vo chvíli, keď takýto súbor prijíma autonómny autorský text, musí sa prispôbiť a hľadať svoje naplnenie predstavy dramatickej postavy, ktorú ponúka autor textu. Vo chvíli, keď som spoluautorom textu vznikajúceho na pôde súboru, môžem si ako spolutvorca upraviť predlohu na *svoje* možnosti, na svoje predpoklady a môžem v nej aj zažiť... Myslím si, že toto bol príspevok, taký malý príspevok, k možnej štúdiu.

Viliam Marčok

K prednesenému referátu mám jedinú vecnú pripomienku: nesúhlasím s tým, že Štepkova hra je len zopakovaním, obnovenou premiérou pôvodnej hry. Textové zhody medzi oboma verziami nie sú dôkazom totožnosti: stačí zmeniť tonalitu výpovede, a takmer doslovne zhodný text sa môže zmeniť na svoju paródiu. Pôvodný text je hrou o unavenom učiteľovi, ktorý si odreaľguje svoju depresiu a mindráky, nový text je o autorovi, ktorý píše hru o onom učiteľovi a rieši si popritom aj svoje tvorivé problémy. Štepka pomocou jemných retuší koriguje – ironizuje svoju pôvodnú – z odstupu času trochu sentimentálne zhovievavú – verziu príbehu.

Mňa ako fanúšika divadla však fascinuje skôr zápas, ktorý dnešné divadlo zvádza samo so sebou, so svojou tradíciou, ako reštituuje svoju starú divadelnosť a hľadá nové výrazové možnosti. Predovšetkým to, ako dnešné divadelné predstavenie odmieta byť „divadelnou hrou“, defini-

tívnym textom, knihou. Dnes už vznikajú predstavenia bez textovej predlohy a ich textovou podobou už nie je „divadelná hra“, ale len dodatočný záznam, synopsis predstavenia. Nechcem sa zaoberať problémami, aké spôsobujú takéto hry pri tvorbe takýchto ročných prehľadov (to nie je môj problém), chcem upozorniť na dve podoby onej „antiterárnosti“ v súčasnej dráme. Ešte pred dvadsiatimi rokmi naše divadlá – najmä amatérske, ale aj stále scény – na úteku pred skostnatenosťou vlastných konvencií divadelnosti siahali po inscenovaní „autentickejších“ básnických pásiem a románov. Iste si spomínate na konformne nadšené dramatizácie Válka, Balleka, Šikulu... Dnes nám mladý Ballek ponúka polemické, persiflujúce inscenácie klasiky, poslednú dokonca už aj bez slov. Stoka už vôbec nepoužíva toto konfrontačné literárne pozadie a jednoducho produkuje „predstavenia bez slov“. Teda maximálna vizualizácia divadla. Na tomto pozadí potom pôsobí pokus pietne/patecticky „inscenovať“ Mináčovo *Dúchanie do pahrieb* – s prepáčením – nutne staromilsky. (Nehovoriac už o tom, že text jeho *Zobraných sporov Jozefa Miloslava Hurbana* je „dramatickejší“.)

Spor s „literárnosťou“ je sporom aj s minulosťou – s doterajšími verziami jej výkladov. Sledujem, ako vznikajú – napríklad – hry o revolúcii 1848. Na jednej strane sú to idealizujúce inscenácie „histórie“, na druhej strane persiflujúce výjavy poklonkovania Viedni, zbabelosti, bezradnosti vyúsťujúcej do pijanstva atď. Isteže, preháňanie na jednu stranu vyvoláva preháňanie na druhú stranu – každý si môže vybrať podľa svojho gus-

ta. Ale obe tieto interpretácie vo svojej nekorigovanej jednostrannosti sú naivné. Skutočná dráma Štúra, Hurbana a Hodžu, ktorí zutekali pred chaotickosťou a krvavosťou bojov, bola v tom, že nedokázali uniesť ťarchu konfrontácie veľkého vysnívaného ideálu so skutočnosťou – s neporozumenním u obyčajného človeka a s prízemnosťou jeho realizácie. A práve táto neschopnosť zvládnuť komunikáciu/zrážku s krutou realitou je témou súčasnosti – postmodernej doby. Postmoderna nie je nič iné ako pokus inscenovať stroskotávanie našich apriórnych názorov, našich arogantných koncepcií, našich iluzórnych vysnívaných svetov. Zdá sa mi, že v odhalovaní stroskotávania človeka, ktorý sa chopí byť „božským podmetom-základom“ sveta, najďalej zašiel Karol Horák v zobrazení životnej drámy Jonáša Záborského tým, že dokázal rozohrať konflikt medzi jeho k idealite sa upínajúcou tvorbou, ubíjajúcou spoločenskou skutočnosťou a pokrytectvom jeho súkromného života. Pravdaže, treba priznať, že pokus o záverečnú syntézu napriek svojej ohromujúcej význel trochu ťažkopádne. Najmä preto, že chcel udržať zreteľné významové kontúry všetkých troch tematických plánov-textov. Od konfrontácie ucelených textov však postmoderna pokročila už k ironicky hravému konfrontovaniu len ich útržkov. Zdá sa mi, že pred súčasnou slovenskou dramatickou tvorbou stojí úloha, ako zvládnuť práve onen „chaos“ útržkov z mnohých textov vo vedomí človeka a nielen na povrchu a pozadí celkového tvaru, ako sa o to pokúša vo svojich ostatných hrách napríklad M. Babiak.

3)

Ó červená! Vytvalosť. Žltá!
Tichá sila. Modrá! Pokojná ušľachtilosť.
Sálajú liečivé vibrácie.
Chrbticou stúpa hadia sila
z dúhového kotlíka pod kostrčou.
Z jej troch božských farieb vznikajú
všetky ostatné.

Dúhová pomoc je v nadhľade.
Ani v podmieňovaní,
ani v podmienenosti.
Osvietená myseľ sa leskne ako vysoko
vybrúsený diamant. Je farebnou bránou
medzi viditeľnými a neviditeľnými svetmi.
Každému stupňu zasvätenia patrí iná farba.
Dúha hadej sily nad temenom vybuchuje
v striebrozlatom
požehnaní z dúhových perletí.

4)

Červené je zasvätenie
pre vnútornú rovnováhu myšlienok.
Žlté pre súlad slov.
Modré je trvalé,
iskrivejšie šťastie
súcitných činov.

Pod s priateľmi, farby ňa povedú.
Tak nebojuj, ale oddaj sa
tomuto zážitku. Tu máš čerstvé jahody
a zrelý ananás. Najedz sa medu
z červeného melóna.
Alebo rozkrájaj na svieže kolieska
voňavý citrón,
stlač preložené koliesko
a napi sa surovej šľavy.
Láska ti všetko dá.
Aj ľadovcové šťastie z dúhy bielobelasej
bystriny. Jej modrá je dobrá.

Dúha božských farieb je uzavretá v kruhu
našich životov.
Farby sú ako ľudia. Sú slobodné. Ako ľudia
sa potrebujú.

Nech sú všetky bytosti na Svete šťastné
ako najjasnejšie farby. Takéto farby
sú vždy v súlade s Večnosťou.

Dúha odlišuje anjelov od ľudí.
Pokoj je dúha anjelov.

cih k založeniu sekcie literatúry faktu pri niekdajšom Zväze slovenských spisovateľov. K úspešnému zavŕšeniu týchto úsílí došlo založením Klubu literatúry faktu v tomto desaťročí ako samostatnej spisovateľskej organizácie. (Ba autori LF sa dopracovali – zhodou priaznivých okolností – aj k vlastnej forme každoročného oceňovania najlepších diel cenou Egonu Ervína Kische.) Mohli by sme si teda povedať, že všetko je v poriadku, dokonca by sa mohlo zdať, že príslušnosť autorov k tejto profesnej organizácii prispieva k ľahšiemu žánrovému zaradovaniu ich diela, pravda, je to naozaj len zdanie, veď aj minuloročná knižná produkcia ukazuje, že problém „*hľadania podstaty nového literárneho fenoménu*“ pretrváva a ostáva, ba mohli by sme povedať aj to, že nevyriešených problémov pribúda: čím viac kníh rozličnej proveniencie sa tlačí do tohto „košiarika“, tým je problém akútnejší a aj akoby neriešiteľnejší, keďže dnes naozaj málokto presne určí, čo patrí a čo nie do literatúry faktu. Aj keď autorov-tvorcov problémy vedcov-teoretikov, pokúšajúcich sa o systém nemusí zaujímať, a už vôbec nie znepokojovať, predsa len je tu istá povinnosť položiť si otázku, čo to vlastne bude za materiál, ktorý sa každoročne núka na zhodnotenie.

Bez najmenšieho úmyslu zjednodušovať problém žiada sa mi povedať, že žánrová oblasť literatúry faktu čoraz väčšmi pripomína čosi ako zberný kôš knižnej produkcie, všetko, čo nie je jednoznačne zaraditeľné, uvádza sa v tejto oblasti, keďže označenie „*ostatné žánre*“ predsa len pôsobí fádne a nemúdro, najmä však neliterárnevedecky. „*Žánrovo-druhové povedomie sa (teda neprehlbuje*“, aby som použil Jurčove slová, skôr naopak.

Ostaňme však pri literatúre faktu ako fenoméne, v ktorom sa stretá umelecké s vecným, faktografickým, zmierme sa s istou „*konceptnou bezbrehosťou*“ (M. Jurčo) a ako východisko k tomuto pokusu o zhodnotenie minuloročnej produkcie si pripomeňme, že aj v tomto texte bude šafáriť „*žánrová neistota*“ (I. Kusý) – ako jediná istota žánru.

Ak autori hodnotení literatúry faktu po minulé roky zvyčajne konštatovali, že ročne vychádzajú desiatky diel z tejto žánrovej oblasti, na rok uplynulý to platí znásobene. Z tejto potešiteľnej skutočnosti vyplynula povinnosť usporiadať diela, aspoň časť z nich, keďže o všetkých sa vzhľadom na početnosť produkcie zmieniť nedá, do akýchsi subžánrov. Takto zistíme aj to, že do oblasti literatúry faktu sa núka publicistika (ako prechodný útvar medzi krásnou a vecnou literatúrou ju uvádza aj literárny teoretik Josef Hrabák vo svojej Poetike, kde konkrétne do literatúry faktu zahŕňa aj „druh reportáže“), esejistika, memoárová literatúra, ale aj diela približujúce sa k žánrovej oblasti odbornej literatúry (historiografické, prírodopisné, etnografické práce a pod.)

Na rozdiel od minulých rokov, keď tvorba v oblasti

literatúry faktu bývala motivovaná najmä (vo zvýšenej miere) politickými, vonkajškovými okolnosťami života, súčasný stav tejto žánrovej oblasti naznačuje (i potvrdzuje) zreteľný posun k jadrú problémov, k akémusi zvnútorňovaniu, zintímneniu prístupu aj interpretácie, politický osteň nahrádza poctivá reflexia, úsilie poznať, pochopiť a potom vypovedať cez prizmu vlastného vnútorného videnia. Osobnostná zrelosť (vyzrievanie) sa teda stáva predpokladom aj cieľom, výsledkom, od ktorého sa odvíja aj úroveň autorského nasadenia, zatiaľ čo vonkajší kolorit ostáva síce dôležitý, ale už nie jediný dôležitý, zaujímavý a už vôbec nie určujúci.

Isté, čoraz zreteľnejšie štruktúrovanie vo vnútri žánru, myslím si, dovoľuje rozdeliť aj záľahu kníh z lanskej vydavateľskej produkcie prinajmenšom do piatich skupín: v prvom rade by som chcel pripomenúť diela tradičnej publicistickej proveniencie, teda práce inklinujúce k reportáži a nadväzujúce na tradície našej (umeleckej) reportáže, ďalej knihy esejistické, ktoré sa stávajú doménou autorov mladšej či strednej generácie, potom memoáre, ďalej knihy, u ktorých cítime výraznejšie presahy do iných žánrových oblastí (najmä odbornej literatúry), a napokon sú to knižky „ostatné“.

Zrejme aj na tvorcov literatúry faktu platí, že im bude súdené zotrvať na chrbte tigra, na ktorého raz vysadli (aby som parafrázoval staré indické príslovie), niekdajší reportéri i dnes ponúkajú hodnoty, ktoré nemožno prehliadnuť, reportáže zaujímavé, aktuálne napriek tematickej „návratnosti“, dôkladne nasýtené životnou skúsenosťou – a prečo nepovedať, i múdrosťou. Takto môžeme hovoriť o knihe reportáží Slava Kalného *Ako umiera hotelier* (Vydavateľstvo SSS), do ktorej autor zaradil jedenásť reportáží. Kalný pri stopovaní „človečích osudov“ prekračuje nielen hranice tejto krajiny, ale aj problémov, ktoré ňou hýbu, a zavedie nás na juh Maďarska (osud Andreja Áchima), na Podkarpatskú Rus i do Vojvodiny.

Monotematickú knihu Vladimíra Babniča *Na večné časy* (VSSS) tvoria „spomienky na august 1968“. Autor vzdáva vo svojej knihe hold „rozhlasákom“ za ich prácu v spomínanom období, robí to formou mozaiky, montáže, sám vystupuje v pozícii uvádzača, občas komentátora, jeho knižné pásmo ponúka čitateľovi veľa zaujímavých dokumentov z tlače aj z rozhlasových archívnych záznamov.

Ponad hranice (limity) novinovej reportáže sa preklenul aj Bohuš Chňoupek v knihe *Biele miesta* (VSSS). Kniha sa vracia k udalostiam, súvisiacim so Slovenským národným povstaním, autor svoj zámer „zbaviť slovenskú minulosť skresľujúcich mýtov“ realizuje prostredníctvom príbehov postáv, ktorých životy osudovo zasiahli vojnové (povstalecké) udalosti. Autor sa drží faktov, v priebehu rozprávania „odkrýva“, odhaľuje svoju tvorivú metódu, ale i beletrizuje a domýšľa udalosti tam, kde indicie sú opodstatnené.

sveta," píše autor v jednej z kapitol, ináč povedané priestor pre dialóg, ktorý je (mohol by byť) cestou od sváru k harmónii.

Z pozície filozofa, pravda s výraznejším nádychom beletristickej otvorenosti, píše Etela Farkašová svoje *Etudy o bolesti a iné eseje* (VSSS). Autorka sa k recenzentovi svojej knižky správa „ústretovo“, keď v úvodnej kapitolke priznáva, že raz jej je bližšia literatúra, inokedy zasa filozofia, keďže jedna aj druhá pomáhajú zorientovať sa vo svete i v sebe. Možno to bude vyzerať paradoxne, ale texty tejto autorky, čo ako esejisticky čisté, najväčšmi sa vzdalujú od literatúry faktu, prevažuje v nich úvahovosť, zatiaľ čo vecné, faktografické východiská sa rozplývajú vo všeobecných polohách ľudskej skúsenosti. Pravda, práve Farkašovej kniha nás naliehavo upozorňuje, že literatúra „môže stimulovať k istému životnému štýlu“, „literárne dielo môže nainfikovať novým spôsobom videnia“, „učíť odkrývať nové dimenzie nášho zabývaného sveta“...

Odhaľovanie „nevnímaných rozmerov známej skutočnosti“ dovoľujú vnímať aj Farkašovej eseje nielen v polohe filozofickej, ale aj literárnej, hoci fakty v nej prebývajú v cudne hlbinných priestoroch.

S niečím podobným sa stretáme aj v knihe Jána Tužinského *Bledomodrý svet* (VSSS). Osud obdaril tohto spisovateľa skúsenosťou, ktorú síce možno zúročiť epicky, ale naplno zaznie až (najmä) v podobe esejistickej, keďže sú situácie, keď príbeh zužuje priestor, zatiaľ čo myšlienka, skúsenosť, zážitok, životný pocit si nárokujú na rozľahlosť neobmedzovanú subjektom. Myslím si, že túto Tužinského knihu možno vnímať v kontexte tvorby esejistov, ktorých v tomto desaťročí vari najpoznatelnejšie reprezentuje Viktor Maľuga. Za akoby zložitými, ťažko dešifrovateľnými textami prebýva ľudský osud poznačený bolesťou, trpkosťou, preto tá úporná snaha vypovedať suverénne, nezraniteľne, perfektne. Múdrosť ako obranný štít, pravda, môže iritovať, a tak aj na adresu Tužinského knihy odzneli názory, zaznamenávajúce „obsažnú lektúru“, ale i „nezáväzná diškurzy“, dokonca recenzent popri žičlivom konštatovaní, že esejistický žáner je optimálna forma výpovede o súčasnom svete, si súčasne v súvislosti s hodnotenou knihou neodpustí poznámku, že autor „v snahe ochrániť posvätné tradície siahne po gulomete slov..“, a či „Rovnako ako romantici, Tužinský nevydrží dlho pri jednom probléme, nahryzne, uškľbne, šrabne – a odskočí, aby sa po čase znova vrátil...“

Knihu Andreja Ferka *O historickom bezvedomí* (VSSS) editor uvádza ako „oduševnenú obranu autentickej slovenskej historicity“. Z vlastnej autentickej čitateľskej skúsenosti by sme mohli – a vlastne musíme – pridať, že tento autor má rovnako blízko k humanizmu ako k humorizmu a jeho videnie stredoeurópskych reálií je svojské, polemické, čo je osožné pre jeho literárne bytie, pravda, ani esprit nemusí vždy pô-

A prijať možno aj autorov názor z toho istého pásma, že slovesné dielo často začína žiť až v okamihu autorovho zániku, fyzického skonu, nuž a pravdivosť tohto názoru si môžeme overovať na prípadoch devätnástich slovenských spisovateľov.

Beletrizácia historických faktov, využívanie príbehu, deja na umocňovanie ich pôsobivosti je vlastná knihe Jozefa Boba *Čas kniežat veľkomoravských* (VSSS). Osobnostné výpovede, žánrovo rôznorodé, tvoria súbory *Vyznania* (NLC) aj *Nitra, naša Nitra* (Nitrianske tlačiarne). Dokumentárna, teda i faktografická hodnota týchto – a im podobných – prác je v odkrývaní vzťahu literárnych tvorcov k aktuálnym udalostiam kultúrneho života, ale aj histórie.

Prienik ľudovej slovesnosti do tejto žánrovej oblasti nie je nový, povesti bývajú „napojené“ na faktické časopriestorové reálie, v knižke Jozefa Melichera *Požitavské povesti* (MS) však aj v tomto smere pocíťujeme a zaznamenávame isté nóvum. V tejto knihe sa prezentujú vedno rozprávač aj etnograf. Regionálna história je pre autora rovnocenným pramenným materiálom ako ľudová slovesnosť.

Spomienkový ráz má knižka Laca Pašku *Takí boli* (MS), rozprávanie o niekoľkých osobnostiach Lipčova. Románová práca Nory Baráthovej *Neľutujem, že som milovala* (H+H) približuje životné osudy Janka Chalupku nielen cez príbeh jeho vzťahu k Babette von Wieland, ale v širších dobových súvislostiach. Milan Kleň vydal „biograficko-dokumentárnu“ knihu *Florin* (ZUŠ D. Kubín). K svojmu bytostne blízkeho regiónu sa vrátil Vlastimil Kovalčík vo výpravnej esejistickej publikácii *Pod erbom severu* (Hojnica).

Zvláštnu pozornosť z minuloročnej knižnej tvorby si zasluhuje rozsiahle dielo Rudolfa Lesňáka *Listy z podzemia* (USPO). Aj keď ide o „súbornú dokumentáciu kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945 – 1989“, a teda prára by mohla zaujímať najmä odborníkov, respektíve slúžiť ako pramenný materiál, aj „bežný“ čitateľ si ju môže prečítať so záujmom, keďže ide o knihu obsahovo bohatú. Popri bibliografických jednotkách ju tvoria komentáre, informácie o periodikách aj autentické dobové texty.

V tejto súvislosti bude možno vhodné spomenúť aj publikáciu Viliama Judáka *Jubilejné roky v dejinách* (vydal Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre), ktorá má byť popri jej informatívnej hodnote aj príspevkom k duchovnej obnove ľudskej spoločnosti práve v tomto historicky exponovanom čase blížiaceho sa prelomu tisícročí.

Z dokumentárnej literatúry sa nepatrí obísť také knižné publikácie, ako sú *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I – Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*, ďalej *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti* či *Slovenské národné rady* (všetky tri vydalo NLC). V prvých dvoch ide o súčasť väčších

projektov a nám by malo záležať na tom, aby sa dočkali svojej úspešnej kompletizácie.

Monografie našich miest a mestečiek tvoria dnes už akýsi zvykový, prestížny fenomén a ich úroveň býva všelijaká. O to väčšmi teší, že aj v tejto oblasti vznikajú hodnotné knižné tituly. Medzi ne nesporne patrí monografická publikácia *Šurany*, ktorú autorsky pripravil Ladislav Zrubec.

Ako psychostimulačný titul by sme mohli hodnotiť knihu Danice Janiakovej *Kto, ak nie ty?* (Sofa). Štandardný titul spotrebnej literatúry približuje rozhovory s osobnosťami iste významnými, nie však všeobecne známymi, ponúka citácie z výrokov slávnych osobností, a práve táto obsahová koláž má všetky predpoklady zaujať, pobaviť aj poslúžiť, lebo veď aj to patrí k poslaniu literatúry.

Pokračovať by sme mohli výpočtom kroník, encyklopédií, príručiek venovaných najmä mladým, detským čitateľom, ale to by sme už otvorili inú, ďalšiu problemovú oblasť. A pozornosť by si iste zaslúžili aj obrazové publikácie. Spomedzi nich spomeňme aspoň jednu – zaujímavú i peknú. Autor Vladimír Hagara jej dal názov *Famózna Zuzana* (D. D. Media). Portrét slovenskej kulturistky svetového mena máme možnosť vnímať vo vkusnej slovesnej i výtvarnej (fotografickej) podobe.

Nuž a čo povedať na záver? Núka sa elegantný verbálny oblúk, ktorý by zastrelil „bezbrehý“ názorový hodnotiaci rozptyl, alebo by vyjavil prvok jednotiaci navzdory núkajúcej sa – a prirodzenej – rozličnosti. Keďže nie som literárny vedec, ba ani kritik a najlepšie sa cítim v pozícii žičlivého čitateľa, žiada sa mi povedať, že navzdory žánrovým nejasnostiam, napriek terminologickej nevyčírenosti, teda napriek všetkému, čo dožičí bádateľom dosť námetov na nové výskumy, polemiky a uzávery, najmä čitateľ – nezafažený povinnosťou prezentovať sa múdro, učene, naopak, túžiaci po rýchlom, ba možno i hlbokom čitateľom zážitku, si v minulom roku prišiel na svoje. Nad záľahou kníh, z ktorých som spomenul iba časť, aj to možno menšiu, vyčnieva dostatok knižiek, ktoré si zaslúžia označenie dielo. Iste nebude od veci pripomenúť, že tieto diela vzišli z pera osvedčených autorských osobností, či už to boli Slavo Kalný, Bohuš Chňoupek, Hana Zelinová, Milan Rúfus, Ladislav Ballek, Ján Ch. Korec, Ján Tužinský alebo Etela Farkašová, Július Vanovič či Andrej Ferko a Tomáš Winkler... alebo možno niekto celkom iný, keďže čitateľský vkus je nevyspytateľný a najmä každý má právo na vlastné kritériá a nároky. Z nášho hľadiska, z hľadiska tejto chvíle je, myslím si, dôležité to, že priaznivci slovenskej literatúry faktu či diel z oblasti „iných“ žánrov si prišli na svoje. Osobne si cením, že ubudlo a ubúda autorov-rutinérov. Z literárneho života a dúfam aj čitateľského povedomia ich úspešne „vytesňujú“ tvorivé osobnosti. V tomto poznaní vidím najvýraznejší prínos roku '98 v žánrovej oblasti LF.

že ide o neho, o autora, a rod-nú autorovu sestru, ktorá pa-sie kravy na vršku za dedi-nou, ešte nevediac o bratovom príchode, v nekonečnom žiali bičom šibe zem pred radost-ným zvitáním. Prvok literatú-ry faktu či nefaktu? Ako pre koho.

O eseji sa povedalo, že ju tre-ba pokladať za literatúru fak-tu. Protestujem. Esej je predsa takou odnožou prózy, ktorá bý-va aj faktografickou pri repor-tážnosti či spomienkovosti. Esej však býva najčastejšie fi-lozofickou, sociologickou, inter-pretáčnou s minimom faktov alebo aj celkom bez nich.

Milan Jurčo

Spochybnovanie pojmu a ter-mínu literatúra faktu nie je nič nové. Je to však pseudo-problém.

Ludia, ktorí sa literatúrou faktu zaoberajú, sa na tomto termíne už dávno dohodli. Z času na čas síce niekto príde a opäť ho spochybní. Obyčajne ide o človeka, ktorý sa litera-túrou faktu nezaobera ani sústavne, ani odborne... Na Slovensku sme ponajprv pou-žívali pojem umelecko-náučná literatúra. Ako mnohých iných – podľa sovietskeho vzoru a gorkovsko-iljinovskej praxe. No už od polovice šesťdesia-tych rokov začal s ním úspeš-ne súperiť pojem literatúra faktu ako v istom zmysle sy-nonymum nonfiktívneho typu literatúry. V rokoch sedemdesiatych a osemdesiatych získal termín literatúra faktu jedno-značné dominantné postave-nie. Udržiava si ho dodnes, na-príek tomu, že niekomu nela-hodí z osobných dôvodov, res-pektíve z dôvodov historick-ých. O osobných sympatiách či averziách nebudem hovoriť. Vždy boli a budú a ťažko sa poddávajú logickej argumentá-

cii. Teória a vývin termínov má svoje zákonitosti i logiku... Tí, ktorí bližšie poznajú vývin literatúry v bývalom Soviet-skom zväze, sú proti nemu preto, že ide o pojem, ktorý sa používal už v rokoch dvadsia-tych pre isté smerovanie tzv. lefovskej literatúry faktu. Svojou podstatou išlo o mani-festovanie potreby primknúť literatúru bližšie ku skutoč-nosti. Išlo o krátkodobý trend, ktorý nemal dlhé trvanie ani pozoruhodnejšie umelecké vý-sledky. S novodobým pojmom LF nemá nič spoločné.

A je tu ešte skupina teoreti-kov, ktorí sú proti literatúre faktu údajne preto, že je to po-jem ambivalentný čiže dvoj-značný. Ako vhodnejší sa im vidí byť pojem faktografická li-teratúra. Je to priam osudový omyl, pri ktorom pravda na dosah ruky nepochopiteľne uniká. Oba pojmy sú potrebné a užitočné. Ak ich dokážeme vnímať v istom kontradikto-rickom vzťahu, dostaneme sa celkom blízko k pravde. Ako samo pomenovanie našepká-va, faktografická literatúra je opisná, konštatujúca, statická, s nízkou hladinou intelektuál-neho diania. Literatúra faktu je vskutku literárny fenomén ambivalentný. Výpoveď zalo-žená na faktúalno-dokumen-tárnej báze musí byť koncipova-ná a artikulovaná tak, aby mala okrem kognitívnej aj svo-ju estetickú hodnotu. U čitate-la musí dokázať vzbudiť ume-lecký zážitok porovnateľný s tým, ktorý je vlastný litera-túre fiktívneho typu. Aj preto sa v jej žánrovej štruktúre môže hovoriť o non-fiktívnom románe (C. W. Ceram: *Boho-via, hroby a učenci*) či o ume-lecko-dokumentárnej poviedke a pod. Skrátka, literatúra fak-tu je čudný až listivý žánor, ktorý svojím obsahom pouka-zuje na mimoliterárnu skutoč-

nosť a jeho výpoveď možno ve-rifikovať, zároveň však vďaka svojmu estetickému rozmeru plní aj funkciu umeleckého diela. Takže tento žánor syn-kretickej povahy, dynamický a variabilný, obsahuje dve rovnocenné pravdy: pravdu skutočnosti i pravdu umelec-kej výpovede.

Ale o týchto veciach som už hovoril na seminári, ktorý sa uskutočnil pred tromi rokmi. Odporúčam záujemcom pozrieť sa do Literiky č. 2 z roku 1996.

Anton Habovštiak

FOTO: Peter Prochazka

Súhlasím s pripomienkou, že otázku či vymedzenie lite-ratúry faktu treba ešte bližšie špecifikovať a usilovať sa o jej presnejšie vymedzenie. Referent je priam povolaný, aby sa ňou aj naďalej zaoberal; šty-ridsaťtri knižných publikácií, ktorým venoval starostlivú pozornosť, je dokladom jeho zodpovedného prístupu k tejto problematike. Referát možno charakterizovať ako „super re-cenziu“ viacerých prác, patrí mu zaň zaslúžené uznanie.

Otázka pojmu literatúra fak-tu je zložitá, nelahko riešiteľná vo viacerých prípadoch. Ako príklad si dovoľujem uviesť svoj román *Plátennícka pieseň* s predĺžením deja do obdobia medzi dvoma svetovými vojna-mi. Mojm cieľom nebolo doku-mentovanie zaniknutej profe-sie, akou bolo u nás plátenníc-

nuje málo priestoru. Ako sa pamätám, kedysi sa cielavedome vydávalo pomerne mnoho tejto literatúry, a to z rôznych žánrov. Ale venovali jej pozornosť aj kritici, veď v Mladých letách vyšli teoretické knihy o detskej literatúre od Šmatláka, Poliaka, Klátika, Kyselovej i ďalších. Dnes sa touto problematikou zaoberá asi len pracovisko na Pedagogickej fakulte v Nitre. Nezaujímam teoretikov zaoberať sa detskou literatúrou je podmienený asi aj tým, že nemajú možnosť publikovať svoje články. Kedysi v Československu mali azda jediný, takpovediac federálny teoretický časopis *Zlatý máj*, v ktorom publikovali českí odborníci po česky a slovenskí po slovensky. Po vzniku Slovenskej republiky sme založili časopis *Bibiana*, ktorý niekoľko rokov umožňoval teoretikom i kritikom detskej literatúry publicitu. *Bibiana* z ekonomických dôvodov už vyše roka nevychádza, čo pokladám za absolútne nesprávne, lebo kritici i historici detskej literatúry stratili možnosť publikovať svoje články a vyvíjať si názory. Kedysi sa robili aj špeciálne hodnotiace semináre teoretikov, vydavateľských redaktorov a často aj autorov o detskej literatúre. Bolo dobrým zvykom, že slovenskí historici sledovali aj detskú literatúru a publikovali na ňu svoje názory, nepodceňujúc jej význam a dôležitosť v slovenskej kultúre. Žiaľ, posledné roky, okrem spomínanej Nitry, nepoznám teoretickú publikáciu o detskej literatúre, ak ňou nie sú niektoré prednášky, možno aj skriptá na našich pedagogických fakultách.

Luboš Svetoně

Moji predrečníci, najmä pán Marušiak, už naznačili určité

hrozby dehonestácie literatúry faktu zo strany širšej i relatívne fundovanejšej verejnosti. Podľa môjho názoru tomu, čo si skutočne názov *literatúra faktu* zaslúži, sa dnes krivdí predovšetkým z dvoch strán. Jeden smer krivdenia súvisí so stavom súčasnej publicistiky – a povedzme si to priamo – s jej jazykovou a štylistickou biedou. Publicisti, ktorí sa naučia využívať rôzne literárne trópy, metafory, symbolizácie alebo iné kučierky, sa nezriedka začínajú považovať za hotových autorov literatúry faktu. Nielenže samých seba za takých považujú, snažia sa tiež prostredníctvom umne cielenej propagandy presvedčiť verejnosť, teda potenciálnych čitateľov, že sa im dostáva do rúk hodnotné dielo literatúry faktu. Argumentujú najčastejšie autenticitou: skutočný, pravdivý príbeh, na základe osobných stretnutí... Doteraz hraničnými autormi tejto skupiny sú takzvaní vykrádači. Bez ohľadu na autorský zákon vykrádajú z iných kníh myšlienky určitej osoby a vo svojej knihe ich prezentujú, ako keby to práve im táto osoba začerstva v interview prezradila všetky tie múdrosti. Pritom túto osobnosť – zväčša ide o populárne osobnosti politického alebo hereckého života – možno nikdy v živote nestretli. Druhej krivdy sa literatúre faktu dostáva od niektorých jej predstaviteľov. Žijú totiž v predstave, že literatúra faktu je iba prestupná hranica k umeleckej literatúre, beletrii. Literatúra faktu však má sama osebe neoceniteľnú hodnotu, v niektorých sférach sa s ňou nijakovsky nemôže merať ani takzvaná vyššia publicistika (mlčím o vykrádačskom hnoji) a ani beletria.

Literatúra faktu sa teda musí brániť proti pokusom o implantácie kvalitnejšej publicistiky do jej tela i proti pokusom spraviť z nej napohľad skromnú, v skutočnosti mimoriadne ctižiadosťivú komornú pani beletriu. Tým, pochopiteľne, nemienim naznačiť, že som proti žánrovým presahom, božechráň, kvalifikované presahy obohacujú. Len je nepochybné, že nekvalita sa rada skrýva pod závoj presahov.

Ladislav Švihran

FOTO: Peter Procházka

Eseje si my, autori literatúry faktu, nedáme zobrať, patria do literatúry faktu. Ďalšia vec: keď pán Andruška hovoril, že hodnotí štyridsať až štyridsaťtri kníh literatúry faktu, ktoré vyšli – a k tomu asi nezahrnul všetky diela – myslel som si, že žartuje. Ja sa literatúre faktu venujem nielen ako autor, napríklad ju aj recenzujem, ale ani zďaleka som nepredpokladal, že vlni vyšlo až tak veľa kníh. Mnohé z nich som evidoval, mnohé nie.

Chcel by som však hovoriť o istom zaujímavom fenoméne. Vieme, že súčasná beletria akoby zabudla na básnické ozdoby. Metafora sa len zriedkavo mihne, personifikáciu akoby autori nepoznali. Ani mnoho iných trófov. Mám taký dojem, že literatúra faktu prebrala – čo je podivuhodné – práve tieto básnické ozdoby,

Milan
Jurčo

V PREDLŽENÍ TRADÍCIE, ALEBO BEZ NEJ?

FOTO: Peter Procházka

Prof. PhDr. Milan Jurčo, CSc.

Narodil sa roku 1931 vo Východnej. Je profesorom teórie a dejín slovenskej literatúry na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Je autorom mnohých štúdií a odborných článkov, knižných monografií a portrétnych štúdií (L. Zúbek, J. Blažková).

Začiatok a koniec referátu P. Andrušku o produkcii, prínosoch a mankách v oblasti teórie a praxe literatúry faktu za rok 1998 sú očividne v rozpore. Úvodné vety sú formulované značne kriticky, najmä vo vzťahu k údajne neuspokojujúcej klasifikácii a triedení textov diel literatúry faktu, záver však práve z tohto aspektu vyúsťuje priam do rezignácie, akoby v procese práce nad referátom postupne demobilizoval, aby sa nakon prispôbil pragmatike, ktorú podrobil kritike. I keď na začiatku sľuboval pokračovať v literámohistorickom exkurze, po nečakanom obrovskom časovom preskoku sa obmedzil len na pripomenutie oficiálnych úsilí o legitimizovanie organizačnej základne ponajprv vytvorením sekcie na pôde bývalého Zväzu slovenských spisovateľov a potom ich zavŕšením v akte založenia Klubu literatúry faktu už na úsvite tohto desaťročia.

Z hľadiska merita veci nepovažujem túto pripomienku za relevantnú preto, že sám fakt vytvorenia organizačnej platformy, združujúcej nielen autorov, ale aj pseudoautorov, nepôsobí na rozvoj chápania podstaty literatúry faktu inšpiračne, ale skôr inhibične. Práve na besedách členov Klubu neraz vznikla atmosféra, v ktorej sa akousi tichou dohodou teoretické

Ak je Kaliský v prevažnej miere historicko-dokumentárny, Čomaj epicko-dramatizujúci, Vároš figuratívno-postavový, Kalný je ich komplementarizujúcim náprotivkom. Neúnavne až posadnuto vytrvalo pátra po príčinách spoločensky osudového až tragického. V neprehľadnom víre dejinných udalostí usiluje sa vyhmatáť a poodkryť zmysel existencie obyčajného človeka. Píše o tom, čo nesporne patrí do dejín ľudstva, pretože sa dotýka celých etnických skupín, ale o čom oficiálna história mlčí, respektíve čo eviduje len drobnými písmenami hlboko pod čiarou. O tomto, avšak aj o všeličom inom sú reportáže S. Kalného, v ktorých sleduje osudy slovenských presídlencov i vysídlencov v širokom diapazóne stredo- a východoeurópskych geografických súradníc. Kalného pozícia je akoby predurčená významom toho, ktorý kráča v tieni druhých. To však neznamená, že by bol svojim významom menší. O čo menej píše o atraktívnych udalostiach a výnimočných osobnostiach, o to je jeho výpoved' spoločenským dosahom podstatnejšia.

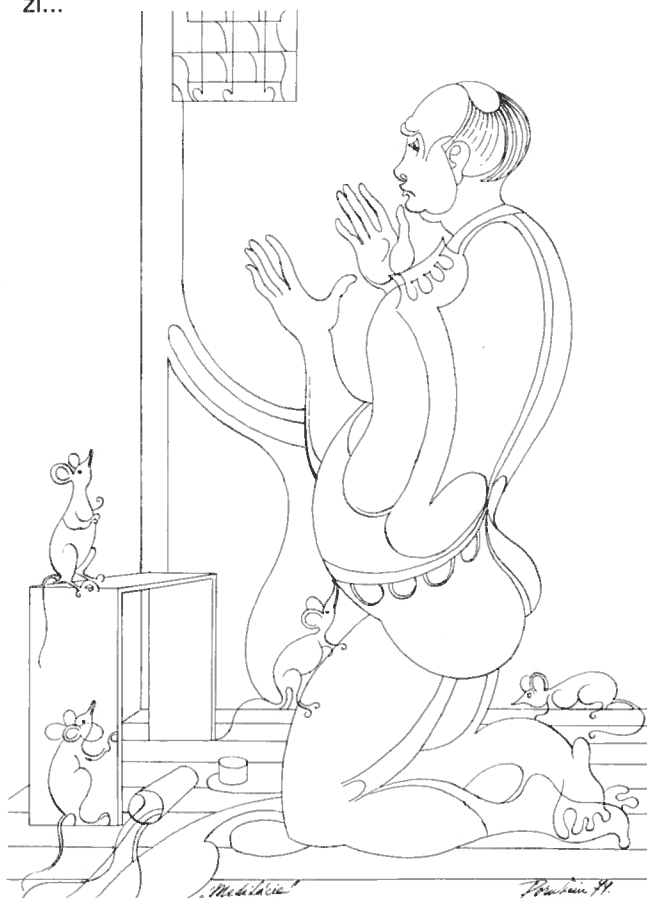
O málo pevnom a málo zreteľnom povedomí žánrového poľa literatúry faktu najviac prezradia komentáre ku knihám, ktoré Andruška zaradil do priečinka s označením „ostatné“. Jeho cit pre žánrovo-druhovú diferenciáciu sa však rozkolísal už pri prózach Tomáša Winklera, sústredených do knižky *Čas pred nesmrteľnosťou*. Ako viackrát predtým, aj v tomto prípade vyslovil len všeobecnú impresiu: *Winkler je nielen čítavý, ale dokáže vyčariť aj novú informáciu...* A to je, pravdaže, na margo tejto materiálovo bohatej a svojou históriou tak trochu záhadnej knižky nesporne málo.

Do posledného priečinka Andruška zaradil diela rozličnej žánrovo-druhovej povahy, počnúc od artefaktov očividne beletrizujúcich (J. Bob: *Čas kniežat veľkomoravských*) cez monografické zborníky, zostavované k výročiam jednotlivých miest a obcí, až po knihy-monumenty dokumentárneho charakteru bez ašpirácie na prítomnosť estetickej funkcie: Lesňákov *Listy z podzemia*, koncepčne aj formovo impozantné *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*, príležitostný zborník osobnostných vyznaní mestu Nitra... Napokon aj Andruška ich spomína len evidenčne, nie hodnotiaco.

To, čo nás v tejto súvislosti najviac irituje, je pocit, akoby považoval za zbytočné vlastniť hlbšie povedomie o osobitnom charaktere fenoménu literatúra faktu. Ibaže zo zjavného literárnoteoretického manka logiky vyplynula absencia pevných axiologických kritérií. Na analyticko-syntetické interpretácie nebolo dostatok žánrovo-poetologického inštrumentária. A tak sa referent uspokojil s glosami anotačného charakteru, v ktorých sa navyše „odpichuje“ od čiastkových postrehov recenzentov, respektíve od výrokov uvedených v edičných poznámkach. Je príznačné, že ani v jednom prípade si nedovolil „prepych“ hlbšej významovej a výrazovej analýzy textov.

Potenciálny referent by mal mať možnosť zoznamovať sa s literárnou produkciou nie jednorazovo pred zostavením referátu, ale postupne, v priebehu celého roka. Mal by sa zapájať do recenzentských aktivít... Potom by mohol v rámci súvahy aj porovnávať a hodnotiť, naznačovať možné perspektívy. Nie nepodobne ako autor LF aj budúci referent by mal mať dost času na objavy v štruktúrach jednotlivých žánrov. Veď dozaista nejde v prvom rade o to, aby sme si v kalendári zaškrtili jednu z akcií, skôr by malo ísť o prínos každej akcie k inšpirovaniu tvorivého procesu.

Ak P. Andruška už prišiel na to, že aj literatúra faktu je schopná poskytnúť čitateľovi hlboký zážitok a zároveň sa mu štedro odmeniť „navšňením“ nového poznania, aj NLC by si malo uvedomiť, že ak chce zabrániť tomu, aby hodnotné diela LF bezozvenne zanikali, musí posunúť termín konania seminárov na koniec marca až začiatok apríla. Ani to, pravdaže, nestačí! Ak sa skutočné hodnoty majú zúročiť v spoločenskom a literárnom procese, musia sa prepojiť štruktúry organizačné s konceptotvornými. Domnievam sa, že je nevyhnutné, aby redakcia Literiky nadviazala trvalú spoluprácu s vedením Klubu literatúry faktu. Len tak sa môžu eliminovať, respektíve aspoň redukovať každoročne sa opakujúce námietky proti nepresnému a nespravodlivému vyhodnocovaniu diel LF, nielen na seminároch, ale aj v rámci jednotlivých literárnych súťaží...

definovať, keď sme si prisahali na niečo nedosiahnuteľné, keď sa všetci okolo nás odúvali a nebolo konca, stretli sme sa vo štvrtok o štvrtrej, to sme si zapamätali, bolo to š, š.

Keď sme nevedeli už ani to, čo sme kedysi dávno vedeli, stretli sme sa pri kine Tatra v tom podchode, no ja som neprišla, myslela som si, že sa máme stretnúť v Tatrách, keď sme dopili kávu a dofajčili poslednú cigaretu, mne sa nechce ísť na záchod, povedal, keď sa už stmievalo a keď už nič viac nemusel povedať, vymyslel si meniny na každého dvadsiateho siedmeho a oslavovali sme ich každý mesiac, keď sme sa zbláznili, aby sme sa nemuseli viac blázníť. Zviazal mi rukávy na košeli a znásilnil ma. Bola to hra. Všetko je hra, kým má kulisy, hercov a štipku dôvtipu, keď mráz bol v lete a sánkovali sme sa na jar. Boli sme nenápadní, ako tie sánky v lete, tak sa sánkujeme, povedal, čo cítil, keď si vkladal do tašky škatuľku prezervatívov, nepovedal, kde sú tie časy, čo nie sú, ale boli, boli: visí to vo vzduchu, minulosť nie je. Stačí ju chytiť a strhnúť ako znovu čistú bielizeň a znovu niečo prežiť, ale načo, je to tu, tie myšlienky, čo nás prepádávajú na ulici ako medvede ľudí...

Príroda je všemohúca, ale nie všemohúcejšia ako Pán Boh, o ktorom by niekto smelo a hriešne tvrdil, že je jej súčasťou. Vo štvrtok štrnásteho si kúp Pravdu. To si zapamätáš, š, š.

Z jedného dňa som si zapamätala, ako som sa pozerala von mojím oknom. Ale je naozaj moje? Patrí mi? Mne? Nie tomu dedkovi, čo tu býval predtým? A vôbec – odkiaľ viem, že to bol dedko?

Z druhého dňa som si zas zapamätala tie kamienky cestou na Pařížsku, kde bývajú samí bohatí ľudia. Kamienky sa leskli, boli príjemne vlhké ako po rannej rose, sledovala som ich.

Z tretieho zas počmáranú lavicu v škole, také zaoblené tvary keramickým perom – čiernym.

Štvrtý deň – to š, š... štvrtok bolo štrnásteho, Praha bola pražská, aj ľudia naokolo – usmievaví. Tvrdili, že podobne oslavujú medzinárodný deň smiechu. Celý deň si rozprávajú vtipy, vyjdú si na Vyšehrad... Neverím.

Piaty deň – kvietkovaná sukňa pani profesorky.

Šiesty – bez školy. Doma? Lietali holuby. Lietali? To si až tak dobre nepamätám. Rozbúchalo sa mi srdiečko a potom sa zas vrátilo do svojich koľají. Zsvietilo slnko, keď som bola malinká, vstala som o pol štvrtrej, babka mala narodeniny, išli sme jej blahoželaf, mama niesla narcisy, tato fľašu, všetci spali a mali otláčené tváre. Dnes spala pani Kroupová a takisto mala otláčenú tvár, šírila sa od nich taký čudný pach, akoby plienky, a napokon, prečo nie, prečo nie?

Nedeľa – vyslnená, vysnívaná. Boli sme spolu. Siedmy deň bol najhorším dňom v mojom živote – ale chod', hovorím si, takých ešte bude... Nedeľa vyslnená, ten sprostý červený deň v kalendári. Ale chod'...

Rozišli sme sa.

Tu ma pichá, tu ma kole... Som doma a opakujem si látku z dejepisu. Tu ma pichá. Asi pečeň. Som doma a pomaly končím. Keď som ešte chodila s Frankom, sľúbil mi, že mi kúpi to, čo vyslovím do troch sekúnd: počítajte!

Ešte ma pretiahneš? Už asi nie, Danko. Už žijem s inou ženou. Ale bolo by to strašne pekné.

Je to ťažká žalúdočná choroba. Taký kameň mi tam leží. Som bez Franka, a napriek tomu som stále s ním. Na hodinách nemčiny. Ešte vždy sa na nich nič podstatne nezmenilo, i keď by sa radšej malo. Spolužiáci vidia, že toho veľa neviem, no jednotky od Franka dostávam stále. Nemá to švih. Prestanem chodiť do školy. Som zvedavá, či aj potom ma Frank bude tľcť, alebo sa na to vykašle. Tie bitky by teraz boli pre mňa ponižujúce, ale o nič ponižujúcejšie ako tá nevšímavosť. Ako a kedy mu vlastne napadlo, že ma nechá? Pre koho? Kto to je? Môže sa mi vyrovnaf? Bude ju bifať, opustí ho? A čo ja? Už ma definitívne nechal? Čo ak je to iba sen? A čo ja viem, čo je sen a čo je skutočnosť? Žijem vo viacerých svetoch, vždy som tá istá, len v inej podobe. V noci na chvíľu vystúpim zo svojho tela a tých ľudí, s ktorými sa mi sníva, naozaj stretávam. Oni sa stretávajú so mnou, lebo ináč si to neviem vysvetliť. Musí to mať nejakú pointu. Doma roztriešťujem svoj život na niekoľko svetov. Nie je to svet školy, Bratislavy a Prahy. Mám svet s Frankom a mám aj svet s Bratislavou. Prívetmi žijem s Kamélom, s kráľovnou a niekedy je to len tak, že ich sledujem, spolocím s nimi a modlím sa, aby niečím podstatným nezhrušli. Ani nemusím na nich pozeraf: otvorím oči, až keď je po všetkom. Postavičky ostali nezmenené, len čosi pribudlo do ich minulosti. Do minulosti, pretože sú to pre mňa ľudskí tvorovia, čiže majú minulosť (prítomnosť ani nie) a aj budúcnosť, pretože ich v najbližšej prítomnosti nehodlám opustiť. Možno oni by ma chceli, ale zas až natoľko ľudskí nie sú. Nie sú, a predsa sú – moji.

Opúšťam priestory svojej (svojej?) školy a takáto myšlienka mi odiera spánky: zajtra do školy...

Opúšťam priestory svojej (svojej?) izby a takáto myšlienka ma štekľí okolo žalúdka: zajtra sobota...

Nevravte mi, že Kamél nie je. Nevravte mi ani, že aj všetko ostatné je iba výplod mojej fantázie. Nie. Nie je. Nevravte mi to. Napokon – čo ak sa mýlite vy? Čo ak ste vy umelí? Umelí tým, že tiež žijete len v niečej hlave. To predsa nemôžete vedieť!

On jej povedal, že je kurva, a ona sa tvárila, že nepočuje.

Na Pařížskej mi to zdvihla žena (u Franka). Zľakla som sa a tak strašne ma to prekvapilo, že som sa nezmožila na nič iné: zložila som. No nedalo mi to a znovu

„Preto sa pýtam, lebo som videl z auta len piatich. Pre nič iné.“

Pýtam sa svojho chalana (po Danielovom odchode): Dnes sa mi nikam nechce ísť. Nemôžeme byť doma? Žeby sme zostali doma upratovať? on na to, a ja, že prečo upratovať, a on, že či myslím na niečo iné, a ja, že tipni si, a on sa zamyslel –

Bol máj a vonku bolo teplo. Toto je záblesk na môjho chalana. Čas je minulý len vzhľadom na prítomnosť. Keď si zažijem záblesky, sprítomňujem. Nezriedka sú voči mne zaujaté. Ale viem si veľmi dobre predstaviť, že by to mohlo byť aj inak. (Ešte iskrička a som v záblesku. Ešte iskra a som vo sne. Ešte jedna a neviem o sebe, a tá druhá... nesnívam...)

Nesnívam. Som tam, lebo sa mi zachce(lo). Vzhľadom na minulosť som budúcnosť, len nie prítomnosť, len nie prítomnosť, len nie, len nie... nielen...

Chalan kladie debny po stole, po stoličkách. Zmesím sa na stôl? Nejako automaticky zo mňa padá šatstvo... len nie z prítomnosti, všetko je výplod spomienky... sľubujem...

Utkám z nej nič, nech sa viaže.

To isté uňho. Možno s tým rozdielom, že sa viac nudí, pretože pri pohľade na jeho tvár, ktorá ešte včera tvrdila, že je preč zo sna, že mu jednoducho utiekla (a nechcela dať), som o tom stopercentne presvedčená.

On hľadá dierku... a čo ja?

A čo ja?

A ja čo?

Blúdím a túlam sa, neuvedomujem si, že aj tá spomienka z niečoho musela vzniknúť. Keď len nadvižem, bude sa to do hluchoty opakovať... blúdím a túlam sa... túlam sa a blúdím... až do vyčerpania, hoci ma to už tak nevyčerpáva (a malo by – spomienka má už rok). Spomienka na spomienku dve minúty, čisto teoreticky by mala byť spotená (a ja som v poriadku? a vôbec – ďakujem si za ňu?). Veď mi neprináša ani toľko, koľko studená sprcha, tak načo tento cirkus? Všetko raz vzniklo. Iná vec je, či to bolo nevyhnutné.

Súhrn: dierka, teplo, otázka a spomienka = záblesk č. 1

Záblesk č. 2: Kdeže záblesk, to bolo osvietenie, žiara a nemohúcnosť. Všetkým myslím to, že predsa nemôžem vedieť, čo sa bude diať, ani odkiaľ to príde, ani v akej dimenzii sa počas toho ocitnem, záblesk nevie, že si ho vyberám za záblesk, a nikde nie je napísané, že sa mi musí páčiť. Tak načo je niekedy teplo? Mám viac príčin, že ich ľúbim, záblesky moje. Za nič nemôžem, len si ďakujem, či záblesku, či komu, či komu vlastne, komu...?

Sedeli sme v rozhlase, svietilo slniečko. Chalan si dal čínsku špecialitu, ja čiernohorský rezeň. Prišiel Attila: chalan si s ním (ako s kolegom) potykal. Dáma

má ešte len šesťnásť, nemusí vedieť, že prekrížený príbor môže znamenať svoje. Budete ešte jesť, slečna? Attila sa tu serie dlho, nemám ani čas na môjho chalana. Potajme mu pod stolíkom obchytávam nohu nohou. A potom ruku rukou. Všetko sa zmesťilo do záblesku č. 2, lebo slnko bolo rovnaké nad nami všetkými. (možno práve preto) Všetko také isté, len my iní. A to preto, lebo si to okolo seba robíme iným. Nechcela som mať a mám. Nezúčastňujem sa. A predsa som tu. ZÁBLESK. (tiki taki, taki tiki...)

Po Attilovom odchode by som najradšej vyvetrala, ale aj to len v prípade, že by sme boli spolu všetci traja v redakcii. Na čerstvom vzduchu nevyvetraš, povie chalan a ja to cítim ako ďalší z radu nedostatkov. Nič nefunguje, všetko je pokazené. Ešte to ani nemalo čas vzniknúť, povie chalan a ja dojedám kvôli prekríženému príboru.

Som taký lenivý, nič sa mi nechce robiť.

Mne by sa aj chcelo, ale nechce sa mi rozmýšľať čo.

Zrazu začal fúkať taký silný vietor, že zo stolov padali na zem nielen jedálne lístky, ale začali padať aj príbory, taniere, snečníky, a napokon stoly. Obzriem sa a vidím spadnutého čašníka. Potom spadne môj chalan.

Postavím ho. Vraví, že mi dáva kopačky.

Vracali sme sa do redakcie, utekali sme cez ten hustý dážď, povedal mi, že nenávidí dotyky. To odkedy? Záblesky vo výfahu: čo si len teraz počnem? Vyžmýkam si vlasy na zem a nechce sa mi postaviť. Zato chalan sa chystá do Viedne a káže mi, že mám zostať v redakcii. Chybne som zareagovala, to je všetko.

Ale ten dážď bol taký prudký... veď to si predsa každý musel všimnúť!

Vniknúť do hĺbočiny, aj tam je veľa tajomna...

A prečo práve tajomno je tajomné?

Chcela by som vedieť, čo asi tak robí chalan, ktorý niesol babe tašku a bol celý udýchaný... Veď už to bude rok... Treba zájsť na Žižkov a vystopovať ho... vnímam to ako povinnosť, plánujem si to na stredu...

Zasa sa učím (ale odbočujem od látky, ako trafená). Príliš sa zaoberám Kamélom a sama sebou, neviem, neviem, či sa z toho niečo vykľuje. Marianne hrozí reparát z fyziky. Mne povedala češtinárka, že budem musieť tiež pridať. Tiež pridať a robiť reparát je, myslím si, poriadny rozdiel. Už sa blíži vysvedčenie. Fyzikár asi výborne predpovedá – ide polročné vysvedčenie a ona už vie, že na konci roka hrozí Marianne reparát. Mám stôl k oknu – pozorujem holuby. Už som si ho skúšala otočiť, ale vtedy vidím starý vodovodný kohútik a znásobuje sa kvapkanie, ktoré prehlušuje ticho v mojej hlávke. Kamél sa mi v nej skloňuje v každom páde. Nechám, nech sa z neho stane moderátor. (podotýkam: vyrábala som si ho s vedomím, že sa s ním

Zhrnutie: pol litra vína.

Naozajstne:

už nie som v sne, môžem písať. Čo sa odohralo: bola som na Žižkove. Vlastne neviem, či sa povie správne „na“ alebo „v“. Každopádne. Chalana sa mi nepodarilo vystopovať, hoci som si už doma nakreslila jeho rodokmeň. Rodokmeň bol krátky a na malom papieri, pokúšala som sa zistiť viac. Od chalana viedla tenká čiaračka k babe Gabike. Možno na ňu bude ešte spomínať. Vošla som do obchodu. Aj on niekedy zájde, ale bohvie, jeho mama, ktorú som v živote nevidela:

Vlasy má ako koberec. Príde domov: oblečie si sako. Na golieri zažraná špina. Povysáva si vlasy. Nieкто jej dá pusu na tú hnusnú lícnu kosť. Za mesiac jej tam narastie vred. Ona je vred. Ide do záhrady. Špina za nechtami, keď sa z nej vráti. Leto – nejaká dovolenka? Existuje nieкто, kto ju volá „mama“. Znamienka krásy na chúlостivých miestach (v podstate na všetkých troch). Ide na záchod. Uľaví si. Vykrútené pery. Večer číta Slovenku. Sadlo na bruchu. Prvé, druhé, tretie. Bradavica na nose. Trojročná. Vyzuje si topánky, ška-redo sa zaškerí.

Ešte chvíľu o nej hovor a doserieš ju celú.

Pán Kroupa sa ponúkne, že mi spraví zvonček. Najprv sa teším, no potom – kto bude zvoniť? Ved' sem nikto nechodí. Náhle si spomeniem, že môže prísť moja spolužiačka Marianna alebo spolužiak Wiczyslaw. Alebo obaja spolu.

Pán Kroupa mi včera namontoval zvonček a už dnes mi zazvonil. Volal mi Frank, čo to zasa má znamenať, že som nebola na posledných troch hodinách. Chvíľu som ticho. Povie, že ticho neznáša. Neznáša ho preto, lebo už nemusím odpovedať, vie, že som blbovala. Pýta sa, dokedy to asi bude trvať. Či sa nebojím, že ma z tej školy vyhodí. On má byť za moje konanie zodpovedný?

Frank, budeš mi musieť zaplatiť nájomné, hovorím mu.

Frank tresne slúchadlo a na druhý deň nepríde do školy.

Záblesk č. xy: materská škola: všetky deti spia, na stene visí taký komunistický obraz: je celý červený a na ňom – rozosmiate dieťa s holubicou na dlani...

Dodatok k záblesku: otvorené okno, ľudia chodia okolo, tá vedľa mňa má otvorené ústa. Psssssst! počuť zo všetkých strán súdružku. Oproti krčma, o dvá-nástej siréna.

Chcela som byť v materskej škole taký vodca, a kto ma neposlúchal, vypadol z našej skupiny, a všetkých som nahovárala, aby sa s ním nebavili. V škole sme sa stretli dve sokyne, a keď tá druhá ochorela, nahovárala som ostatných, že keď príde, nikto sa s ňou nemôže baviť. Po chorobe prišla a bavila sa s ňou len tá najväčšia humusáčka. Tá chorá je teraz jedna z mo-

jich lepších kamarátok – Petra. Kamarátky mám radšej ako kamarátov, cítim sa pri nich istejšie, keď je teplo. (ako s kamarátom Frankom) Alebo Olom, alebo hocikým iným.

Frank, okrem toho, že vyštudoval medínu v Prahe (Frank ako MUDr.), pracoval rok ako gynekológ. Hneď nato ho vzali na FFUK do Bratislavy na dvojodbor filozofia – nemčina (Frank ako PhDr.). Rok pracuje na výtvarnom lýceu v Prahe. Externe pre rádio Novina, kde vysiela každý štvrtok a v sobotu večer svoju literárnu reláciu. Ešte ani raz mu nenapadlo, že by ma mohol pozvať a že by mi mohol klásť presne tie isté otázky, ktoré mi po večeroch kladie môj Kamél, a tie isté, ktoré si kladiem ja a na ktoré sa každý deň pokúšam odpovedať vždy niečo iné a vždy niečo originálnejšie. Už to robím zo zvyku každú sobotu. Čo tak si kúpiť fotoaparát (Bratislava oproti Kyjevu) a každý raz sa aj odfotiť, mohla by som vydať knižočku o tom, ako vznikol rozhovor samej so sebou. Príprava a celý proces. Či by to nieкто kúpil, je otázne. To povedal Frank, ktorý ešte popri aktivite v rádiu Novina celých desať rokov vlastní vydavateľstvo OKO. Počas nášho sedemročného vzťahu (s malými prestávkami) mi tam nebol schopný vydať ani jednu knižku. Mariannu a Petru upozorňujem, aby nespravili zbytočnú chybu: nesmú sa prenáhliť a nič kúpiť z toho vydavateľstva. Frank má aj predajňu, kde má zamestnaných svojich ľudí. Franka obdivujem a som naňho pyšná... ale do toho kníhkupectva aj tak nikdy nevstúpim!

Vysedávam u Ola v redakcii a hrajkám sa na počítači. Oldo sa hrajká s fotkami a s lupou a povie mi, že ak ho neprestanem otravovať, vyhodí ma. Má tam ešte jednu kolegyňu a skoro troch kolegov. Nikto si ma nevyšima, len Olovi nie je po vôli, že mu dokola opakujem: teraz, keď si ňa chcem predstaviť, už nemôžem, už si ňa neviem v hlávke premietnuť, tak si pribral...

U Oliho mám najradšej upratovača. Pravidelne o pätnástej hodine sa vo dverách objaví hluchonemý mladík v červenej kockovanej košeli a nových montérkach na šnúrku. Pozdraví nezrozumiteľne „dobrý den“. Nikdy mu neodzdravím. Povysýpa koše vo všetkých miestnostiach, aj v Olovej, aj v kuchynke, a celý čas na mňa pritom pozerá. Všimla som si, že mu každá z Olových kolegýň odzdraví a berie ho vážne. Smejem sa do sýtosti a Olko sa ma pýta: čo je ti k smíchu? (on to nevidí) To je už len otázka, čo vidím a čo nie. Olo nevidí veľa podstatného, preteká mu to pomedzi prsty ako voda. No bola v tejto chvíli dôležitejšia Olova lupa ako hluchonemý mladík s horlivo červenými lícami? Dostane od Ježiška walkman, lebo je teenager. A kráča. Na ruke má hodinky, aby predsa vedel, koľko je hodín. Keď mu zastanú, nevie sa zorientovať. Hluchonemý s červenými líčkami. Mne nerozumie (hovorím po slovensky). Na tie líca mu možno dáva nieкто doma pu-sy... ktohovie...

Píšeš o chalanovi zo Žižkova. Si krava, zasa iba ako pées. Ved' Ty si mi o inom ako o nejakom bezvýznamnom sne nič dokopy nenapísala. Ale ja Ti zato napíšem: našla som si chalana, ale iba spolu spávame. Zoznámili sme sa v električke, číta tie isté noviny ako ja. Už ani neviem, ako sme sa dali do reči. Zrazu sme sa ocitli uňho doma a čo... to... bolo... ja som nepolepšiteľná, ale teraz... bolo to krásne a vôbec to nebolelo.

S bratislavskými pozdravmi

Petra

Praha 23. januára 1998

Milá Petra,

dnes som zasa nebola v škole. Vychystala som sa ta na deviatu (ako som mala), ale neodvážila som sa vybrať tým smerom, keď ma čakala tá písomka z češtiny a matiky. Je mi ľúto, že som v škole nebola, lebo som sa večer pripravovala a bola som si istá, že to neskopem. Ale mám už pred školou taký panický strach, že sa nedokážem ani na minútu odreagovať.

Napísala som dve poviedky, erotické, odvážne a kľžu sa ako po masle. Okrem toho som začala písať román o spoznávaní seba samého, o tom, do akej miery sa ľudia zaoberajú inými, o tom, aký obrovský význam prikladám opisu akýchkoľvek vecí a ich trvácnosti. Píšem uvoľnene, nič ma nezabrzdí a sem-tam si pri svojich zážitkoch poplačem. Stačí mi pri písaní šteklenie v brušku, keby si sa pýtala, načo píšem. Sčasti píšem o Frankovi, ale českým dialógom a vôbec češtine sa vyhýbam, vzhľadom na to, ako ju ovládam. Dám Ti ho asi prečítať a potom pochopíš, prečo som sa rozišla s Frankom. Koniec koncov, nie je to nepochopiteľné. Román píšem zámerne krátkymi vetami, už mám o sebe predstavu najvyššieho a Pána Boha ako môjho zastupiteľa. Už sa nemôžem v ničom pomýliť. Už nič nepokazím, som v takom štádiu pokročilosti. Iba v láske mám medzery. A to také, že keby sa mi Frank čo len na minútu uvoľnil, hneď by som si ho vzala za muža, aby ma už viac nemohol podvádzať. Môj kamarát Dado mi povedal: myslíš si, že by sa to tým vyriešilo? Podľa mňa ani toto nie je omyl, som jednoducho dokonalá a aj dokonale konám, som si toho vedomá.

Čo sa týka zábleskov: niežeby to bola ich sila... Preto sa volajú záblesky, to je ich podstata. Podľa toho ich môžem charakterizovať. No ako inak by si ich pomenovala? Spomienka nie je záblesk, spomienka je totižto NA záblesk, a to je predsa rozdiel. Vďaka spomienke však záblesk nadobúda hodnoty, aké vlastní. Alebo? Musím si na záblesk spomenúť. Respektíve spomienka v tomto ponímaní môže byť ozaj čosi veľmi iné s oveľa dlhšou cestou k cieľu. Spomínať môžem a môžem spomienku kedykoľvek dopĺňať, záblesk sa vynorí... Ale nemusí sa vždy vynoriť, môžem chcieť spomínať na záblesky, a vtedy mi celkom určite nejaký záblesk napadne. Nie je to ani nápad, nad ná-

padom musím dlho rozmyšľať, hoci to tiež nie je pravidlom. Vidíš, aké sú záblesky zdraviu nebezpečné? Ja z nich normálne môžem ochorieť. Nemôžeš totižto tvrdiť v krásnej situácii (krásne situácie rozumej u mňa MOJE záblesky), že TOTO si chceš zapamätať, aby si si v hlávke do počtu uchovala záblesk č. 1, 2, 3... Záblesk je preto, že sa mi začne v najposvätejšej chvíli. Dostala som záblesk cez písomku, a vtedy ma Frank vyťahal za vlasy. Ako sama vidíš, môže to byť z tohto hľadiska aj nevýhoda zábleskov, že si ich raz hľadala a našla iba ten, že nechceš spomínať na záblesk, lebo Ti je za ním strážne, ale stráááášne ľúto. A chceš ho. Ah jaj, akoby som tvrdila, že chcem mať opäť sedemnásť rokov. Čo je za mnou, po tom viac netúžim, to je základ. (pre rozumných ako si Ty: zbytočnosť) Plakať nad rozliatym mliekom. Atď.

V týchto listoch, milá moja Petra, mám dojem, že sme obe sebecké a že sa samy sebe zaliečame, pretože len s najzhnusenejším ksichtom by sme písali o svojich problémoch, v mojorn prípade to znesie naozaj len môj denník. Alebo sa mýlim... A to už radšej vôbec nepíšem o tom, že si neodpovedáme na otázky. Som nervózna, keď nado mnou niekto stojí, keď píšem. (práve tu bola pani Kroupová, moja suseda, a doniesla mi lekvárové koláče) Ešte sa vrátim k otázkam: slúb mi, že mi na každú odpovieš, a aj ja Ti odpoviem na Franka: rozišli sme sa a tvrdila by som, že nie je podstatné prečo (íha, teraz mám asi pravdu, lebo v niektorých momentoch ma ovláda myšlienka, že sme si aj tak nerozumeli, čo, pochopiteľne, pravda nie je), ale možno dôvody sú vždy podstatnejšie ako podstatné. Čo Ty na to?

Petra, napíš mi, prosím Ťa, čo je nové na Slovensku. Zaujímá ma, či ešte existuje tá lavička z môjho záblesku s Olim. Tam som sa milovala s viacerými, a keď niekedy neviem, o čo v záblesku ide (minizáblesk cudzi), je mi v ňom tá lavička strááášne povedomá. Prejdi sa tam a nájdí päť korún. Tých, čo tam Oli stratil, resp. ja som mu stratila, a o polnoci nemal za čo telefonovať, musel si od taxikára pýtať.

Máš pravdu, Petra moja, záblesky môžu byť krátke alebo dlhé. Ja mám záblesk od včera (zbytočný, z čoho dedukujem, že tým, že záblesko(vou) úlohou nebolo zapáčiť sa, nebolo ani znechutiť atď...). Stačí mi totižto vykloniť sa z otvoreného okna vlaku (a záblesk ako vystrihnutý z letných prázdnin)... Petra, vôbec to nie je jednoduché. Je to zložité ako... ani neviem, k čomu by som to prirovnala... stále si hovoríme o zábleskoch, aké sú krásne a ako ich máme rady, ale Tebe sa nevytvoril ešte záblesk z rozchodov? To sú moje najčastejšie záblesky, z čoho mi automaticky večer (pretože dlho nemôžem zaspať) pretrvávajú v hlave (prečo v hlave – nakoniec, možno v nose, tam je najlepší čuch na blbosti) nemožné sny. Sú nemožné, lebo sa smejem.

Danka

Jongovú, úprimne drzú a citlivú mladú žienku. Sex je súčasťou chuti, ktorá spolu so zvláštnou korenistou vôňou vychádza z jej viet. I tá „najzvrhlejšia“ poloha (...) mi tu pripadá celkom normálna, prirodzená. Sex plynie spontánne s textom a nevyžaduje si dlhšie prestávky, aby si čitateľ vychutnal aj detaily. Závadová neprovokuje k voyeurizmu, nenúti nikoho slintať, hľadať v knižke obrázky... „Hlasy“ a komentáre, ktoré tejto knižke predpovedajú azda i „menší literárny škanďal“, sú podľa mňa zbytočné. U Závadovej som prešiel cez štipkajúce scény (...), mená, miesta etc. bez pristavenia. Z knižky som však vycítil, s čím som sa stretol napríklad pri čítaní (už spomínanej) E. Jongovej alebo pri niektorých textoch Rudolfa Slobodu. Jongová dokáže písať o sexe takým spôsobom, akoby kamarátke diktovala do telefónu recept na koláč – kamarátka (čitateľ) pozorne sleduje slová, aby mu nič dôležité neuniklo, a teší sa, kedy si koláčik doma v kuchynke upeče..., no zároveň si tiež uvedomuje, že tento dezert už vlastne dávno pozná, a tak len s maličkým zašteklením v podbrušku plynule pokračuje ďalej...

Takisto, keď Sloboda náhle v svojej próze nečakane, chlapsky a neokrôchane zahreší, použije ten najhrubší a najneotesanejší výraz, ktorým sa titulujú štavnatí rétorici v štvrtej cenovej, nevyznie to vôbec zbytočne, prvoplánovo, obscénne, či nebudaj pohoršujúco. Stále je to iba súčasť plynutia textu, príbehu – nič, prečo by sa dej mal zaseknúť... Príbuzný pocit som mal pri čítaní novielky *Tretí deň nedela* od Danky Závadovej. Po druhom (plynulom) prečítaní sa mi príbehová zmes už zdala byť viac

zlúčeninou. Hádám si niekedy túto knižku ešte raz prečítam a zistím aj, o čom vlastne je... Nuž teda, už tuším, že nie nadarmo raz Borges (múdro) *utrúsil*, že nie je ani tak dôležité prečítať, ako skôr *znova* čítať...

Martin Gajdoš

OBRAZ A PODRAZ

Skutočné či fiktívne spovede dietok svojho veku predstavujú lákavý prostriedok pre uspokojenie ľudskej prapotreby zdieľať s druhými svoje videnie sveta. Rovnako sú aj naplnením želania hlbšieho prieniku do človeka, do sféry súkromnej, neoficiálnej, ktorá pre mnohých tvorí jedinú hmatateľnú a spoľahlivú oporu. Nakoniec sú takéto vyznania aj prostriedkom potvrdzovania či spochybňovania normy, resp. spôsobov zarúčeného zmysluplného uskutočňovania životných plánov.

Formovateľnosť intímneho umožňuje aj v prípade Danky Závadovej uplatnenie rozmarnej optiky rozkolísanej teenagerky, príznačne balansujúcej medzi nezdolateľnou citovosťou a krutým inštinktom, ktorá osobné nehody bravúrne prerába na náhody a nakoniec z nich robí celkom zámerne sexuálne i literárske provokácie. Ale nielen o tom som chcel.

Pre kohokoľvek má neznámy svet asi najbližšie identifikačné opory v biologických rytmoch. O tom, čo je pred nami, skôr povieme niečo relevantné na základe empirie, ako pod vplyvom racionálne prežutých faktov z druhej ruky. Slová, ktoré pôsobia aj na funkciu bariéry medzi človekom a prostredím, dokážu

suplovať opancierovanie či hrubú kožu ľudských súputníkov zo živočíšnej ríše. Odrážajú tak výpady vonkajška, ktorý je z pohľadu skoncentrovaného ega prirodzene pocitovaný ako povrchný. Problémovosť a konfliktnosť nie sú vo vnútri osobnosti prítomné ako dynamická, pružná ochrana holého ja, ale posúvajú sa za hranice tela vo forme neuspokojiteľného nutkania k činu. Slová sú pre Závadovú tým hlavným nástrojom ich uskutočňovania. Ich sila, spochybňujúca v sebaavedomej indiferentnosti voči tomu, ako sa veci majú v skutočnosti, je očividná. Prostý komentár k životu sa stáva žitím samotným.

Zrejším plusom tohto textu je autorkin spôsob nazierania na česko-slovenské vzťahy, ktorý je oprostý od politizujúceho žargónu. Prezentuje Prahu ako Mekku kultúry, pripodobňujúc ju k modernistickému Parížu či vytvárajúc z nej akési stredo-európske San Francisco, do ktorého putujú všetci, čo bavia po ozajstnom bohémskom živote. Stretávame sa tu s typickými postavami nestálych rojkov a despotov, ktorí podliehajú chladnej nymfe rovnako, ako ona podlieha im. Tápajúca, no nemlčiaca hrdinka nám formou denníka, listov či hravého čmárania po papieri spestruje svoj monológ o živote. Bez akýchkoľvek jazykových či etických zábran. (A to je dobré!) Veď akéže normy dokážu spútať ruky tomu, kto píše provokovaný silným presvedčením o jestvovaní toho záporného ako prirodzenej súčasť bytia človeka. Závadová nedbá na formálnu uhladenosť, pretože jej ide predovšetkým o pregnantný výraz. Dobrá štylizácia samej seba je jedinou vierohodnou možnos-

Zuzana
Stanislavová

QUO VADIS. PÔVODNÁ TVORBA PRE DETI?

*(Slovenská literatúra pre deti
a mládež 1998)*

FOTO: Peter Procházka

Doc. PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc.

Narodila sa 30. mája 1951 v Hačave. Venuje sa literárno-kritickej a literárnovednej reflexii literatúry pre deti a mládež. Pracuje na katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty na Prešovskej univerzite v Prešove. Vydala *Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež* (1995), *Kontexty modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež* (1998) a spolu s O. Sliackym *Kontúry slovenskej literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945–1997* (1998).

Azda až do jesene minulého roka to vyzeralo tak, že sa neodvratne blíži koniec pôvodnej detskej literatúry na Slovensku. Nových kníh pre deti vyšlo tak málo, že napríklad ako najlepšia kniha jari 1998 sa umiestnil 2. diel učebnice *Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ* (autorský kolektív: E. Tibenská, V. Patráš, M. Sedláková, J. Sabol). Ocenenie tejto textovo i výtvarne vskutku peknej a invenčnej učebnice zaiste robí česť jej autorom: signalizuje, že akceptovali hravosť, vtip a tvorivosť ako súčasť školy. Rovnako však môže svedčiť o kríze detskej beletristiky – predsa len sme si zvykli na oceňovanie pôvodnej LITERÁRNEJ, nie učebnicovej tvorby. Napokon môže aj signalizovať konvergentné procesy prebiehajúce medzi detskou beletristikou a „náukovou“ spisbou.

Približne v poslednom štvrtroku, najhustejšie pred Vianocami, sa konečne na knižnom trhu zjavilo aj viac pôvodnej tvorby pre deti, čím sa predstava zániku detskej literatúry nepotvrdila, potvrdil sa však známy fakt, že detská kniha je dnes komerčným artiklom.

nych funkcií“, tvorbu pomocne nazvanú „komerčná“ – dalo by sa možno hovoriť aj o „pop-arte“ – budú v našom pohľade reprezentovať štyri tituly (čo opäť nemusí byť kompletná bibliografia). Vyslovene komerčnou – vo význame vypočítanou na zisk – je publikácia Igora Adamca a Martina Vaneka *Do skakavenia, priatelja* (Ikar), ktorá je knižným variantom rannej relácie televízie Markíza realizovanej jej moderátorskou dvojicou. Kompozične, výtvarne i typograficky je riešená efektne a výpravne, pozornejší pohľad však prezradí, že detaily, vytvárajúce celok, sú väčšinou povrchnými recesnými, parodickými či citátovými „ponáškami“ na čosi už známe, ako je ponáškou sám názov. Nepôvodnosť nápadov, burleskná klauniáda, ale hlavne systémová triviálnosť (občas až vulgárnosť) charakterizujú túto ľahkú zábavu, ktorá má zásluhou priehľadnej štylizovanosti aktérov podobu poväčšine infantilnej šou.

Aj publikácia autorskej dvojice Patrície Jariabkovej a Danice Koršovej *Môj kamarát Kuko* (Art Area) je knižnou realizáciou detského zábavného programu, tentoraz programu STV *Od Kuka do Kuka*, a tiež chce i zabaviť, aj robiť reklamu relácii. Ibaže to, čo u predchádzajúcich autorov pocifujeme ako silene štylizované, je v tejto publikácii predať len výrazom spontánnosti a autentickej empirie rozprávačky, ktorá celkom samozrejme rozumie defom a nepotrebuje sa štylizovať do pozície ich partnerky šaškovanim. V dôsledku toho je sympatická životným optimizmom a úprimnou, až akousi šantivou radosťou zo života a z práce. Knihu možno tiež čítať aj ako svojráznu históriu jednej obľúbenej detskej televíznej relácie, ale zároveň prechádzku zákulisím jej priprav a realizácie s rekvizitami a profesionistami, čo k tomu patria (čím pripomína dávnú knihu N. Tanskej Počkaj, ešte nehráme). Partnerstvo s animovanými bábkami Kukom a Pukom zasa vnáša do textu rozprávkový rozmer. Kniha však nie je rozprávkou, ani náučnou prózou o televíznej tvorbe, ani memoárovou publikáciou – je to čosi ako moderná zábavná knižná „rozprávací šou“ pre deti.

V rámci sledovanej odnože účelovej detskej literatúry hodno ešte spomenúť knihu Jozefa Pavloviča *Hlavolamy, čo zvládneme hravo sami* (Mladé letá), ktorou opäť potvrdil reputáciu vynaliezavého žongléra s jazykom. Prednosťou publikácie je nielen to, že prináša logicky usporiadanú zásobu hlavolamov, hádaniek, rébusov, slovných hračiek, určených na krátenie dlhej chvíle aj na bystrenie dôvtipu, ale aj to, že odkrývaním princípu riešenia jednotlivých typov rébusov priliehavo zasnáhuje detského čitateľa do týchto tajomstiev. Napokon mládež môže zaujať aj kniha patriaca do sféry „špekulatívnej literatúry“, publikácia Miloša Jesenského *Krajina zázrakov* (Agentúra K-Kristína Rybárová, Košice), ktorá je koncipovaná ako sprievodca po paranormálnych javoch viažucich sa na jednotlivé lokality Slovenska. Vo všeobecnej časti autor vysvetlí

podstatu jednotlivých paranormálnych javov a úkazov, pričom iracionálne hľadisko doplní racionálnou hypotézou ich výkladu. V druhej, lexikálnej časti popisuje ich výskyt v abecedne usporiadaných lokalitách Slovenska a všetko napokon doplní vecným a miestnym registrom. Publikácia M. Jesenského ponúka okrem magického, vzrušujúceho sveta iracionality aj možnosť poznať vlastný región z iného, tajuplného hľadiska, a môže poslúžiť aj ako zásobáreň сюжетov pre poverové či démonologické povesti.

Na pozadí literárnej produkcie roku 1998 sa zdá, že to, čo sme po minulé roky reflektovali ako „literatúru faktu“ pre deti a mládež, bolo v uplynulom roku nahradené vyššie spomínanou literatúrou „zvláštnych funkcií“.

V oblasti tradičných žánrov detskej literatúry však ničím nebol suplovaný nedostatok poézie, ktorý sa v podstate stal už chronickým úkazom. Lebo ak nebudeme za poéziu pokladať už spomínanú knihu Jozefa zo Senca a ak aj antológiu básničiek o matke z tvorby básnikov starších i mladších generácií, ktorú pod názvom *Mamičke* (SPN) zostavila Lubica Kepštová, budeme pokladať viac-menej za účelovú, určenú na príležitostné použitie pre malých recitátorov, potom máme k dispozícii iba dve knihy básní. V obidvoch prípadoch ide o debuty – v jednom prípade neskorý, v druhom zasa priskorý.

O ten prvý sa zaslúžil publicista a textár Boris Droppa, ktorý vydal pod názvom *Koník z Ponik a cvikly na bicykli* (Perfekt) súbor nenáročných, hravých riekaniek, dedikovaných vnukovi. Nápadmi aj spracovaním je to poézia hravá, v podstate nijak výnimočnejšie nedomifikujúca motívy a postupy známe z minulých desaťročí. Väčšiu publicitu mal však zásluhou televízie debut Moniky Jankovčinovej *Ladulienka – snežné dievčatko* (Agentúra K-Kristína Rybárová, Košice). Je to básnická rozprávka komponovaná do šiestich kapitol s jednoplánovým, explicitne formulovaným poslanstvom pomáhať slabým a malým, rozdávať pohodu, napísaná v duchu tradícií poetiky L. Podjavorinskej. Rozprávanie o miniatúrnom dievčatku zo zimného kráľovstva, ktoré sa vydá do sveta živých bytostí, prezrádza viaceré debutantské ťažkosti. Problémom je napríklad krčovitité dodržiavanie trochejského rytmu, pri ktorom si autorka musí vypomáhať rôznymi slovnými „barličkami“ i jazykovými násilnosťami, v dôsledku čoho sa jej v texte objavujú „vypchávkvy“ v podobe významovo hluchých miest, ba aj vyslovené banality. Neskúsenosť sa prejavuje aj v neobjavnosti motívov a v ich nedostatočnom vypracovaní, aj v zahmlenosti сюжетových konfliktov. Napokon osobitným problémom je prílišná jednopláňovosť textu, ktorému chýba evidentnejšia miera metaforickej imaginatívnosti.

V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi viditeľne chudobnejšia bola rozprávková tvorba, a nielen kvantitatívne, hoci vlastne zostala v rukách skúsených

Solidnú literárnu úroveň má však publikácia Jozefa Melichera a Jozefa Trubíniho *Požitavské povesti* (Matica slovenská, Martin), ktorú v odbornej spolupráci s V. Obertom autori vydali s podtitulom *Päťdesiattri pamätihodných podivných poverových a prekáračkových príbehov z povodia Žitavy*. Po Tekove a Honte v predchádzajúcich povestových knihách mapuje teda J. Melicher z hľadiska povestových sujetov tentoraz Požitavie. Zachytáva ľudový pohľad na historické zaujímavosti, udalosti, osoby a osobnosti, porekadlá a príslovia, svojrázne bytosti i kuriozity kraja a konfrontuje ho s nadhľadom súčasníka. Tému teda nasvecuje z dvoch horizontov a štylizuje ju s dôrazom na autentickosť ľudového materiálu, v tom zmysle aj na stručnosť ústnej podoby. Mnohokrát tak zostáva látka síce menej zliterárnená, ale text je aj vo svojej stručnej sujetovosti čitateľsky príťažlivý.

Na konkrétny región sa viažu aj sujety Štefana Moravčiča v knihe *Záhorácke povesti* (Mladé letá). Jeho povest predstavuje typ autorského variantu, ktorý pôsobí veľmi autenticky nepochybne zásluhou skutočnosti, že téma Záhoria je pre Moravčiča bytostnou záležitosťou. Vo formálne i tematicky rôznorodých povestiach sa odkrýva duša i životná filozofia Záhorákov a v rámci epicky vystavaného príbehu sa nestrácajú ani geografické či historické fakty, pričom nepôsobia cudzorodo, skôr vytvárajú akúsi vnútornú „architektonickú“ niť, ktorá vedie čitateľa po časopriestore regiónu. Rovnako funkčne využíva autor aj prvky hravosti s jazykom a komiku v modelovaní väčšiny sujetov. Keďže svoje povestové látky autor realizuje aj s nárečovými prvkami, je priložený slovník záhoráckych výrazov príhodný. Zaradením textov z dávnejšej knihy Petra Straku Zlatý poklad pod Babou (1977) do kontextu tejto povestovej knihy Moravčič zároveň otvorene priznal autorstvo, ktoré pred rokmi musel zatajiť. Remeselnú literárnu úroveň majú povesti skúseného tvorcu tohto žánru Milana Húževku *Devana, bohyňa lovcov* (Ametyst). Tento Výber z loveckých povestí, ako znie podtitul, vyšiel v autorovom súkromnom vydavateľstve a v intenciách podtitulu spája 13 príbehov motív lovu, pričom autor vychádza z fragmentov ľudových piesní, poväčšine jarmočných a zbojníckych, a dotvára ich spravidla do tajomného príbehu, ktorý má neklamné znaky literárnej štylizovanosti až na úrovni literárskej umelosti.

Napokon knihu Ondreja Sliackeho *Biblia pre deti a mládež-Čítanie z Nového zákona* (DaD Studio-NONA) len s licenciou zaradíme do kontextu povestovej tvorby, podobne ako sme to urobili pred dvoma rokmi pri vydaní prvého zväzku Čítania zo Starého zákona. Žánrovú špecifickosť publikácie vlastne podmieňuje charakter prototextu, keďže aj teraz ide o starostlivý výber a precízne štylizovanú úpravu biblickej látky pre mládež, tentoraz látky Nového zákona. Sám autor nazval svoje príbehy „čítaním“ z Biblie. V tom

zmysle text decentne štylizoval ako útvar, ktorý prijal žánrovú podobu útvaru legendického, parabolického i povestového a v ktorom sa moderný jazyk rozprávača suplementárne spája s citátovým uplatnením kanoizovaných replík, dialógov, prehovorov biblických postáv. V Sliackeho epizovanom podaní nadobúdajú epizódy, z ktorých sa skladá príbeh Ježišovho života a jeho poslania na Zemi, vyššiu mieru čitateľskej príťažlivosti, než majú v prototexte, pričom nestrácajú rozmer autentickej duchovnosti.

Naostatok zostala ešte oblasť spoločenskej prózy, ktorá je po postupujúcom úpadku v deväťdesiatych rokoch zastúpená v roku 1998 už naozaj iba symbolicky. Keby nebolo knihy Márie Ďuričkovej *Vtáčik, žltý zobáček* (NONA), vlastne by vôbec neprišla na tento žáner reč. Táto Ďuričkovej kniha pre najmenších čitateľov (v podstate pre deti na úrovni prvočitateľov) je spoľahlivým umeleckým výkonom a svedectvom o autorkinom domovskom pôsobení v žánrovom priestore poviedky o defoch. Poetika jednoduchých príbehov zo života súčasných mestských detí na pozadí ich kontaktov s prírodou v tomto prostredí využíva dôvernú znalosť detského myslenia, čítania a vyjadrovania, zaručuje zaujímavý a profesionálne bezchybne vypracovaný príbeh, neprekvapí však novým pohľadom alebo prístupom.

Pre starších čitateľov nevyšla v podstate žiadna kniha, ktorú by bolo možné zaradiť do oblasti spoločenskej prózy pre mládež. Len obmedzene môže tento deficit suplovať inak vydarený a literárne pozoruhodne zrelý debut košického historika a archívára Zdeňka Němca *Marko* (Knižná dielňa Timotej). Svojou podstatou je to však skôr dobrodružno-romantický román s historickou tematikou, aký napokon na našom knižnom trhu tiež už dlho chýbal. Napínavý epický príbeh siroty Marka, ktorého sa ujala dobrotivá pani Juliana a jej surový muž, krčmár Engelbert, je situovaný do prostredia Košíc na začiatku 19. storočia. Invenčne využíva stavebné „rekvizity“ dobrodružnej literatúry. Podkladom rozprávania o osudoch chlapca, ktorý sa svojimi detskými silami pokúša zabrániť lúpežnej vražde, je skutočná udalosť zaznamenaná v archívnych súdnych spisoch. Na tomto základe autor rozohral konflikt založený na bezhraničnej zlobe a bezhraničnej obetavosti, podfarbil ho dobovým koloritom starodávnych košických uličiek a predmestí, presvedčivými detailmi modelujúcimi dobový životný štýl jednotlivých spoločenských vrstiev, zdramatizoval atmosférou nočnej scenérie, rozbúrených živlov, divokých hôr, osamelých mlynov, hostincov a chalúp na okolí Košíc. To všetko spolu s časovou kontrakciou deja (jeho najpodstatnejšia časť sa odohrá v priebehu dvoch dní, najdramatickejšie momenty zasa v noci alebo za šera), s protikladnosťou charakterov, s dobre zvládnutou psychologickou i charakterovou motiváciou akcií a spolu s expresívnym jazykom vytvára akč-

d i s k u s i a

Viliam Marčok

V referáte docentky Stanislavovej ma zaujali dva nastolené problémy. Prvým je fenomén, ktorý sa pokúsila uchopiť pomocou terminologickej inovácie „literatúra faktu“ a „literatúra zvláštnych funkcií“. Zdá sa mi, že v tomto prípade nejde o dva rôzne literárne fenomény, ale len o vnútornú transformáciu žánrových a funkčných vlastností, ktoré sme sa uzhodli nazývať „literatúra faktu“. Ak za literatúru faktu budeme naďalej považovať tú časť literatúry, ktorá sa pokúša zmapovať tú časť našej skúsenosti so svetom, ktorá presahuje možnosti literárnej fikcie, tak všetko to, čo sa usiluje kolegyňa Stanislavová pomenovať dvoma rôznymi názvami, patrí do literatúry faktu. Z tohto hľadiska je jedno, či autor chce dieťa oboznamovať s rodným jazykom (s jeho bohatstvom, pružnosťou atď.) alebo ho chce „učiť“ cudzí jazyk či povesti. Pred očami sa nám mení spôsob, akým sa o to autori usilujú. Ešte v osemdesiatych rokoch detská literatúra faktu smerovala k encyklopedickosti, hoci už aj zážitkovo rámcovanej a motivovanej. Posun od „informatívnej“ encyklopedickosti k „zážitkovej“ markantne vyznačujú knihy V. Ferka *Moje Slovensko* a V. Bednára *Veľká dobrodružná vlastiveda*. Dnes už autori upúšťajú od budovania encyklopedických sumárov „o svete ako takom“ a namiesto toho sa pokúšajú vstupovať s deťmi do ich konkrétnych ži-

vatných situácií. Napríklad do situácie učenia sa cudzej reči, stretnutia sa s nejakým životným faktom (napr. zvieratkou), či dokonca už aj istými metafyzickými problémami (napr. Boh, strach atď.). Problémová/tematická paleta tejto tvorby, ako ukázal referát, je pomerne široká, takže s kvantitatívnou stránkou toto mapovanie možno byť vari aj spokojný. To, čo nás uspokojuje už menej, je známa „achilova päta“ tejto tvorby – „nad-užívanie“ či „požužívanie“ jazyka a beletrizáčných postupov. Je to prastarý zápas o „ná-zornosť“ a „zábavnosť“ poučovania, v ktorom sa stredovek usiloval zvíťaziť pomocou podobienstiev a exempli/príkladov a Komenský pomocou premeny „sveta na obrazy“ (*Orbis pictus*) a zásady „škola hrou“. Aj dnes sa usiluje literatúra faktu pre deti a mládež o to isté, ibaže v rámci „ilustratívnej/názornosti“ a „zábavnosti“ poznania ponecháva namiesto bývalého mechanického „reprodukovania“ a „utvrdzovania“ poznatkov viac priestoru pre detský zážitok a fantáziu.

V celkovej *postmodernej duchovnej atmosfére* sa aj detská literatúra faktu pokúša vidieť centrum poznania nie už v „objektívnych systémoch reality“ – štruktúrach a encyklopédiách – ale v skusmom a problematickom úsilí poznávajúceho človeka, v ktorom už možno dôležitejšiu úlohu ako „realitný fakt“ hrá informácia o ňom, ktorej prirodzenou súčasťou sú rovnako úžas ako omyl. Ideálom postmodernej literatúry faktu prestal byť zvrchovane kompetentný a ideálne chápaný subjekt, jeho miesto zaujal subjekt tápajúci a takpovediac „kazovitý“ (akými sme aj v skutočnosti). Ak sa doteraz encyklopedický pro-

ces poznávania subjektívizoval, dnes sa už doslova „intimizuje“ a fragmentarizuje. Jeho východiskom prestávajú byť štandardné poznávacie situácie a metódy a na ich miesto sa stále častejšie dostáva „neštandardná“ neočakávaná skúsenosť, silná túžba prerastajúca do fikcie, intuícia atď. Tento posun veľmi dobre vystihujú napríklad „buvikovské rozprávky“ D. Heviera. Nie je to však „literatúra špeciálnych funkcií“, ale len literatúra faktu inak – intímnejšie – uchopujúca proces detského oboznamovania sa so svetom.

Pri tejto príležitosti mi nedá neupozorniť ešte na jeden apriorizmus, do ktorého upadáme pri zvažovaní funkčných a tvarových vlastností tejto tvorby. Niet zásadného rozdielu medzi tým, či ide o riekanku, ktorá cibí „rečovú zručnosť“ dieťaťa (tzv. „jazykové brúsiky“), alebo o súbor rozprávání o zvieratkách alebo predmetoch; je to tá istá literatúra faktu informačne-prakticky – imitovaním praktických skúseností – rozširujúca obzor dieťaťa. Považujem za nedorozumenie, ak sa pri tomto type literatúry preceňuje funkcia „imitovania zážitkovosti“ a *samozrejmá* štylistická „zručnosť“ sa povyšuje na estetickú kvalitu. Estetické osvojovanie sveta je o čomsi inom ako o schopnosti „zručne“ štylizovať či „krasorečiť“...

Druhý fenomén, na ktorý sa tu naráža, je hľadanie východísk z feldekovského projektu „hry s dieťaťom“, ktorý očividne uviazol na plytčinách sterilnosti výpovede a stereotypu tvaru. V poézii ho „naštartovali“ Feldek, Pavlovič a M. Ferko a dnes ho završujú Moravčík s Hevierom. Niet už pochyb, že táto nedávna kométa sa stráca vo chvoste svojich epigónov. Kedysi – a u dobrých autorov nikdy nie! – nešlo o „hru pre

si dovoľujem pripomenúť, že pri mojom profesionálnom poslaní získavať materiál zo slovenských nárečí som si zároveň všimol aj ľudové prejavy a ľudovú slovesnosť. Pri týchto výskumoch som zistil, že slovenská rozprávka ešte žila najmä vo vedomí staršej generácie, zároveň sa však už vytrácala a v niektorých krajoch takmer odumrela. Nazdával som sa, že tieto motívy a zvyšky rozprávkových útvarov treba stoj čo stoj získavať i dokumentovať a napokon aj spracúvať. Ich zbieraníu a štylistickej úprave pre čitateľskú verejnosť som venoval čoraz väčšiu pozornosť už aj preto, že po spracúvaných rozprávkach bol ustavičný dopyt aj napriek tomu, že politické a ideologické kruhy takúto literatúru neraz veľmi zaznávali. Známe sú napr. útoky časopisu *Ateista* na margo ich publicity v rozhlase i v knižných a iných publikáciách, vraj vzhľadom na ich „neideologickosť.“

Rozprávky, čo nadväzovali na naše kultúrne tradície, žiadali však deti a ich rodičia, knižnice i pedagógovia. V priebehu ostatných piatich desaťročí po druhej svetovej vojne som sa presvedčil, že deti čítajú najviac rozprávky a že literatúra s dobrým etickým základom i obsahom je nielen najpríťažlivejšia, ale aj veľmi potrebná. Tak ako pre narodené a vyvíjajúce sa dieťa je potrebné materské mlieko, tak pre dušu rastúceho dieťaťa je potrebná jeho veku vhodná i primeraná duševná strava. A kto sa touto problematikou zaoberá, dobre vie, že pre deti od 6 do 9 rokov je vlastne najpríťažlivejšia dobrá slovenská rozprávka, resp. rozprávka motivovaná naším domácim prostredím.

V tejto súvislosti to Z. Stanislavová napokon svojho času osobne proklamovala aj na

stránkach časopisu *Bibiana* (roč. V, 1/97), keď o tejto problematike písala. Zhodou okolností mám práve poruke toto číslo a môžem citovať: „*Najlepšie a najkrajšie tituly sa objavujú vo sfére autorskej rozprávky, autorského variantu folklórnych a kultúrnych textov, v literatúre faktu, prípadne ešte v povestovej tvorbe*“ (s. 39). Čosi z toho, čo vtedy kládla do popredia, chcel som prezentovať aj vo vlastnej tvorbe pre deti a mládež. Neviem dosť dobre pochopiť, prečo nám teraz v súvislosti s vydaním našej zbierky rozprávok vyčíta čosi, čo je akoby neadekvátne detskému čitateľovi v terajších časoch.

Na margo našej kritizovanej publikácie *Remeslo má zlaté dno* pokladám za vhodné pripomenúť, že *Knižná revue* (8/99, s. 1) uvádza medzi najpredávanejšími knihami jedného vydavateľstva práve túto zbierku rozprávok. Pravdaže, priznávam, že odbyt na knižnom trhu ešte nemusí svedčiť o kvalite publikácie. A predsa ho pokladám z viacerých aspektov za dôležitý, azda ho netreba ani osobitne zdôvodňovať.

S ohľadom na detskú literatúru chcem ešte pripomenúť, že pri spracúvaní literatúry pre deti a mládež kladiem osobitný dôraz na etickú stránku a morálne poslanie publikácie. Príčin je viac, na jednu z nich upozorňuje aj historická sentencia známa ešte z predkresťanských pohanských čias:

„*Beda tomu, kto kazí mládež!*“

Na túto stránku treba nám ustavične prihliadať, aj pre náš národ sú záväzné, vekmi prežitú i overené tradície. Ak sa ich vzdáme – vrátane kresťansko-slovenských odkazov – ťažko sa nám ich bude nahrádzať inými. Naše priaznivé perspektívy sa naisto umenšia a viac najhodnotnejších vecí sa môže

prepadnúť do nenávratna. Na týchto tradíciách musíme stoj čo stoj budovať. Chimérické predstavy a experimentovanie s detskou dušou by nemali mať u nás miesto.

Zuzana Stanislavová

Predovšetkým, nikdy by som neprezentovala zamietavý postoj k využitiu folklórnych žánrov v čítaní detí, ani folklórnych prvkov v umelej detskej literatúre – jednoducho preto, lebo takýto postoj mi nie je vlastný. Naopak, ľudové žánre pre ich stáročia cizelovanú rafinovanú prostotu a jazykovú čírosť považujem za nesmierne cennú duchovnú „potravu“ detí, čo mám možnosť reálne si denne potvrdzovať vo svojom najbližšom prostredí. Pán Habovštiak je niekoľko desaťročí v našej literatúre prítomný ako autor, ktorý sa usiluje zachovať a v zliterárnenej podobe novým generáciám detí sprostredkovať najmä sužety ľudových rozprávání. V tomto smere si vážim jeho prácu jazykovednú, etnografickú i literárnu. Problém vidím v nerovnakej hodnotovej úrovni jeho literárneho spracovania objavených a stvárňovaných sužetov, čo sa stáva, ak je človek príliš produktívny. Vtedy hrozí určitá šablónovitosť, alebo sa prestane prísnejšie dbať na zákonitosti žánru, na jeho čistotu vzhľadom na žánrový archetyp (čo je podľa mňa pri útvaroch ľudovej slovesnosti dosť dôležité), neorganicky sa aplikujú na ľudový žánr maniere umelej literatúry, navyše hodnotovo diskutabilnej (napríklad didaktizujúcej, sentimentálnej a pod.). No a toto sa stalo v novej knihe rozprávok Antona a Kataríny Habovštiakovcov. Opakujem teda ešte raz: vyslovila som výhradu voči konkrétnej knihe,

Slovenský rozhlas, to je médium, v ktorom pracujem ja, asi nemá taký dosah na deti a ich rodičov ako televízia Markíza. Ale aj tak sa v ňom snažíme podporovať pôvodnú tvorbu pre deti. Napríklad aj autorskými súťažami, ktoré každý rok vypisujeme, či už pre rozprávku monologickú alebo dramatickú.

Žiaľ, úroveň súťažných príspevkov nebýva vždy vysoká. Tak sa stane, že aj keď dávame pôvodnej tvorbe priestor, nič pozoruhodnejšie nevznikne. Možno je to v malom autorstvom zázemí, vo frekvencii stále tých istých mien.

Súčasnú hodnotovú kritériá detskej literatúry by sme mali niekde pomenovať, niekde zverejniť. Hádám práve v časopise Bibiana, ale o jeho osude zatiaľ nič nevieme. Iba to, že žiadosť o financovanie tohto periodika o umení pre deti sme poslali na fond Pro Slovakia. Je aj snahou slovenskej sekcie IBBY, aby na Slovensku takýto priestor pre teóriu detskej literatúry existoval aj prakticky...

Do toho balíka problémov patrí aj časopis Slniečko, ale o tom by hádam mala niečo povedať Ľuba Kepštová. Slniečko je predsa dnes už jediným priestorom pre prezentáciu novej slovenskej prózy a poézie pre deti. Knižná tvorba, krásne ilustrovaná knižka, to je vrchol pyramídy, ale niekde musí byť aj podhubie, z ktorého pôvodná tvorba vyrastá. A tým sú práve literárne časopisy, ktoré majú objavovať nových autorov, aby bol zabezpečený prirodzený rast a prirodzený vývoj našej pôvodnej tvorby pre deti.

Ľubica Kepštová

Slniečko vždy figurovalo v povedomí tvorcov detskej

knihy ako výtvarná a literárna dielňa. Bolo prezentačným, ale aj štartovacím územím pre renomovaných, ale aj začínajúcich autorov a ilustrátorov.

Bolo hniezdom debutantov. Dnes sme nadmieru zavalení rukopismi archaického typu, ktorými nás zásobujú „vyslúžilci“ najrozličnejšej profesionálnej orientácie. Na druhej strane objavných začínajúcich autorov je veľmi málo, vyskytujú sa ojedinele, tri, štyri pokusy do roka. Napriek tomu si myslím, že ešte máme perspektívu. Asi nás čaká tvrdšia robota s mapovaním, objavovaním a provokovaním slubných literátov, pretože sa nám v posledných rokoch hrozivo vytrácajú. Kedysi bol spisovateľ spisovateľom par excellence, venoval sa profesionálne literárnej tvorbe, a bolo mu to aj spoločensky umožnené. Čo sa týka jeho profesie, jednoducho si mohol dovoliť byť spisovateľom. Spisovatelia pre deti a mládež priamo vychádzali z detského prostredia, chodili medzi deti, nebolo pre nich stratou času pozorovanie a nasávanie ich psychoklímy. (Kto už dnes pozná dnešné dieťa!) Boli s deťmi v permanentnom kontakte. Ak aj mal autor v tom čase popri vlastnej tvorbe nejaké civilné povolanie, často súviselo s redakčnou prácou, alebo s pedagogickou činnosťou. Keď mal autor pocit, že získal zaujímavú látku, ktorú by chcel stvárať, mohol si dovoliť nad svoje budúce dielo „sahnúť“, venovať sa mu a úspešne ho dokončiť. Dnes sa spisovatelia pre deti a mládež venujú svojej autentickej činnosti len popri „ničom“ – ekonomicky dôležitejšom. Ved z čoho by aj vyžili! A opäť sme pri základnom probléme, ktorý spomínala doc. Stanislavová – mať a byť. Možno práve tí, ktorí by na to mali, sú tak nemilosrdne strh-

nutí do ekonomickej nevyhnutnosti, že literárne ambície sú v nich postupne ponárané na samé dno ich bytia. Našťastie sú však ešte takí, ktorí, naivne povedané, idú stále „za hlasom svojho srdca“. Preto stále vidím perspektívu a nádej. Kvôli týmto nadšencom by sme chceli na pôde Slniečka vytvoriť pravidelnú „debutantskú“ rubriku, ktorej nepôjde o absolútnu dokonalosť, ale o objavnosť a podporu mladých talentov. Možno to budú len dve-tri básne do mesiaca, ale som presvedčená, že aj takto môžeme naštartovať povzbudivý kontakt s novými začínajúcimi autormi. Ďalšou úlohou je ne strácať ich v záplave neschopnejších, ale odvážnejších a militantnejších perohryzov. Jedným z našich zdrojov môže byť aj Chalupkovo Brezno. Pravidelne sa medzi víťazmi blysnú zaujímavé dielka. I keď sa v rámci celého rukopisu nájde iba päť-šesť dobrých vecí, môžeme hovoriť o nádeji. O niekoľko rokov, pokiaľ autor bude permanentne pozitívne provokovaný, je pravdepodobné, že on sám nadobudne presvedčenie, že práve v oblasti literatúry pre deti a mládež robí tú najlepšiu vec vo svojom živote a táto činnosť má reálny zmysel. Myslím, že na pôde nášho časopisu nás čaká aktuálna spolupráca s pedagogickými fakultami v Nitre, Banskej Bystrici, v Prešove a Bratislave, pretože začínajúci učitelia, ktorých tieto fakulty vychovávajú, majú blízko k súčasným deťom aj k literárnej tvorbe. Som presvedčená, že aj medzi nimi možno nájsť hľadané literárne talenty. Býva paradoxom, že práve tí, čo dobre píšu, majú neprímerane kritický postoj k vlastnej tvorbe, nedokážu sa adekvátne ohodnotiť a boja sa vystúpiť na povrch. Neraz zaniknú skôr, ako sa stihnú roz-

šie knihy (napríklad na Vianoce), prečo sa neusilujete rozšíriť paletu takýchto spoločenských príležitostí? Ak s úspechom vydáte knižky pre právakov, prečo podobne nevydávať podobné „iniciačné“ knihy po skončení záujmu o rozprávky, pre adolescentov, pre tanečné školy a podobne. Závidieť a sťažovať sa nepomôže, musíte prispôbovať vašu „marketingovú“ stratégiu týmto novým „trendom“. Ak si dnes kníhkupci prihadzujú k výrobným cenám „nekresťanský“ rabat, nedalo by sa im konkurovať znova cez knižných dôverníkov-predajcov na školách? Spočiatku možno len v sídle vydavateľstva, ale čosi treba skúsiť. Inak nevypestujeme u mladých ľudí potrebu aspoň občas si kúpiť knihu, mať svojho autora, svoj žáner atď.

Peter Čačko

FOTO: Peter Procházka

Pred pätnástimi rokmi, keď som sledoval, čo sa predávalo u nás v Mladých letách pred Vianocami alebo pred koncom školského roka, niekedy som sa išiel pozrieť aj do predajne. Prišli dedkovia a babky a chceli nejakú peknú knižku pre vnuka či vnučku. Vtedy najkrajšie knižky u nás stáli tridsaťpäť, maximálne štyridsaťpäť korún. Ja som už vtedy hovoril, aby sme na konci

školského roka a na predvianočný trh dali jednu-dve knižky aj drahšie, ale vtedy sa to nedalo, vtedy bol nominálový cenník a knižka, hoci výrobne a honorárovo drahá, sa musela predávať len za štyridsaťdeväť. Aj dnes, napriek tomu, že je slovenský národ nezamestnaný, potrebuje dať na Vianoce dieťaťu nejaký dar za viac korún. To znamená, že sa predá aj drahšia knižka, taká, ktorú keď vezmete do rúk, vidíte, že je to ozaj knika. *O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo* je krásna knižka, ale Mladé letá ju vydali v miniatúrnej podobe. Netvrším, že netreba aj takéto knižky, treba, vydávali sa, vy ich vydávajte, ale nestanú sa predvianočným najúspešnejším titulom.

Zuzana Stanislavová

Diskusný príspevok prof. Marčoka sa mi zdá byť pre výskum detskej literatúry metodologicky veľmi podnetný. Napríklad orientovaním pozornosti na skutočnosť posunu literatúry faktu od „informatívnej encyklopedickosti“ k „zážitkovej“, hoci problém, či v súvislosti s publikáciami, ktoré som opatrne pomenovala ako „literatúra zvláštnych funkcií“, naozaj vo všetkých prípadoch ide o literatúru faktu, si netrúfam zodpovedať v tomto momente bez zvyšku. Mám pocit, že celá vec je trochu zložitejšia, a napriek tomu, že prof. Marčok presvedčivo naznačil pozadie a v istom zmysle i „mechanizmus“ premeny celého kontextu tejto literatúry v dnešnom „postmodernom“ svete, intuícia mi našepkáva, že celú vec treba ešte podrobne analyzovať. Nie som si tiež istá, či by som do

kontextu literatúry faktu prijala zaraďovanie toho, čo prof. Marčok (mimochodom, veľmi priliehavo) nazval „jazykovými brúsikmi“. Mnohokrát ide skôr o poéziu nonsensu, postavenú na absolutizácii jazykových možností či na dokazovaní schopnosti zdolať rozličné obmedzenia pri práci s jazykom, pohrať sa s ním.

Aj názor prof. Marčoka na pseudohodnoty konzumnej literatúry treba akceptovať. V tomto konzumnom svete, v ktorom žijeme, som ja osobne v podstate pomerne tolerantná i voči existencii komercie: jednoducho tu je a nič s tým nenarobíme, je to vec trhu. Navyše aj deti majú nárok na relaxáciu pri ľahkých literárnych žánroch. Problém „imunitného systému“ voči tomu, aby mládež neuviazla v konzumnosti kultúry, vidím nielen ako problém pôvodnej literárnej tvorby, ale aj v tom, či deti prostredníctvom inštitúcie zvanej škola dostatočne intenzívne, zaujímavo, účinne vedieme k poznaniu naozajstnej literárnej hodnoty (a aby ju rozpoznali, na to sa potrebujú zoznámiť aj s nehodnotou). Mám pocit, že tu kdesi sa tiež deje fatálna chyba.

Miloš Ferko PULZ UPLYNULÉHO

FOTO: archív

Z KLENOTNICE STARŠIEHO SLOVENSKEHO PÍSMNÍCTVA I – IV *Bratislava, Slovenský Tatran 1997*

Jedným z najčastejšie opakovaných a najrozšírenejších tvrdení je výrok o mladosti slovenskej literatúry. Nemožno poprieť – počiatky kodifikácie nášho spisovného jazyka spadajú až do konca 18. storočia – to však vonkoncom nie je dôvodom na spochybňovanie veľkej časti kultúrneho dedičstva, ktoré sa zrodilo na našom území. Literárny vývin je totiž potrebné chápať historicky – a v striktno historickom zmysle slova je nezmyselné a zbytočné škatulkovať literatúru a kultúru všeobecne podľa dnešných kritérií národnosti. Národy ako určité, definovateľné a prostredníctvom zložitého mechanizmu diferenciačných príznakov odlišiteľné komplexy sa konštituuujú až v priebehu 19. storočia. A neplatí to len pre národ slovenský. Francúzi ešte pred Veľkou francúzskou revolúciou neboli Francúzmi, ale Normandanmi, Gasconcami, Pikardanmi či Bretóncami, ktorých spájala jedna štátna príslušnosť. Až zdôraznenie jednotnosti francúzskej národnosti vedie k ostrejšiemu povedomiu týchto rozdielov – pozri napr. vzburu rojalistov vo Vendeé, živú snahu Bretóncov o zachovanie autonómie voči Parížu. Doposiaľ sa ľudia definovali prostredníctvom priestoru

ako obyvatelia určitého léna, kniežatsva či krajiny. A preto ani vo feudálnom Uhorsku nemôžeme hovoriť o slovenskej, maďarskej, chorvátskej literatúre – ale o literatúre, vznikajúcej na území dnešného Slovenska, Maďarska, Chorvátska. Je alogické vnášať do dobového povedomia náš dnešný pohľad, je skresľujúce a obmedzujúce stavať umelé priehradu. V jazyku i priestore.

K uvedomeniu si tohto faktu v radoch širšej verejnosti môže prispieť i reedícia antológie staršieho slovenského písomníctva. Jej hlavný editor Jozef Minárik zoradil texty chronologicky so súčasným prihliadnutím na žánrovú a typologickú špecifickosť jednotlivých diel. V štruktúre recenzovaných publikácií sa tak pretína hľadisko diachrónnej vývinovosti a synchronného rozvrstvenia. Jednotlivé dejinné epochy (veľkomoravské obdobie, raný a rozvitý stredovek, renesancia, barok) sú tak predstavené v zložitej rozmanitosti dobových kultúrnych tendencií. Výsledný obraz je vnímateľný v dvoch základných aspektoch.

1. – aspekt literárneho vedca. I napriek nespornému povedomiu historickosti sa literárny vedec sústreďí predovšetkým na synchronný rozmer existencie diel. Rozhodujúci a prvotný bude výskum umeleckých štruktúr ako autonómnych celkov. Až pri interpretačnom výstupe, počas aktu prípadného zhodnocovania textu, je nevyhnutné zohľadniť podmienky, účel a dobu vzniku textu – inak sa pozeráme na kroniku a inak na historickú pieseň, diametrálny je rozdiel medzi duchovnými piesňami renesancie a baroka a pod. Literárne bádanie na poli staršej literatúry musí rátať so širším kontextom než výskum literatúry novej. Ako som už totiž v úvode naznačil, nie je možné literatúru, vznikajúcu na území Slovenska, izolovať od komplexu literatúry uhorskej a túto za sa vnímať mimo priestoru západoeurópskeho civilizačného okruhu, konštituovaného spoločnou vierou

spomenutého časopriestorového priesečníka. Preto môže každý z nás vnímať ináč – poloha vnemu pritom závisí nielen od individuálnych predpokladov, ale aj od okamihu pohľadu. Meníme sa, lebo nás mení čas – ktorý je menlivý v dôsledku našich zmien – a súčasne sa meníme v priestore i s priestorom. Je nesmierne ťažké zachytiť tri zmienené plány menlivosti v celej ich opakovateľnej dynamike – a zrejme práve takmer nespľniteľnosť tejto úlohy láka človeka, aby onen priesečník určil sám, svojou aktivitou modifikoval čas, priestor i seba samého – a stal sa tak Tvorcom.

Peter Valček si ako východiskový bod svojho demiurgického snaženia určil Ženevu. Tu však ostáva interpretátor na pochybách – určil si autor prostredie – alebo ním bol určený?

Už spomenuté dejinné navrstvovanie významov v priestore vytvára jeho energiu. Ako podmanivo popísal Gaston Bachelard v *Poetike priestoru*, veci a živly emanujú signály, ktoré prijímateľ zachytáva a konotuje. Sú veci s väčšou mierou emanácie, sú veci s menšou. Navyše – každý vníma signály výberovo. Zdanlivú ľubovoľnosť prístupu k významovotvornému komplexu priestoru však môžeme rozčleniť do dvoch kategórií. Pohľad na priestor zvonka a ovládnutie tejto kategórie zvnútra.

Prvý typ prístupu býva obvykle ochudobnený o časovú dimenziu. Vnímajúci ju teda buď eliminuje, pazerá sa na svet z hľadiska simplexa. Otvára sa novému, odhaľuje s prenikavosťou detskej mysle – a často pritom nadabí na nečakané súvislosti, o ktorých sa starousadlíkom ani nesnívalo. K pohľadu novosti môže pridať tiež svoj skúsenostný komplex, odlišný od skúsenostných komplexov domorodcov – a teda modifikujúco pôsobiaci.

Druhou možnosťou je náhrada – pútnik sa zlakne priestoru ako takého, ako živej, nevypočítateľnej entity – a posilní sa umelo nazbie-

ranou časovou dimenziou. Nadobúda tak dojem, že sa vedome vyrovná starousadlíkom. Jeho poznatkom však chýba prežitie, zvnútornenie. Nemecký turista s tromi mapkami a dvoma nabíľovanými turistickými sprievodcami v hlave nikdy vo Vysokých Tatrách nenájde hrib tam, kde pogramotný chatár, nemecký turista za dva týždne nedokáže pochopiť to, čo sa dá iba precítiť a prežiť.

Sú ľudia, ktorí – vo svojom vnútri – precitujú a prežívajú omnoho rýchlejšie a intenzívnejšie než ostatní. Nazývame ich umelci. Ich vnímanie však nesmie byť vopred zastreté nadmernou sumou poznatkov – inak sa stáva nejasným, ťažkopádnym, zmäteným, umelým. Estetická hodnota v ňom ustupuje noetike. V takejto pozícii si ich priestor podmaňuje povrchovou, empirickou stránkou svojich významov. Genius loci im uniká, resp. stáva sa geniom loci v pravom zmysle slova – jasne a presne definovateľnou kategóriou.

V takejto polohe sa ocitá Valčekovo vnímanie Švajčiarska, presnejšie Ženevy a jej blízkeho okolia. V štruktúre novely autor používa metódu priameho rozprávača – autorovho dvojníka, človeka vzdelaného, intelektuála. Švajčiarsko pre neho znamená Voltaira, Rousseaua a bohaté kultúrne a historické tradície. Celý text je obostretý atmosférou nesentimentálnej nostalgie – autor vedome maskuje oslnenie, dôsledne potláča prvky nadšených opisov prírody. Sugeruje dojem človeka, ktorý „prenikol hlbšie“ – PO-CHOPIĽ. Valčekov rozprávač sa preto úporne snaží schádzať pod povrch javov a predmetov – žiadna vec v jeho svete neexistuje sama osebe a pre seba. Rozprávač ju však nezahaľuje do romanticky ladennej pocitológie (spôsob lyrizačného ozvláštnenia), nedokáže však priestor oživiť ani minipříbehmi (epizujúce ozvláštnenie). Sujet každého z nich sa totiž láme pod ťarchou faktografie a abstraktných úvah. Hlavný protagonistu vychá-

dza z konkrétneho detailu (s. 12 – šípka pri Ferney), postupne prechádza k letnej, intelektuálne sfarbenej asociácii (Voltaire), ktorú sa usiluje vsunúť späť do príbehu. Naračný tok je však zahatý asociáciou druhu (zmienka o ruskom veľvyslancovi Gusevovi). Táto asociácia však už nestimuluje príbeh, rozvíja sa do podoby uzavretej informácie, strohého referátu o priebehu politickej intrigy.

Asociatívne videnie okolitého sveta má rozrušovať jednorozmernosť jeho vnemu. Súčasne tak autor manifestuje snahu o hravé prerušovanie príbehov, o skrývačku pred čitateľom. Skutočne manifestuje – hravosť vyznieva strojene a papierovo, skrývačka stráca zmysel – keďže skrývať niet čo. Prerušovanie neexistujúceho príbehu môže maskovať nielen nechut a zámernú rezignáciu na tento postup – ale jednoducho i neschopnosť celistvý naračný celok vytvoriť.

Valček teda jednoznačne nie je lyrik – nezaujima ho povrebný pátos, hravú asociatívnu náhlych tematických prechodov potláča intelektualizáciou obsahu – ale ani epik. Aj vo svojej novele ostáva predovšetkým esejistom. Svet vníma cez vrstvu asociatívneho noetického – ktoré tvorí jeden zo základných konštitutívnych znakov eseje. Esej totiž problémy nevysvetľuje, nevyčerpáva seba ani čitateľa ich detailným rozborom – ale len naznačuje, dotýka sa, osvetľuje doposiaľ neznáme a nezbadané. Na rozdiel od vedeckej práce vyžaduje prítomnosť autora v texte, jeho osobné zaangażovanie na probléme. Esej sa tak v podstate stáva najsubjektívnejším žánrom prózy – v texte totiž koexistujú vedľa seba len autor a jeho nálady, myšlienky, pocity, „jeho“ fakty a informácie, spracované, osvojené, zvnútornené. Pojem a subjekt nie sú oddelené vrstvou príbehu (ako v epike) ani vrstvou nereferenčnej obraznosti (lyrický princíp). Esej je asociatívna – avšak asociatívna priamo, asociatívne spoje

Farebná krajina Moravčikových povestí – to je už trocha iná, ba celkom iná krajina! Veď tvorí.

Chlapča v čižmičkách, z ktorých trčala a v dobrom zmysle slova dodnes trčí slama, muselo do sveta, aby pochopilo zmysel a krásu toho všetkého, čo počulo už doma.

Doma mu nikto nepovedal, že bohovia prebývajúci na Olympe majú ľudské vlastnosti. Povedali mu to v škole. Zapamätajte si... A načo? Nuž na to, že aj na Záhorí tomu nemohlo byť inak, keď sa stalo „*pupkom sveta*“. Tiež malo pred kristianizáciou svojich nielen záhoráčkových, ale slovanských bohov a bohyne vôbec. A takáto vedomosť sa spisovateľovi raz dozaista vyplatí: Moravčík začína pri Paromovi-Perúnovi a Parombabe v čase chaosu pred stvorením prvých ľudí – Francika a Dory.

História. Čo všetko možno z jej znalosti vyťažiť. Germáni, Rimania, Avari. Príchod franského kupca Sama na naše územie, vznik Veľkej Moravy, byzantská misia Konštantína a Metoda. Na počiatku bolo slovo... Slovo, ktorým to všetko možno zaznamenať.

Ba viac, oveľa viac. O Hunoch, Tatároch, bratříkoch. O uhorských kráľoch, choleroých a morových epidémiách. O Habánoch. O Turkoch, Prusoch. O Chorvátoch. O Rudovi Suobodovi.

Ale najmä a predovšetkým o životaschopnom ľuďe na Záhorí v dotyku s dejinami, *pars pro toto* dejinami celého slovenského národa. Časť z nich možno vylúpnuť aj tam, kde sa hovorí o duchoch a zloduchoch – o čertoch, vílach a vodníkoch..., o zbojníkoch, bosorkách a podvodníkoch... Už iba preto, ako sa o tom hovorí.

Moravčíkovo cielavedomé a dlhodobé štúdium etymológie a onomastiky (výklad o pôvode slov a názvov), folklóru (častá frekvencia ľudovej slovesnosti) našlo svoj výraz v jazyku, ktorý nezaprie básnika. V rýmových pozíciách, vo vtipnej a duchapľnej hre so slovami, v aforistickom vyjadrovaní. Obraz-

nosť, kde neraz zazvoni príslovie, porekadlo či útržok ľudovej piesne, tak redukuje sujet v autentickej, pritom však v slovenských ľudových rozprávkach odpozorovanej dikcii, za ktorou sa skrýva úcta k tradícii, poklona genu loci, rozprávajúcemu a spievajúcemu o svojich snoch a túžbach, bolestiach a trápeniach.

Veď hovorím, že poklona:

„*Jakubov, Jakubov,
šeko je tu pječné,
srdce mi vyskočí
a k tebe si klekne.*“

Vojtech Kondrót NIEKTO AKO NEBOH

Pavol Janík
NIEKTO AKO BOH

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku
slovenských spisovateľov 1998

Poézia intelektu, čiže srdce mozgu alebo mozog srdca – tak by sa dala charakterizovať poézia štyridsiatnika Pavla Janíka. Odborníkov zaujal už prvými literárnymi pokusmi, ktoré publikoval v špecializovaných periodikách, v rozhlase, v televízii a vo viacerých antológiách. Debutoval básnickou zbierkou *Nezarúčené správy* (1981), v ktorej sa predstavil ako originálny básnik civilného tónu a spontánneho básnického výrazu. Aj v základoch druhej knihy poézie *Zrkadlo na konci leta* (1984) rezonujú naznačené gnozeologické princípy a tvorivé postupy. Je to lyrika zdanlivo drobných postrehov a zážitkov z každodenného života, ktorá však vďaka irónii a sebaíronii i ozvlášťujúcejmu humoru má výrazný kritický podtón. Svoju unikátnu autorskú polohu Janík prehĺbil v knihe *Do videnia v množnom čísle* (1985) a obohatil ju o fenomen jazykových hier, ktoré majú

miestami podobu lyrických aforizmov. Svojskú poetiku rozvíja aj v zbierke *Hurá, horí!* (1991). Irónia mu v nej vychádza ako jediný spôsob, ktorý nám umožňuje dôstojne žiť a prežiť. Jeho básnický výraz sa stáva strohým, zavše až gnómickým a aforistickým. Preto je celkom zákonité, že ďalšia kniha *Dobrá zrada nad zlato* (1996) už nie je zbierkou lyriky, ale súborom aforizmov, zakladajúcich sa na myšlienkovom a významovom posune v rámci jazykovej hry. V básnickej zbierke *Nieko ako boh* (1998) rozvíja nevšednú slovesnú virtuozitu vo viacerých kompozičných polohách a emocionálnych tóninách.

Príznačné pre autora sú teda nielen variácie literárnych aktivít (literárny kritik, esejista, aforista, monografista, básnik-prekladateľ), ale povedzme, že aj v rámci poézie samotnej je variátor, čo signifikantne dokumentuje a transparentuje aj v najnovšej knihe.

Symptomatické pre najnovšiu poéziu Pavla Janíka sú válkovské motívy – triptych, doplnený akýmisi kontroverzne nazvaným dovetkom Koniec materializmu: „*Boh stvorený na obraz človeka / sa ulieva v zákulisi. / Dáva si do nosa / a bohuje.*“

Pravdaže, táto základná válkovská dikcia je prítomná aj v ďalších textoch, napríklad v básni *Táranie nad hrobom*: „*Nemehlá vrážajú do lúč / ako nočné motýle. / Zrelí opilci opadávajú. / A v lunaparku pojašení generáli / v zelených sukienkach strúhajú grimasy. / Uprostred veľkomesta horí les.*“ Áno, poézia je predovšetkým toto poznanie, básnikovo jasnovidecstvo. „*Uprostred veľkomesta horí les.*“

Báseň, to je predovšetkým nápad. Dôkazom toho je aj už všeobecne známy – a populárny – „reklamný“ text *Buď práci fuji!*: „*Buď práci fuji! / Na prácu pluj!*“ // *Veď každý vie, že pláca jediná / je zdrojom všetkého, čo človek má. // Buď pláci česť! / Buď plác i šesť!*“

Áno, je to poézia výsostne civilná, komunikatívna, nepredpisová.

Lu čoraz viac uzatvára do seba, do svojej ulity (očividne nie náhodou sa v texte mihnú rôzne „ulitové asociácie“), napohľad neprístupná a neprítulná, zavínuje sa aj s túžbou po kontaktoch čoraz viac do vlastného vnútra, v ktorom si bude svoj alternatívny priestor na prežívanie. Nesúc v sebe stigmu z detstva, s vzzatostou sa odhodláva na hľadanie svojej a svojskej cesty, ktorá by sa mala vyznačovať maximálnou originalitou, autentickosťou. Ako životné motto protagonistky (a zároveň ako základnú líniu autorskej stratégie) môžeme azda chápať celkom poslednú vetu knihy (vložiť sa dá do úst Lucie, ale aj samotnej autorky): „*Je to zlá cesta, myslím, naplňat predstavy, ktoré má o nás niekto iný.*“ Vskutku, sú cesty dobré a cesty zlé, ibaže málokedy ich asi možno tak presne rozhraničiť, rozlíšiť, postaviť proti sebe, veď, myslím si zase ja, ponorená do tohto nesporne pozoruhodného textu, práve v tomto prísnom vymedzovaní „dobrej cesty“ je nastavená pasca; v zámere oslobodzovať sa – absolútne – od predstáv, ktoré majú o nás iní (od účasti iných na našej identifikácii, na našej osobnostnej sebatvorbe) tkvie podľa mňa jeden zo zdrojov vnútornej rozporuplnosti Lu. Ako základný problém vnímam v tejto súvislosti hľadanie hranice, miery prítomnej v otázkach, ktoré si kladie protagonistka novely (pravdaže, nie iba ona): pokiaľ možno zotrvať na vlastnej autonómnosti, originalite, nezávislosti, a nevyvliekať sa pritom z väzieb a vzájomných interakcií s inými, nestrácať schopnosť porozumieť im a žiť s nimi, ako pritom neupadať do izolácie a samoty, do „metafyzického exilu“? Novelová Lu si presne stráži a prísne chráni územie svojej autonómnosti, vykolikované iba vlastnými predstavami, hodnota „byť sama sebou“ je v jej hodnotovej hierarchii najvyššou (o tomto bode by sa dalo s protagonistkou diskutovať, aj proces stávania sa sebou, či „bytie sebou“ sa uskutočňuje, myslím si, len

vo vzájomnosti s inými a na priesechníkoch našich ciest s cestami iných – v živote i v literatúre). V protagonistkinom príbehu od počiatku tušíme príbeh subjektu, mučivo hľadajúceho vyvázenejšie polohy medzi ja a ty, trpiaceho pod tlakmi vzťahových dichotómií, ktoré sa mu nedarí riešiť. Subjektu, dobrovoľne sa (v sebaobrane) vyčleňujúceho z okolia, vyhostujúceho zo spoluprátnosti; subjektu, ktorému nezáleží nielen na tom, o čo sa ľudia bývajú, ale ani na tom, čo si myslia, čo rozprávajú, ba ani na tom, čo robia, subjektu, ktorý je nasmerovaný na seba, sústredený na svoje najvnútornejšie štruktúry. A napriek tomu subjektu, trpiacemu sa kvôli neschopnosti komunikovať s druhými („*Naša vzájomná komunikácia je nedorozumenie, neporozumenie, nezmysel/nosť. Stále. Stále. Stále...*“ Toto konštatovanie sa môže vzťahovať na Lu a jej partnera Bora, ale rovnako i na iných ľudí, s ktorými prichádza Lu do kontaktu, ale môžeme ho vložiť aj do úst Lu – pisateľky záznamov, a tak ho vzťahovať na súvislosti s textom, ktorý tvorí). Bariéra, ktorú stavia takýto subjekt medzi seba a okolitý svet, môže mať rôzne príčiny, pre Lu, ak som dobre pochopila, to bolo napríklad (aj) poznanie, že ani poloboh-polostvoriteľ nie je imúnny voči ničomnosti sveta a ani voči vlastnej premene na „Nikoho“, že každá ľudská existencia je bolestivo otvorená voči ničote, že azda jediným ochranným prostriedkom je uzatvorenie sa pred nevypočítateľnou vonkajškovosťou, zavínutím sa do svojich vlastných zdrojov.

V tejto súvislosti by sa mi žiadalo dodať, že „*Slepá rybka*“ má v sebe prvky niečoho, čo by sme mohli označiť ako *postmoderne ladená „bildungs-novela“*, pretože Lichnerovej subjekt, akokoľvek uzatvorený do seba, obrňujúci sa svojou autonómnosťou a nezávislosťou, sa veru znateľne líši od karteziánskych sebestačných subjektov moderny: je príliš neistý sebou a svo-

jimi hľadaniami, príliš zraniteľný s vedomím, „*čo všetko nás obmedzuje. Čo všetko nám nedovolí priblížiť sa...*“; uzatvárajúci sa pred inými, a predsa túžiaci po nich, vyčleňujúci sa z okolia, a predsa prahnúci po jeho akceptácii. Základný rozdiel sa spája aj s ponímaním pravdy a možnosti dosahovať ju, Lu sa písaním chce približovať k pravde, no na rozdiel od autonómneho, sebestačného subjektu moderny, ktorý verí v svoju schopnosť odhaliť pravdy o sebe i o svete, postmoderne rozkníšaná Lu vie, že o pravde aj tak nemožno presne zistiť, kde je, pretože „*je to ako hra na mačku a na myš, ibaže nevieš, či si myš alebo mačka...*“ A nie je natoľko dôležité, či tým myslí „pravdu“ svojho života alebo „pravdu“ textu, do ktorého vpisuje svoj život...

Ale *Slepú rybku* možno vnímať aj ako text o texte, o jeho genéze, tvarovaní a zrení; je to text reflektujúci (podobne ako jeho protagonistka) sám seba, ale i vzťah k svojmu (v danom prípade čitateľskému) okoliu, a to predovšetkým s ohľadom na vlastnú komunikovateľnosť. Akoby Lu, píšuca záznamy o sebe, projektovala do textu aj svoje ambivalencie. Na jednej strane samu seba ubezpečuje, že to, čo píše, „*nemá adresáta*“ a že „*nie je podstatné, či to bude raz niekto chcieť čítať. Ide o písanie. Výsledkom sú texty...*“ No na druhej strane a v inej chvíli Lu pripúšťa, že tieto isté texty sa stanú objektom čitateľského záujmu a „*môže sa stať, že tieto texty bude mať v rukách niekto, kto nenadviaže s nimi kontakt, teda že ich neprečíta dobre. Táto predstava ma metie...*“ (opomínam v tejto chvíli pravopisnú chybu). Lu – pisateľka teda ráta s tým (verí, má nádej), že jej texty nájdu adresáta a dokonca budú aj *dobre prečítané*, že dôjde k pozitívnej, zmysluplnej komunikácii. Oscilácia medzi uzatváraním sa pred okolím a medzi primkýnaním sa k nemu je tak prítomná nielen v postave protagonistky textu, ale aj v samotnom

obsahom je súdne rozhodnutie o rozvoje jej manželstva.

Želanie hlavnej hrdinky sa naplnilo (t. j. „dostala, čo chcela“), no kultivovaný čitateľ musí povedať iba fuj! Takto hrozne totiž nekonala Erika ani Michal, že skončili tam, kde sú, ale je to vina autora, ktorý okrem svojich postáv vťahuje do kolotoča osudovosti aj čitateľov. Stabílnymi charakterovými typmi si pohyboval ako s figúrkami. Pôsobivosť tejto hry spočíva iba v tom, že postavy z jedného prostredia sú konfrontované s iným prostredím. Rozštiepenosť práve kategórie prostredia uberá textu potrebnú integritu na dosiahnutie ambiguity. Koexistencia, ako vývinovo vyšší druh jestvovania, je popretá.

Takýto sumár hovorí za všetko. Nedá mi však, aby som konkrétne nepomenoval, čo je príčinou „zlyhania“ tohto textu: povrchný pohľad na svet a zbytočné hĺbanie. V skutočnom živote totiž nejde len „o veľa“, ale „o veľa každodenných, jedinečných situácií“. V tomto spočíva nedôslednosť realizmu a realistickej techniky písania vôbec.

PRÍBEHY DO NEPOHODY

Helena Dvořáková
NOVÝ DEKAMERON (Poviedky o tele a duši)
Brislava, Slovenský spisovateľ 1998

Helena Dvořáková nepatrí medzi najmladšie autorky a ani medzi začiatočníčky, no už svojím debutom *Fúkni do púpavy* (1978) ukázala, že na literárnu scénu vystupuje pripravená čeliť náročným kritériám. Od počiatku jej spisovateľskej dráhy ju zaujíma predovšetkým téma partnerských vzťahov. Možno si poviete, že to už musí byť dobre nudné, keď ženská autorka toľké roky píše iba o tom, no zdá sa, že Dvořáková patrí k tej skupine, ktorá síce nie je veľmi početná, avšak s vytrvalosťou a pri zachovávaní

slušnej úrovne dokáže sondovať to isté bez zbytočného opakovania či detailizovania.

Jej prózy nie sú typom s jedinou zápletkou, vyvrcholením a doznievaním. Pri ich koncipovaní uplatňuje prístup kmitavého pohybu de-ja, ktorý je ohraničený viacerými bodmi, čím je oveľa bližšie k jadru mnohovrstvej skutočnosti. Chápe totiž človeka ako osobnosť, ktorá žije na rôznych úrovniach. Napriek centrálnemu postaveniu problematiky partnerských vzťahov si jej postavy dokážu zachovať nezúžený pohľad na život. Upínajú sa síce na potrebu lásky, no sú schopné vnímať svoje nezdary ako bežnú súčasť života. Dvořáková fenomén lásky ani netabuizuje a ani nezbožštuje. Lúboštný vzťah pokladá za veľmi klzký a vratký komponent v rámci ľudského spolunažívania. Je si vedomá jeho slabých i silných stránok. Túto protikladnosť vyrovnáva zakončeniami, v ktorých niet víťazov a ani porazených v krajnom zmysle slova. Jednotlivé nevinné lúboštné city i frivolné avantúry s telesným akcentom vykazujú nezvyčajne podobné výsledky.

Zadefinovaný pojem lásky dokáže rozširovať o nové a nové varianty. Rozlišuje sféry ľudskej osobnosti, a preto sa jej príbehy lásky odohrávajú rovnako v intímnej, ako aj povrchnej, zvykovej rovine. Dokáže vnímať lásku z diaľky a nadhľadu ako ideálnu, no zároveň preniká aj do hĺbky vzťahov, pričom však situáciu v žiadnom prípade nedramatizuje – zachováva si od nej odstup. Takto induktívne buduje pojem lásky, berúc do úvahy jej kánonické i komické polohy.

Dokonalý celok je ťažšie rozobrať. Dvořákovskej dielko síce možno ľahko rozložiť na líniu príbehu knihovníčky Magdy a líniu príbehov, ktoré si účastníci poviedkových posedení rozprávajú v knižnici, v atmosfére príjemnej pohody oproti vonku vládnucej zime. To však samo osebe nie je podstatné. Technika rámcovania by mohla byť aj samoučelná. Lenže hlavná hrdinka

Magda nežije nezávisle od okolia. Existuje v manželskom a lúboštnom vzťahu, i vo vzťahu k literatúre. Obe línie patria k sebe. Fantazijná stránka rozprávaných príbehov je predĺžením všedného, každodenného bytia, metatextom o význame literatúry aj v súčasnom svete, o magickom napĺňaní jej vyprchaného obsahu neviazanou manipuláciou skutočnosti. Partnerská láska tu má svoj pendant v láske k literatúre. Samotné rámcovanie zvýrazňuje fiktívnosť toho, o čom sa referuje ako o niečom, čo sa stalo niekde inde a bez tejto časopriestorovej dištancie by pôsobilo banálne, a naopak, tieto rozprávania dávajú zmysel spoločným stretnutiam rôznych ľudí.

Ďalším kladným aspektom autorkinej techniky je princíp dvojitého segmentovania textu používaním dvoch druhov nadpisov: jedným je rozdeľovaná línia Magdy, druhé pomenúvajú jednotlivé príbehy. Čo je však na nich ešte zaujímavejšie, oba druhy titulov menia svoje funkcie – raz čitateľa informujú pravdivo, inokedy ho istým spôsobom zavádzajú, resp. mu nejako zatajujú obsah nasledujúceho textu. Keď k tomu ešte pridáme pohľad na lásku z rozdielnej perspektívy ženy, muža, ba i psa (Príbeh o tom, že oproti skutočnej láske erotika nič neznamená), vychádza nám, že autorkine kombinačné schopnosti okrem svojej pestrosti dokážu zaujímavu zatraktívniť to, čo iné spisovateľky devalvujú ťažkopádnymi morálnymi lekciami.

Dvořáková sa nevyhýba ani „filozofii lásky“ a ani jej „technológii“. Z hriechnej, perfídnej či odpudivej polohy vynáša lásku do výšok citovosti a vzájomného porozumenia. Je to snáď konvenčné, no ako happy-end jej vychádza premena neúspešnej lásky na priateľstvo. (Pri toľkých kladoch jej to však ako ženskej autorky ľahko prepáčime.) Porušovanie noriem vyvažuje návratom späť. Fyzické a duchovné sa zlieva do jedného, čím zjednocuje rozdvojenie ľudskej existencie. Či nie

ných metodikách, ale aj učebniciach či iných nosičoch výukového programu. Ani didaktické hračky pre deti nie sú zriedkavosťou, pomerne rozšírené sú napríklad spoločenské hry pexeso, v ktorých treba hľadať dvojice rovnakých obrázkov so slovenským a inojazyčným názvom.

Knižke Martina Môtovského *Rozprávky o dievčatku Girl* nemožno uprieť určitý originálny nápad. Jednu rozprávku, v ktorej vystupuje dievčatko, stará mama a vlk, detský čitateľ pozná. V tejto knižke je rozprávok dvanásť a takmer vo všetkých pomáha dievčatko Girl, dobré rady rozdáva stará mama Grandmother a vystrája vlk Wolf. Rozprávky sú vymyslené tak, že sa z nich možno naučiť toľko anglických slovíčok, že poslednej rozprávke, ktorá je celá vyrozprávaná po anglicky, už dieťa dobre porozumie.

Každá z prvých jedenástich rozprávok má v texte päť až šesťnásť nových slovíčok a slovných spojení, niekedy zameraných aj na určitý gramatický tvar. V závere knihy je slovník a v obsahu pod každým názvom rozprávky (kapitoly) sú vypísané aj nové výrazy, čo uľahčí ich opakovanie a precvičovanie. Hoci je knižka určená pre čitateľov od deväť rokov, ak sa má dostaviť očakávaný efekt porozumenia poslednej rozprávky, je nevyhnutná aktívna spolupráca rodiča či inej dospeléj osoby. Individuálne štúdium sa dá očakávať u starších detí. Treba však spomenúť, že samotný rodič môže byť tiež iba začiatočníkom a môže sa angličtinu učiť naraz s dieťaťom. To by mohlo motivovať k systematickosti oboch. Porozumenie celej záverečnej rozprávky písanej v angličtine je pre detského čitateľa cenným výkonom.

Rozprávka o dievčatku Girl zachytáva ešte jeden súčasný trend – aby kniha bola súčasne aj hračkou. V tomto prípade jej účel plní vložená brožúra Hry s kartičkami. Tvoria ju 234 kartičiek s anglickým slovíčkom, jeho výslovnosťou a sloven-

ským prekladom. Podľa rady autorov si možno pred ich postríhaním hárkou oxeroxovať a s dvojicami hrať pexeso, ale aj skladať vety z textu rozprávok či podľa vlastného uváženia. Koncovky na kartičkách umožňujú použiť iný tvar slova (napr. množné číslo). Podľa inej rady (najmä pre starších čitateľov) možno z poskladaných oznamovacích viet vytvoriť opytovacie či meniť prítomný čas na minulý a podobne.

Rozprávky o dievčatku Girl sú debutom Martina Môtovského, ktorý sa narodil v roku 1966 v Bratislave. Vyštudoval Matematicko-fyzikálnu fakultu Univerzity Komenského a pracuje vo firme zameranej na vývoj počítačových programov. Jeho prvotinu živo a adekvátne detskému čitateľovi ilustrovala Dáša Dicová (nar. 1972), ktorá je absolventkou Vysoké školy výtvarných umení v Bratislave, pracuje ako výtvarná redaktorka a ilustráčkou tvorbu pre deti sa predstavila už dvakrát.

Luboš Svetoň BAŠOVALI JANIČIARI...

Laco Zrubec
STARÝ KOCÚR

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998

FOTO: Peter Procházka

Dlhoročný skúsený novinár a autor literatúry faktu Laco Zrubec si za ústredný motív svojho románu

Starý kocúr zvolil udalosti na južnom Slovensku, konkrétne najmä v Šuranoch, v rozmedzí rokov 1938 až 1945. V tom čase tieto územia patrili po hanebnej viedenskej arbitráži pod správu horthyovského Maďarska. Kvázileitmotív sa zameriava na osudy a vzťahy dvoch ľudí – mladej krásky a dcéry hostinského Jolany Ružičkovej a janičiarskeho vojenského pridelenca v Šuranoch, kapitána Ferencu Kóorrúa, šesťdesiatnika, starého kocúra.

Je nepochybne chváľhodné, že sa objavil prvý pokus románovo a neprifarbene stvárniť ťažké obdobie útlaku obyvateľov predovšetkým z okolia Šurian, vtiesnať ich tragédie do epického diela. Pri písaní diel literatúry faktu je povolená istá autorská licencia spájajúca najlogickejším spôsobom dva rôzne body, dva rôzne fakty. Tým, že Zrubec nazval svoje dielo románom, naznačuje, že prekračuje hranice domýšľania, samostatne a s určitým zámerom fabuluje. Fabulácie sa vzťahujú hlavne na vývin vzťahov a postáv Jolany Ružičkovej, Ferencu Kóorrúa a im spríbuznené osoby. Žiaľ, najmä v osobe dievčiny Jolany sú motívy jej konania vykreslované značne zjednodušene, rozporuplnosť a tragickosť tejto postavy by si žiadali hlbší ponor do jej vnútorného prežívania.

Autor si predsavzal zobrazit niekoľko rokov na osudoch desiatok ľudí, v rozsahu knihy sa preto ponáhľa viac, než je milé. Časové skoky spôsobujú bez autorových vysvetlení čitateľovu zmätenosť, prestáva fabuláciám dôverovať. Napríklad otec vojenského pridelenca Kóorrúa sa ešte po prvej svetovej vojne volal Kamenský, meno si pomaďarčil, aby získal miesto na železnici, inak nemal šancu. Kedy sa premenoval jeho syn, keď vtedy musel mať už štyridsiatku, a ako mohol s prípadným slovenským priezviskom vyštudovať v protislovensky nalađenom Uhorsku vojenskú akadémiu?

Faktami ostávajú iba fakty. Avšak ani ich tragiku nenecháva

KNIHA ROKA 1998

Anketa Kniha roka, Vydavateľstvo roka a Debut roka je čitateľská súťaž dvojtyždenníka o nových knihách Knižná revue. Do ankety sa môžu čitatelia zapojiť vyplnením anketového lístka na tretej strane dvojtyždenníka KNIŽNÁ REVUE.

Ceny víťazom 8. ročníka venovali a. s. INCHEBA, VÚB, Združenie vydavateľov a kníhkupcov Slovenska, Slovenský odborový zväz pracovníkov vydavateľstiev a knižného obchodu a NLC.

Kniha roka 1998

Knihou roka 1998 sa stala Modrá katedrála Jána Červeňa z Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov. Obsahuje päť noviel predčasne zomretého prozaika, ktoré patria ku kultovým dielam modernej slovenskej literatúry. Červeňove prózy nastolujú nové existenciálne problémy človeka usilujúceho sa vymaniť z „osudového“ zovretia a tragického životného pocitu. Stiera sa v nich hranica medzi snom, predtuchami a skutočnosťou. Riaditeľ VSSS Alexander Halvoník mal z čitateľského úspechu a ocenenia veľkú radosť.

Debut roka 1998

Martin Môtovský (v strede) nemal v úmysle napísať knihu. Rozprávky o dievčatku Girl vymýšľal synovi cestou do škôlky.

V škôlke sa učil angličtinu, a tak do deja vždy „zamontoval“ nové anglické slovička. Prekvapilo ho, ako dobre si ich zapamätal. Syn sa na príbehoch dobre zabával a dožadoval sa stále nových. Výsledkom je knižka z vydavateľstva Mladé letá a víťazstvo v kategórii Debut roka 1998. Riaditeľ vydavateľstva Mladé letá Jaroslav Jankovič (vpravo) dobre vie, aké riziká nesie so sebou vydanie debutu. O to viac ho teší ocenenie aj úspešnosť predaja.

Vydavateľstvo roka 1998

Vydavateľstvo Knižné centrum v Žiline pripravuje náročné projekty obrazových publikácií, vydáva najpredávanejšie kuchárske knižky na našom trhu, venuje sa slovníkovej a jazykovej literatúre, v ich produkcii nájdete aj náročnú odbornú literatúru, významnú pozornosť venuje pôvodnej umeleckej literatúre so zameraním najmä na regionálnych autorov. Čitatelia Knižnému centru prisúdili 1. miesto v kategórii Vydavateľstvo roka 1998. Kým riaditeľ Michal Horecký má plné ruky cien, šéfredaktor Bohuš Kortman odpovedá na otázku šéfredaktorky KNIŽNEJ REVUE.

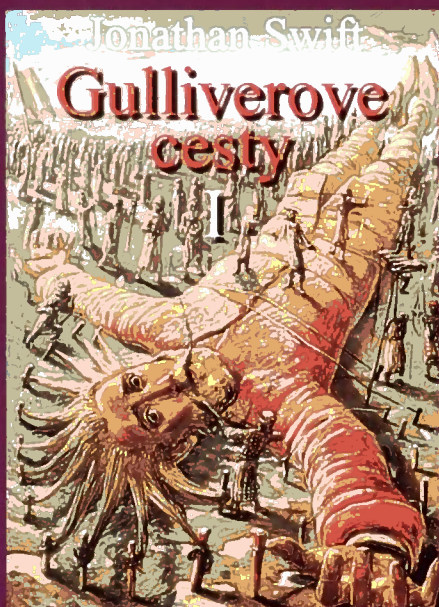
CENY UDELENÉ V SÚŤAŽI NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA '98

Cena Ministerstva kultúry SR

vydavateľstvu za celkovú výtvarnú a obsahovú kvalitu knihy
vydavateľstvo MEDIA-SVATAVA za knihu
Ladislav Struhár-Bohuslav Piatko: SLOVENSKO –
verš v básni Európa

Cena Ministerstva kultúry SR

za vynikajúce ilustrácie
PETER UCHNÁR za knihu Gulliverove cesty I. s prí-
hľadnutím na knihu Vývojopis života svetobytu

Cena Ministerstva kultúry SR

za vynikajúcu grafickú úpravu
PETER ĎURÍK za knihu Eva Šefčáková: Drevené štocky

Cena Národného literárneho centra

vydavateľstvu za bibliofilské vydanie
vydavateľstvo MÁRIUS MATÁK
za knihu Milan Rúfus: Malá nočná hudba

Cena Univerzitetnej knižnice v Bratislave – Národného knižničného centra

vydavateľstvu za vynikajúci grafický dizajn vedeckého alebo odborného diela

vydavateľstvo OSVETA, s. r. o.
za knihu VADEMÉKUM klinickej biochémie

Cena Zväzu polygrafie na Slovensku

za mimoriadne polygrafické spracovanie
TLAČIARNE BB, Banská Bystrica za knihu VADEMÉKUM
klinikkej biochémie

Cena Bibiany

za najkrajšiu detskú knihu
vydavateľstvo BUVIK
za knihu Krista Bendová: Osmijanko rozpráva 8x8=64 nových
rozprávok

Cena Matice slovenskej

za študentskú prácu
LUBOSLAV PAĽO za knihu Crow-Krá

